

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT ANABİLİM
DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EMEK-SERMAYE ÇATIŞMASINDA TÜRKİYE’DE
KAÇAK GÖÇMEN EMEĞİ**

Ferhat KILIÇ

2501171478

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr.Üyesi: Çiğdem ŞAHİN

İSTANBUL – 2023

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZET

**EMEK-SERMAYE ÇATIŞMASINDA TÜRKİYE’DE KAÇAK GÖÇMEN
EMEĞİ**

FERHAT KILIÇ

Bu çalışmanın amacı, kapitalizmin her döneminde geçerli olan emek-sermaye çatışmasının günümüzdeki durumunu irdelemek ve bugünkü sistemde kapitalistler açısından göçmen emeğinin işlevini sorgulamaktır. Diğer bir deyişle Marx’ın ‘Yedek İşgücü Ordusu Kuramı’nı kaçak göçmen emeği üzerinden Türkiye’ye uyarlamak ve ortaya çıkan argümanları günümüz kapitalizmi açısından değerlendirmektir. Kaçak göçmen işçiler Türkiye’de çalışma izinleri, sosyal güvenceleri olmadan, kayıtsız, sigortasız, çok düşük ücretlerle ve kötü koşullarda çalıştırılmaktadırlar. Böylece işverenlerin daha çok kar edebilmek için ucuz işgücü talepleri göçmen emeği tarafından karşılanmış olmaktadır. Diğer bir deyişle Türkiye’deki işverenler, kaçak göçmen işçileri düşük maliyetli işgücü olarak kullanarak maliyetlerini düşürmekte ve karlarını artırmaktadırlar. Bu durum göçmen işçileri sosyal haklardan mahrum edip onları en kötü şartlarda yaşamaya zorlarken, genel olarak işçi sınıfının da yaşam düzeyini aşağılara çekmektedir. İşçilerin ücret pazarlığında ellerinde koz olarak bulundurdıkları ‘iş bırakma’, ‘uygun olmayan iş koşullarını kabul etmeme’ gibi önemli mücadele araçları, işverenin elinde bol sayıda bulunan ‘Yedek Göçmen İşgücü Ordusu’ aracılığıyla işlevsiz kılınarak, sadece göçmen işçilerin değil, genel olarak işçi sınıfının çalışma ve yaşam koşulları olumsuz etkilenmektedir. Göçmen işçiler gibi yerli işçilerin çalışma koşulları da kötüleşmekte, onlar da düşük ücretlerle, sosyal güvenceden yoksun, elverişsiz koşullarda çalışmaya mecbur bırakılmaktadırlar.

Sonuç olarak Türkiye’de göçmen işçilerin işgücü piyasasındaki dengeleri önemli ölçüde etkiledikleri, işverenlerin ucuz ve esnek çalışma gücü

taleplerini kaçak göçmen işçiler üzerinden karşıladıkları gözlemlenmektedir. Bu durum yerli işgücünün işsizlik riskiyle karşı karşıya kalmasına ve ücretlerin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca Türkiye’de yoğunlukla kaçak göçmen işçilerin istihdam edilmesi, sosyal haklar, özlük hakları ve çok sayıda insan hakları sorununu da beraberinde getirmektedir. Türkiye’de göçmenler genel olarak çalışma izinleri olmadığı ve sigortasız çalıştıkları için, hiçbir sosyal güvenceye sahip olmama, düşük ücretlerle, elverişsiz koşullarda çalışma, uzun mesailere maruz kalma ve sağlık hizmetlerine yeterince erişememe gibi önemli sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu arada işverenler ucuz emek olarak yoğun şekilde göçmen işçi istihdam etmeyi tercih ettikleri için, ülkede genel bir işsizlik sorunu yaşanmakta, iş bulabilenler de gittikçe kötüleşen iş koşullarına ve alım gücü düşen ücret düzeylerine razı olmak durumunda kalmaktadırlar. Ayrıca ülkede refah düzeyini ve yaşam standardını olumsuz etkileyen ciddi bir de ekonomik kriz söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Emek-Sermaye Çatışması, Göçmen, Göçmen Emeği, Yedek İşgücü Ordusu

ABSTRACT

ILLEGAL MIGRANT LABOR IN TURKEY IN THE CONFLICT OF LABOR-CAPITAL

FERHAT KILIÇ

The aim of this study is to examine the current state of the labor-capital conflict, which has been valid throughout various periods of capitalism, and to question the function of immigrant labor from the perspective of capitalists in the current system. In other words, it seeks to adapt Marx's theory of the "Reserve Army of Labor" to Turkey through undocumented immigrant labor and evaluate the resulting arguments in the context of contemporary capitalism. Undocumented immigrant workers in Turkey are employed without work permits or social security, in informal, uninsured, and underpaid jobs, under harsh conditions. Consequently, the demand for cheap labor from immigrant workers satisfies the employers' desire for higher profits. In this manner, Turkish employers reduce their costs and increase their profits by utilizing undocumented immigrant workers as a low-cost labor force. This situation deprives immigrant workers of social rights, forces them to live under harsh conditions, and, in general, lowers the living standards of the entire working class. Important tools of struggle such as "strikes" and "refusal to accept unsuitable working conditions" which workers use as trump cards in wage bargaining, are rendered dysfunctional through the "Reserve Immigrant Labor Force", which the employer has in abundance, thus disrupting the work and life of not only immigrants but also the working class in general. Their life conditions are negatively affected. Similarly, the working conditions of native workers worsen as they are also forced into low-paid, insecure, and unfavorable conditions, devoid of social security.

As a result, it is observed that undocumented immigrant workers in Turkey significantly influence the balances in the labor market, meeting the demands of employers for cheap and flexible labor. This situation leads to the risk of unemployment for native workers and a decline in wages. Additionally, the extensive employment of undocumented immigrant workers in Turkey brings about numerous issues concerning social rights, employment rights, and human rights. Given that immigrants in Turkey generally lack work permits and social security, they face significant problems such as no access to social benefits, working for low wages under unfavorable conditions, enduring long working hours, and inadequate access to healthcare services. Furthermore, due to the employers' preference for employing cheap immigrant labor, the country faces a general problem of unemployment, while those who manage to find jobs are compelled to accept deteriorating working conditions and decreasing purchasing power. Moreover, the country experiences a serious economic crisis negatively impacting the level of welfare and standard of living.

Keywords: Labor-Capital Conflict, Immigrants, Immigrant Labor, Reserve Army of Labor

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi kapitalizm, emek sömürüsüne dayanan bir sistemdir. Bu iki sınıfın uzlaştığı noktada kar ve ücret oranları her iki tarafı da memnun edecek düzeye erişmiş demektir. Çatıştıkları noktada ise, kar oranları aşırı derecede artarken ücret oranlarının, işçi sınıfının ortalama yaşam düzeyini artık idame edemeyeceği noktaya ulaştığı anlamına gelmektedir. Sermaye sınıfı sistemi güvence altına almak için her zaman karını arttırma yoluna gitmektedir. Bunun için de karın kaynağı olan emeği ve ücretleri kontrol edecek yöntemlere, stratejilere sahiptir. Bunlardan biri de elinin altında gereğinden fazla işgücü bulundurarak, diğer bir deyişle alternatif bir işsizler ordusunu sürekli emek piyasasında tutarak, işçi sınıfının birbirine rakip haline gelmesini sağlamak ve bu rekabet sayesinde ücretleri ve emek hareketlerini kontrol altına almaktır (Şahin, 2018: 2167). Bu arada Marx'ın 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı' çerçevesinde ifade ettiği bu ikame emek ordusunun günümüzdeki karşılıklarından birinin de 'göçmen işçiler' olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmada Marx'ın 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı'nın yaşamakta olduğumuz Küresel Kapitalist Sisteme uyarlaması yapılmakta, konu bugünün en çok göç alan ülkelerinden biri olan Türkiye açısından ve ülkede her geçen gün sayıları artan 'göçmen emeği' üzerinden değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle günümüz kapitalist sisteminde, emek-sermaye çatışmasında göçmen emeğinin işlevinin Türkiye örneği üzerinden irdelenmesi yapılmaktadır.

Tez sürecimde danışmanlığımı üstlenen, görüş ve önerileriyle çalışmamı daha iyi hale getirmemi sağlayan ve bu süreçte büyük emek veren Çiğdem Şahin Hocam'a teşekkür ederim. Ayrıca manevi desteğiyle her türlü yanımda olan biricik eşim Başak'a ve hayata daha gözlerini açmamış oğlumuza bana sağladıkları motivasyon için teşekkür ederim.

Ferhat KILIÇ
İSTANBUL, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL OLARAK GÖÇ OLGUSU/GÖÇMEN EMEĞİ VE TARİHSEL SÜREÇ

1.1. Tarihsel Süreçte Göç Olgusu ve Göç Kuramları.....	3
1.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları	5
1.1.2. İtme Çekme Kuramı	7
1.1.3. Petersen'in Beş Göç Tipi	9
1.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı	10
1.1.5. Merkez Çevre Kuramı.....	11
1.1.6. Göç Sistemleri Kuramı	12
1.1.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	13
1.2. Nedenlerine Göre Göç Türleri	14
1.2.1. Sosyo – Ekonomik Nedenli Göçler	15
1.2.2. Politik ve Güvenlik / Savaş Nedeniyle Göçler	16
1.2.3. Demografik Nedenli Göçler	17
1.2.4. Doğal Sebeplerden Kaynaklanan Göçler.....	18
1.3. Tarihsel Olarak Türkiye'ye Yoğun Göç Dalgaları	19
1.3.1. Sovyetler ve Doğu Bloğunun Dağılması	20
1.3.2. Yugoslavya'nın Dağılımı	21
1.3.3. Irak Savaşı	22
1.3.4. Suriye İç Savaşı.....	23
1.4. Göçmen Emeginin Kavramsal Açılımı ve Tarihsel Süreç.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GENEL OLARAK GÖÇMEN PROFİLİ VE EKONOMİK YAŞAMDA GÖÇMENLER

2.1. Türkiye'de Genel Olarak Göçmen Profili	29
2.2.Genel Olarak Türkiye'nin Göç Aldığı Ülkeler ve Göç Nedenleri	33

2.3. Türkiye’de Cinsiyet, Yaş, Eğitim Durumu ve İllere Göre Göçmenlerin Bölgesel Dağılımı	34
2.4. Türkiye’de Çalışan Göçmenlerin Sektörel Dağılımları.....	35
2.4.1. İnşaat.....	35
2.4.2. Turizm.....	36
2.4.3. Ev İşçileri / Bakıcılar.....	37
2.4.4. Seks İşçileri.....	38
2.4.5. Maden İşçileri.....	39
2.4.6. Kadın ve Çocuk İşçiler.....	40
2.5. Türkiye’de Göçmen Emeğinin Sosyo – Ekonomik Etkisi.....	41
2.5.1. İş Gücü Piyasası Üzerindeki Etkisi.....	41
2.5.2. Enflasyon Üzerindeki Etkisi.....	42
2.5.3. İşsizlik Üzerindeki Etkisi.....	43
2.5.4. Kalkınma Üzerindeki Etkisi.....	44
2.5.5. Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMEK – SERMAYE ÇATIŞMASINDA TÜRKİYE’DE KAÇAK GÖÇMEN EMEĞİ

3.1. Türkiyede Düzensiz/Kaçak Göçmenler.....	48
3.2. Göçmen Emeği ve Teorik Referans Olarak ‘Marksist Yedek İşgücü Ordusu Kuramı’.....	49
3.2.1. Genel Olarak Marksist Literatürde Emek Sömürüsü ve Yedek İşgücü Ordusu Kuramı	51
3.2.2. Yedek İşgücü Ordusu Kuramının Göçmen Emeğine Uyarlanması	53
3.3. Kapitalist Sistemde Göç Yönetimi ve Göçmen Emeğinin Kontrolünün Önemi.....	54
3.3.1. Genel Olarak Kapitalist Sistem Açısından Emeğin Kontrolünün Önemi.....	58
3.3.2. Kapitalist Sistemde Göç Yönetimi ve Göçmen Emeğinin Kontrolünün Önemi.....	60
3.4. Türkiye’de Kayıt Dışı/Kaçak Göçmen İstihdamı.....	63
3.4.1. Türkiye’de Genel Olarak Göç Yönetimi ve Göçmen Emeğine Yaklaşım.....	65
3.4.2. Sermaye Açısından Kaçak Göçmen İşçi İstihdamının Önemi.....	67
3.4.3. Devletin Kayıt dışı Göçmen İstihdamına Karşı Tutumu.....	70
3.4.4. Türkiye’de Kaçak Göçmen İşçilere Yönelik Genel ve Sektörel Sorunlar.....	71
3.4.5. Türkiye’de Sendikaların Göçmen Emeği Karşısındaki Tutumu...	73
3.4.6. Dünya Kapitalizmi Açısından Göçmen Emeğinin Denetimi ve Türkiye’nin Üstlendiği Rol.....	75

SONUÇ	78
KAYNAKÇA	82

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.Kuramsal Göç Tanımı	3
Tablo 2.Türkiye'ye Yönelik Kitlemel Göç Hareketleri	20

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki Faktörler ve Bunların Etkileşimi

8

KISALTMALAR LİSTESİ

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

İHD: İnsan Hakları Derneği.

BM: Birleşmiş Milletler

HRW: İnsan Hakları İzleme Örgütü

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

EU: Avrupa Birliği

ILO-C138: İşçi Minimum Yaş Sözleşmesi

ILO-C182: En Kötü Biçimde Çocuk İşçiliği ile Mücadele Sözleşmesi

TCK: Türk Ceza Kanunu.

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.

BMİD: Birleşmiş Milletler Göç ve Kalkınma Entegrasyonu.

OECD-DAC: Kalkınma Yardımı Komitesi (Development Assistance Committee).

GİRİŞ

Göç, geçici olarak veya orada yaşamak amacıyla, yeni bir ülkeye veya bölgeye taşınma sürecidir. İnsanlar istihdam olanakları, şiddetli bir çatışmadan kaçmak, çevresel faktörler, eğitim amaçları veya aile ile yeniden bir araya gelmek gibi çeşitli nedenlerle göç etmeyi seçebilirler ya da göç etmek zorunda kalabilirler. Göç resmi olarak kabul görmüş şekillerde veya düzensiz olabilir ve etkisi bölgeleri ve ülkeleri birçok yönden dönüştürür (Barışık, 2020). Göç, iç göç ve dış göç olarak ikiye ayrılır ve göç ile kalkınma arasındaki ilişki buna göre farklılık gösterir. Göçten dolayı alıcı ülkeye gelen ekonomik ve beşeri sermaye, aynı zamanda gerçekleşen 'beyin göçü' göç alan ülkenin kalkınmasını olumlu yönde etkilerken, göç veren ülkenin kalkınmasını, bu ülkede nitelikli insan gücünü azaltacağı için olumsuz etkiler ve hatta kalkınmasına engel olur (Koser, 2007). Ancak göçmenlerin menşe ülkeye aktardığı döviz ve havaleler ülke için umut yaratmakta ve göçmenlerin ülkeleriyle irtibatla kalmasına neden olmaktadır. Bu hareketlilik süreçleri ile şehirlerin gelişimi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Farklı göç hareketleri şehirleri ekonomik, politik ve sosyal olduğu kadar ekolojik ve mimari boyutlarda da dönüştürebilir durumdadır. Dünyada yaşanan göç hareketlerinin şehirleri etkilemesi ile birlikte günümüzde "kentli mülteci" adı altında bir kavram kullanılmaya başlamıştır. Çünkü artık mülteciler ve sığınmacılar kamplarda kalmak yerine şehirlerde yaşamayı tercih etmektedirler. Bazı tahminlere göre, dünyadaki tüm mültecilerin yalnızca dörtte biri şu anda mülteci kamplarında yaşamaktadır (Agier, 2002). Göçmenlerin büyük şehirleri seçmelerinin altında sahip olunacak ekonomik ve sosyal imkânların yanı sıra şehir yaşamının onlara sağlayacağı anonimlik ve hayatlarında yeni bir sayfa açma şansını daha fazla arttırması gibi basit bir gerçekliğin yattığını da kabul etmek gerekmektedir. Şehrin sunduğu anonimlik ve rahatça dolaşabilme imkânı sayesinde kendilerini daha güvende hissetme duygusu da şehirleri göçmenler için, özellikle de mülteciler için oldukça cazip kılmaktadır.

Dünyada göçle birlikte büyüyen ve gelişimlerini buna göre gerçekleştiren birçok ülke ve küresel şehir bulunmaktadır. Bunlar daha çok Sanayi Devrimi ve sömürgeleştirme süreçleriyle ekonomide ulusal ve uluslararası merkez haline gelen Küresel Kuzey'e yani Batı Devletlerine ait şehirlerdir. Örneğin bu konuda, ABD'de New York ve Chicago, Avrupa'da, sömürge yarışında önde gelen ülkelerin başkentleri olan Paris ve Londra önemli göç şehirleridir. 21. Yüzyılda Küresel Güney'de yaşanan kentleşme ve göç, tarihte birçok noktada yaşanan klasik göç hareketlerinden farklıdır. Küresel Güney'de sanayileşme ve bunun sonucunda küresel ticaret ağlarının gelişmesi diğer gelişmiş ülkelere göre çok daha geç şekillenmeye başlamış ve gelişmekte olan ülkelerin çoğu bu konuda sınırlı bir zemine sahip olmuştur. Bu yüzden gelişme süreçleri de gelişmiş Küresel Kuzey'e göre oldukça farklı bir seyir izlemektedir. Sanayi

Devrimi'nin getirdiği üretim odaklı kentler ve olağanüstü göç akışları yerine sadece tüketime yönelik kent merkezlerinin oluşması bize kentsel gelişim ve göç açısından farklı bir bakış açısı sunmaktadır (Öner, 2022: 6). Türkiye'nin en fazla uluslararası göçmen nüfusuna sahip şehri olan İstanbul, hem dış göçlerin kentsel gelişime etkileri hem de göç dalgalarının bir metropol olarak akışlarını nasıl dönüştürdüğü ve İstanbul'un mevcut göçleri nasıl algıladığı zaman içindeki büyüme ve göçün hikayesidir.

Tez konumuz, Marx'ın 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı' çerçevesinde günümüz Küresel Kapitalist sisteminde, emek-sermaye çatışmasında göçmen emeğinin işlevinin, Türkiye'deki göçmen işçiler üzerinden, özellikle de kaçak göçmen işçiler üzerinden irdelenmesidir. Bu göçmen işgücü ordusu düzensiz olduğu ve yine kaçak çalıştığı için bu kelimeler yer yer birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu amaçla birinci bölümde konunun teorik çerçevesi sunulmakta, ilgili kavramların, kuramların, olguların açıklaması; gerektiğinde detaya inilerek, gerektiğinde de tarihsel süreç içinde değerlendirilerek yapılmaktadır. Daha sonra Türkiye'de göç ve göçmen meselesi masaya yatırılarak, Türkiye'de göçmen profili, Türkiye'nin daha çok hangi ülkelerden göç aldığı, göçmen işçilerin daha çok hangi sektörlerde yoğun olarak çalıştıkları, hangi şehir veya bölgelerde hangi işleri yaptıkları ve genel olarak yaşam koşulları, sorunları, kadın, erkek, çocuk işçiler de dahil olmak bütün olarak ama her biri ayrı bir başlık altında ele alınmaktadır. Son bölümde de özellikle Türkiye'deki düzensiz ve kaçak göçmen işgücü üzerinde yoğunlaşarak, neden işverenlerin düzensiz / kaçak işgücü çalıştırmayı tercih ettikleri konusu sadece kendi şahsi çıkarları açısından değil, kapitalizmin işleyişi ve kendini yeniden üretme süreci ile de ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Bu konuda teorik olarak Marx'ın 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı' referans alınmaktadır. Bu kuram çerçevesinde 'Yedek İşgücü Ordusunun genel olarak Türkiye ve günümüz kapitalizmi açısından emek-sermaye çatışmasındaki işlevi sorgulanmaktadır. Böylece göç olgusunun sosyo—ekonomik etkileri ve küresel kapitalizm açısından oynadığı temel rol, Marx'ın Yedek İşgücü Ordusu Kuramı çerçevesinde Türkiye ve Türkiye'deki düzensiz / kaçak göçmen işgücü üzerinden irdelenmiş olmaktadır. Bu arada Yedek İşgücü Ordusu denildiğinde, emek kategorisi hiyerarşik olarak daha altta olan, ağır koşullarda, güvencesiz ve düşük ücretle çalışan her tür emek kategorisi akla gelmelidir. Örneğin erkek emeğine karşı kadın emeği, kayıtlı/formel emeğe karşı kayıt dışı/enformel emek, ve tezimizde ele aldığımız şekilde yerli emeğe karşı göçmen emeği, Yedek İşgücü Ordusu'nun bir parçası olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL OLARAK GÖÇ OLGUSU / GÖÇMEN EMEĞİ VE TARİHSEL SÜREÇ

1.1 TARİHSEL SÜREÇTE GÖÇ OLGUSU VE GÖÇ KURAMLARI

Göç kavramı geniş anlamıyla ele alındığında; siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik olaylardan ve kişisel deneyimlerden etkilenen bir bölgeden başka bir bölgeye yer değiştirme hareketi olarak tanımlanır (Yalçın, 2004: 12-13). Sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, demografik bilimler, coğrafya gibi çeşitli bilim dallarının çalışma alanına giren göç olgusu farklı boyutlarda ele alınan disiplinler arası bir konu niteliğindedir. Zorla ya da gönüllü yerinden edilmenin bir sonucu olarak insanların sosyo-ekonomik refahı üzerindeki etkilerin araştırılması, sosyal bilimler disiplinlerinde önem kazanmıştır. Nitekim zorunlu göçlerin, bireylerin emek ve yoksulluk durumlarını, ekonomik konumlarını; evlilik, doğurganlık, sağlık ve eğitim faaliyetlerini, demografik profillerini; siyasi tercihlerini, özlük ve vatandaşlık hakları da dahil olmak üzere bütün sosyo-kültürel, siyasi faaliyetlerini /haklarını etkilediği görülmektedir (Betts, 2009: 12-13).

Tarihi çok eski olan göç olgusu üzerine yapılan araştırmaların esas olarak 20. yüzyıldan itibaren başladığı ve bu alandaki ilk uygulamaların mülteci çalışmaları olduğu görülmektedir (Barın, 2015: 13). Bu arada bu konuda benzer olgularla, örneğin “geçiş eylemleri” ile ‘göç’ olgusunu ayırmak için bazı faktörlere dikkat etmek gerekmektedir.

Göç kavramının tanımları incelendiğinde göç hareketini etkileyen "yer, zaman ve amaç" faktörleri ön plana çıkmaktadır (Özyakışır, 2013: 7). Bu noktada farklı göç tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları Tablo 1.1'de gösterilmiştir.

Tablo 1 Kuramsal Göç Tanımı

ARAŞTIRMACI / KURUM	TANIM
Marshall (1999: 685)	“Bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir.”
Faist (2003: 30)	“Çok sayıda bağ ile çok sayıda ulus-devlet içindeki iki ya da daha çok konumu ve hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik bir süreçtir.”
Karpat (2003:3)	“Kişinin doğduğu yerden hedeflediği yere gerçekleştirdiği harekettir.”
Yalçın (2004: 12-13)	“Göç kavramı geniş anlamıyla ele alındığında; siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik olaylardan ve kişisel deneyimlerden etkilenen bir bölgeden başka bir bölgeye yer değiştirme hareketi olarak tanımlanır”
Castles ve Miller (2008: 30)	“Toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreçtir.”
Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM), Göç Terimleri Sözlüğü (2009: 135)	“Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesidir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.”

Sosyal bilimciler, özellikle son 50 yılda göç olgusunu teorik bir bakış açısıyla ele almış ve göç politikaları konusunda çözümler bulmaya çalışmışlardır. Abadan Unat'a (2002: 3) göre, göç olgusunun nedenleri ve sonuçlarıyla tam olarak açıklanabileceği "tek bir büyük teori" yoktur. 20. yüzyıl sosyologları tarafından göç kavramına ilişkin olarak farklı nedensellik süreçlerine (bireysel, hanehalkı, ulusal ve uluslararası pazarlar gibi) ve farklı düzeylerde incelemeye dayalı farklı teorik modeller tasarlanmıştır (Abadan Unat, 2002: 5).

Göçlerin nedenlerini inceleyen birçok farklı bakış açısı ve disiplin vardır. Özellikle coğrafya, sosyoloji ve ekonomi gibi disiplinler arası alanlarda birleştirici teorilerin ortaya çıkmasıyla disiplinler üstü bir değer kazanmıştır (Sert 2016a: 508). Aynı şekilde Castles (2008: 17), göç sürecinin toplumsal varoluşun tüm boyutlarını kapsadığı için, göçün sınırlı yönlerini incelemek yerine farklı disiplinlerle ilgilenerek tüm göç sürecine odaklanılması gerektiğini belirtmektedir. Castles, göç olgusunu tek bir teorik çerçeveden incelemenin yeterli olmadığını vurgulayarak her göçü farklı ve özgün bir süreç olarak değerlendirir.

Genel olarak göç konusunu inceleyen araştırmacılar, bu hareketin makro ve mikro düzeydeki süreçler arasındaki etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Buna göre iç/dış göçü düzenleyen yasalar, ekonomideki ve siyasi yapıdaki değişimler makro temelli faktörler olarak görülürken, göçmenlerin kaynakları ve anlayışı mikro temelli faktörler olarak görülmektedir (Giddens, 2008: 570). Bu nedenle makro düzeydeki çalışmalar göç akışlarını ve nedenlerini incelerken, mikro düzeydeki çalışmalar göçmenlerin sosyo-kültürel deneyimlerine odaklanmaktadır (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 35).

Göç süreci göç eden bireylerin cinsiyeti açısından değerlendirildiğinde; Kofman'ın (1999: 274) Baskın Göç Modeli'nde erkeklerin dışarıda yeni fırsatlar arayan maceracı bireyler olarak tanımlandığı ve önce göçü tek başlarına yaptıkları sonra ailelerinin yanlarına geldikleri saptamasında bulunulduğu görülmektedir. Bu modele göre kadınlar istihdamda pasif ve erkeklere bağımlı durumdadırlar (Kofman, 1999: 274). Ancak günümüzde kadın göçmen oranlarının erkek göçmen oranlarına yettiği ve kadınların kendi başlarına bağımsız göçmen olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. Bu durum kadınlar için başlangıçta olumlu bir gelişme gibi görünse de aslında kadınların göç kararlarında fırsat eşitsizliği ve yoksulluk gibi yapısal faktörlerin etkisi altında olduklarının bir işaretidir (Buz, 2006: 11). Diğer bir deyişle ataerkil toplumsal yapı ve kadınlardan beklenen toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan kısıtlamalar, kadınların göçe zorlanmasına neden olmaktadır. Ancak günümüzde kadın göçünde, küresel bir sorun haline gelen "kadına yönelik şiddet" de, göçün temel nedenlerinden

biri haline gelmiştir. Özellikle çatışma ve savaş durumlarında kadına yönelik cinsel şiddetin daha da yaygınlaştığı görülmektedir (Buz, 2006: 13).

Literatürdeki mevcut çalışmalar incelendiğinde göçün nedenleri; göçün etkileri, göç sürecine katılım, bu süreçte karşılaşılan yaşam deneyimleri ve göçmenlerin tutum ve tepkileri açısından kadın ve erkek arasında önemli farklılıklar olduğu belirtilmektedir. Bu farklılıklar, kadın ve erkeklerin aile içindeki iş bölümünden, sorumluluklarından ve toplumsal olarak yüklendikleri geleneksel rollerin aynı olmamasından kaynaklanmaktadır. Kadınların göç süreci daha çok evlenmek üzere olan eş, anne ya da genç kız rollerinde gerçekleşmekte ve bu roller kadın göçmenin ayrıldığı ülke ya da göç ettiği ülke ile ilişkilerini belirlemektedir (Buz, 2009: 45).

1.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Göç konusunda bilinen ilk çalışmayı Ravenstein yapmıştır. Çalışmaları ve analizleri derinlik açısından eksik görünse de göç çalışmalarının şekillenmesinde son derece önemli bir yere sahip olduğu bir gerçektir. Ravenstein, İngiltere'deki göç eğilimlerini ve kalıplarını incelediği (Canatan, 2020: 102) Göç Yasalarında yedi göç yasası belirlemiştir (Ravenstein, 1889). Bunlar aşağıdaki gibidir:

- **Göç ve Uzaklık:** Göçmenlerin çoğu sadece kısa bir mesafedeki yerlere göç etmekte ve gittikleri yerlileri etkileyerek büyük göç dalgalarına neden olmaktadır. Bu göç dalgaları, daha fazla nüfusu destekleyebilecek sanayi ve ticaret merkezi şehirlere yöneliktir. Ravenstein, merkezlerdeki iş imkânlarının bolluğunun o şehirde yaşayan nüfusa oranının göçün büyüklüğünü belirlediğini belirtmektedir (Çağlayan, 2006).
- **Göç ve Adımları:** Kentlerde sanayi ve ticaretin gelişmesi ekonomik kalkınmayı da beraberinde getirmekte, bu süreçte kenti çevreleyen insanlar kente göç etmeye başlamaktadır. Böylece şehrin çevresindeki kırsal alanlardaki nüfus seyreilmektedir. Bu seyreleme de uzak bölgeden gelip kırsal bölgelere yerleşen göçmenler tarafından ortadan kaldırılmaktadır. Böylece bir göç zinciri oluşmuş olur ve hareketlilikten tüm ülke etkilenir.
- **Yayılma ve Emme Süreci:** Ravenstein'a göre göç sadece bir yer değiştirme süreci değildir. Göçmenler genellikle daha iyi koşullarda yaşamak, göç ettikleri yerlerde refaha, o yerin sağladığı avantajlara sahip olmak için göç ederler. Aradıkları avantajlar, kırsal kesimlere göre daha gelişmiş bir ekonomi ve daha iyi yaşam standartları şehirlerde olduğu için, özellikle göç etmek için şehirleri tercih ederler. Böylece yayılma gerçekleşir. Yayılma ve emme süreçleri birlikte ele alınır çünkü iki süreç diğeri olmadan imkânsızdır. Birbirinin destekçisi olan bu iki sürecin benzerliği, amaçlarının ortaklığından kaynaklanmaktadır.

- **Göç Zincirleri:** Daha önce de belirtildiği gibi, Ravenstein'in çalışmaları genellikle göçlerin zincirleme gerçekleşmesi durumuna odaklanmıştır. Ona göre bir yerden göçün gerçekleşmesi ardından oraya bir göçün olacağı anlamına gelmektedir. Böylece bir göç dalgası oluşmakta ve bu süreç zincirleme devam etmektedir.
- **Doğrudan Göç:** Ravenstein'in bu yasada tanımladığı göçün doğası, önceki dört yasada tanımladığından farklıdır. İlk dört yasa kademeli göçten bahsederken, bu yasa doğrudan ve uzun mesafeli göçten bahsetmektedir.
- **Kırsal-Kentsel Yerleşimciler Farkı:** Bu yasaya göre, kırsal alanlarda yaşayan insanlar daha fazla göç etme eğilimindedir ve kırsal-kentsel göç olduğunda, kentsel yerlilerin başka yerlere göç etme olasılığı, kırsal kesimden kırsal kesime göç olduğundan daha azdır. Kırsal yerlilerin göç etme olasılığı daha yüksek olduğundan dolayı, kırsaldan kırsala göç ederken daha büyük göç dalgaları meydana gelmektedir.
- **Cinsiyet Farkı:** Bu yasaya göre kadınlar kısa mesafeli göçe, erkekler ise uzun mesafeli göçe yatkındır.

Özetlemek gerekirse, Ravenstein'in ilk 4 yasasına göre, göçler şehrin çevresindeki kırsal alanlardan şehre akmaktadır. Ayrıca Ravenstein kanunlarında ağırlıklı olarak sanayi ve ticaret üzerinde durulduğu ve ekonominin göçün temel unsuru olarak kabul edildiği gözlemlenmektedir. Ravenstein'in teorisi günümüzün çok katmanlı ve karmaşık göçlerini açıklamada güdük kalsa bile zamanının İngiltere'sini açıklamak için yeterli sayılabilir ve genel anlamda göç çalışmalarının üzerine inşa edildiği temel bir ölçü olarak da kabul görür.

Ravenstein, 1881 ve 1889'da yayınlanan aynı adlı iki makalesinde yukarıdaki yasaları ortaya koymuş; hem iç hem de dış göç için göç sürecinin temel mekanizmalarını belirlemeye çalışmıştır (Jackson, 1986: 14). Ancak ikinci maddenin ilkinden temel farkı, uluslararası göç hakkında da bilgi vermesidir. Ravenstein, uluslararası göç olgusunda ekonomik kararlılığa dayalı bir yaklaşım ortaya koymakta ve uluslararası göçü kentsel ve sınai kalkınma ile bağlantılı olarak incelemektedir. Ravenstein, ikinci makalesinde düşüncelerine temelde iki ekleme yapmakta, bunlardan ilki göçün nedenleri oluşturmaktadır (Yalçın, 2004: 26).

Ravenstein göçü yaratan veya artıran faktörler olarak kötü veya baskıcı yasalara, olumsuz iklim koşullarına ve ağır vergilere işaret etmektedir. Ancak Ravenstein için göçün ana itici gücü ekonomik olarak daha iyi olma arzudur; diğer koşullar o kadar güçlü değildir ve ikincildir. Dolayısıyla ekonomik olarak daha iyi olma arzusunun yarattığı göç dalgaları, diğer koşulların yarattığı göç dalgalarından daha güçlüdür. Ravenstein'in yaptığı ikinci ekleme, göçün sürekliliği ile ilgilidir. Göçün giderek artan bir süreç olduğunu vurgulayan Ravenstein, bu

sürecin nedeni olarak sanayinin gelişimini ve buna bağlı olarak sanayi ve ticaret merkezlerinin çoğalmasını göstermektedir (Yalçın, 2004: 26).

Görüldüğü gibi, Ravenstein'in göç yasaları, dönemine ait önemli ekonomik tespitlere dayansa da, günümüzün çok faktörlü ve daha karmaşık göç olgusunu anlamak için eksik ve yetersizdir. Ravenstein'in Göç Kuramı'nın daha sonraki göç çalışmalarına temel katkısı, tarihsel olarak takip eden göç teorilerine ve modellerine zemin hazırlamasıdır. Castles ve Miller, Ravenstein'in göçmenlik yasalarını tartışırken çeşitli gözlemler ve eleştirilerde bulunarak, teorisinin tarih dışı olduğunu ve bireysel tercihlere dayandığını vurgulamışlardır. Çünkü onlara göre, Ravenstein'in teorisinin temeli, göçmenlerin varış yerinin rasyonel bir maliyet-fayda hesaplamasına dayanmaktadır. Bireysel maliyet-fayda hesaplaması noktasında, Ravenstein'in teorisi neo-klasik ekonomik temelli göç çalışmalarına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca Castles ve Miller, düşük gelirli bölgelerden yüksek gelirli bölgelere göç hareketlerinin ekonomik temelli olması nedeniyle bunun klasik itme-çekme teorisi olarak da adlandırılabilirliğini savunmuştur. Çünkü düşük gelir, düşük yaşam standardı, ekonomik fırsatların yetersizliği, göçe neden olan siyasi baskılar gibi faktörler itici faktörlerdir. Yüksek kazanç, işgücü talebi, ekonomik fırsatlar ve siyasi özgürlük ise çekme faktörleridir (Castles ve Miller, 1998: 20-21).

1.1.2. İtme-Çekme Kuramı

Bu teori 1966'da Everett Lee tarafından ortaya atılmıştır. Everett Lee(1966), "Bir Göç Teorisi" adlı makalesinde İtme-Çekme Modeli ile göçe neden olan faktörleri açıklamaktadır. İtme-çekme modeline göre hem ikamet yerinde hem de göç yerinde itme ve çekme faktörleri bir arada olmakla birlikte insanlar yaşadıkları yerde olmadığını düşündükleri çekme faktörlerinin olduğu ülkelere göç etme eğilimindedirler. Castles ve Miller(2008: 31)'e göre itici faktörler arasında demografik büyüme, düşük yaşam standartları, ekonomik fırsat eksikliği ve siyasi baskılar yer alırken, çekici faktörler emek talebi, boş arazi, cazip ekonomik fırsatlar ve siyasi özgürlüklerdir. Bunlar:

1. İkamet yeri ile ilgili faktörler,
2. Planlanan varış yeri ile ilgili faktörler,
3. İlgili engeller,
4. Bireysel faktörler olarak sıralanabilir (Adıgüzel, 2019: 28).

Bahsedilen bu faktörler kişiden kişiye, yaşa, cinsiyete, eğitime vb. bağlı olarak değişmektedir. Göç etme kararı ana hedefe göre değişiklik göstermekte olup ikamet yerinin ve

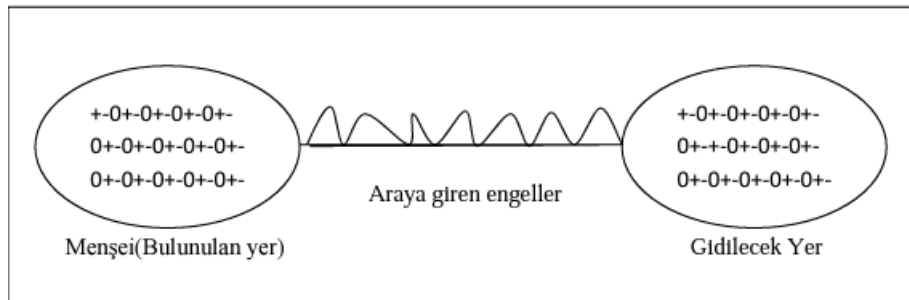
göç edilecek yerin avantaj ve dezavantajlarının rasyonel karşılaştırmasına göre gerçekleşmektedir. İtme-Çekme Teorisi basit bir avantaj-dezavantaj analizi gibi görünse de Lee(1966)'ye göre göç karmaşık bir konudur ve bu nedenle vurgulanması gereken bir diğer boyut da göçü belirleyen dinamiklerdir. Ona göre göçü belirleyen başlıca iki dinamik bulunmaktadır: bireysel (mikro) ve bireysel olmayan (makro) dinamikler. Kişiyi doğrudan ilgilendiren mesafe ve maliyet gibi mikro faktörlerin yanı sıra göç edilecek yerin sosyal yapısı ve yasaları ile ilgili makro faktörler de göç sürecini etkilemektedir. Bu nedenle göçü anlamak için bu mikro ve makro dinamikler / faktörler de incelenmelidir.

Bu teorinin bugün için geçerli olabileceği söylenebilse de tüm göçmenleri rasyonel ve özgür seçimde bulunuyormuş gibi görülmesinden dolayı eleştirenler de vardır. Bunlardan Castels ve Miller'in İtme-Çekme Teorisi'ne ilişkin eleştirileri şöyledir: İtme-Çekme Modeli, hareketliliğin yoğun nüfuslu bölgelerden seyrek nüfuslu bölgelere kadar gerçekleştiğini öne sürse de, aslında Almanya ve Hollanda gibi göç alan ülkeler dünyanın en yoğun nüfuslu ülkeleri arasındadır. İtme-Çekme modeli, belirli bir göçmen grubunun neden o ülkeye gittiğini açıklamamaktadır; örneğin, Cezayirlilerin çoğu neden Türklerin aksine Almanya'ya değil Fransa'ya gitmektedir (Castles ve Miller; 2008: 33)

Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki Faktörler ve Bunların Etkileşimi:

İtme-Çekme Teorisi'ne göre, hem ikamet yerinde hem de varış noktasında itme ve çekme faktörleri vardır. Hem itme hem de çekme faktörlerinin aynı yerlerde aynı andaki varlıkları bir birlik yaratır. Şekil 2.1'de görüldüğü gibi, "0" lar göç için nötr, "+" pozitif ve "-" negatif faktörleri temsil eder. Lee'nin teorisinin tarafsız değerleri, herkes için aynı olan ve göçe olumlu ya da olumsuz katkıda bulunmayan faktörlere karşılık gelir. Olumlu faktörler göçe doğru çekilmeyi temsil ederken, olumsuz faktörler itmeye karşılık gelir. Bu birliğin ortaya koyduğu bütünlük, hem ikamet yerinin hem de göç edilecek yerin itme ve çekme faktörleri olmak üzere olumlu ve olumsuz faktörlere sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

Şekil 1.1 Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki Faktörler ve Bunların Etkileşimi

(Kaynak: E.Lee, 1966:50'den alınarak oluşturulmuştur)

Bu açıdan bakıldığında yapı olarak sosyal alanda itmeye neden olan olumsuz etkenler ile çekişe neden olan olumlu etkenler oldukça fazla ve birbirinden farklıdır. Çünkü teorinin temel yapısı, itme ve çekme faktörleri kişisel ve görecelidir. Bu nedenle yaş, cinsiyet, eğitim, ırk vb., kişisel düzeyde göçün avantaj ve dezavantajlarını belirleme özelliği olan İtme-Çekme Teorisi gibi demografik faktörlerin değerlendirilmesi çok önemlidir. Ayrıca bir diğer önemli nokta, demografik faktörler çerçevesinde göçün kişisel avantaj ve dezavantajlarının hangi sosyal bağlam ve süreçler içinde hesaplanacağı ve ortaya konacağıdır. Örneğin, göç yerindeki eğitim olanakları çocuklu bir aile için önemliyken, çocuksuz bir aile için önemli değildir. Tüm bunların ışığında, itme-çekme faktörlerinin çok karmaşık ve çok boyutlu sosyal gerçeklere bağlı olduğu açıktır. Lee, bu çok faktörlü, ince ve ayrıntılı içerik çerçevesinde önemli olan tüm itme ve çekme faktörlerinin farklı sınıflar için doğru tanımlanması ve bu faktörlerin içeriğinin doğru oluşturulması gerektiğini belirtmektedir (Lee, 1966: 50).

1.1.3. Petersen'in Beş Göç Tipi

William Petersen de, Everett Lee gibi, itme-çekme faktörlerine odaklanmıştır. Petersen göçte birey ve sınıf farklılıklarına önem vermiş ve bu noktada "Eğer herkes aynıysa, neden bazıları göç eder, bazıları göç etmez" sorusunu sormuştur (Petersen, 1958:258'den aktaran Çağlayan, 2006). Ona göre göç için her zaman belirleyici faktör ekonomi olmuştur ve bu nedenle göç çalışmalarının ekonominin hangi sınıfta ne anlama geldiğini incelemesi önemlidir. Ekonomideki değişimlerin farklı sınıfları farklı etkilediğini ve bu bağlamda bireysel ve sınıf farklılıklarına dayalı beş temel göç türü yarattığını ileri sürmektedir:

1. İlkel Göçler: Doğal çevre -coğrafi koşullar, kuraklık, deprem vb.- kaynaklı göç türüdür. Petersen bu tür göçler altında göçebe toplulukların göçlerini ele alsa da burada bahsedilen ilkelik, insanlığın ilkel çağlarına refere etmemektedir.

2. Zoraki (Forced) ve 3. Yönlendirilen (Impelled) Göçler: İlkel göçlerde doğal çevre vurgulanırken, bu tür göçlerde sosyal çevre vurgulanmaktadır. Doğal çevre onları zorluklara ve baskıya neden olarak göçe ittiği gibi, sosyal çevre de onları baskı ve zorla göçe itebilmektedir. Zoraki göçte göç edilip edilmemesi toplumun elinde değilken, yönlendirilmiş göçte toplumun bir derece de olsa karar yetkisi bulunmaktadır. Ancak her iki türde de sosyal baskı mevcuttur. Özetle, her iki türde de toplumsal baskılar olmasına rağmen, potansiyel zorunlu göçmenin söz hakkı bulunmamakta, yönlendirilmiş göçte ise çok güçlü olmamakla birlikte bir söz hakkı mevcut olmaktadır.

4. Serbest Göç: Bu göç türünde, ilk göç türlerinden farklı olarak, göç edip etmemeye karar vermek kişiye bağlıdır. Bu nedenle, diğer türlerden farklı olarak, toplu göçlere değil, bireysel göçlere vurgu yapılır.

5. Kitlesele Göçler: Petersen'e göre bu tür göçler serbest göçler ve teknolojik gelişmelerle ilgilidir. Bu, serbest göç türünde yer alan bireysel göçler sonucunda bireylerin göç ettikleri ülkelerdeki avantajlarını bir önceki yerdeki kişilere aktarmaları anlamına gelmektedir. Böylece göç ettikleri yerleri diğer insanlar için çekici hale getirirler. Ayrıca teknolojinin gelişmesi ulaşım ve iletişim kolaylığı da beraberinde getirmektedir. Böylece göçler önceki dönemlere göre daha kolay hale gelmekte ve böylece toplu göçler gerçekleşmektedir. Petersen'in sınıflandırmasının dönemine göre kapsamlı olduğu söylenebilir (Çağlayan, 2006). Petersen önceki teorilere dayanarak bireysel ve sınıf farklılıklarını vurgulayan önemli sınıflandırmalar yapmıştır. Petersen'in sınıflandırmalarında toplumsal değişimin getirdiği farklılaşma ile göçün değişen yüzü kronolojik olarak sıralanmaktadır (Petersen, 1958: 259–263).

Petersen'in bu ilginç çalışmayla yaptığı sınıflandırma ve bu sınıflandırma için kullandığı yazım kriterleri dönemine göre oldukça kapsamlıdır. Ayrıca bu tipler ve ortaya konan tiplendirme kriterleri, dünyada göçün kronolojik olarak gelişen, toplumsal değişimini ve gelişimini de sergilemektedir. Petersen'in çalışmaları çerçevesinde ortaya çıkan göç türleri sadece itme ve çekme faktörlerinin varlığının bir sonucu olarak değil, aynı zamanda göç için bireysel ve sosyal motivasyonlarda bir argüman olarak analiz edilmektedir.

Bütün bunlarla birlikte Petersen'in çalışmaları, özellikle bireysel ve sosyal motivasyonu kapsadığı için göç sosyolojisinde önemli bir yere sahiptir. Ek olarak, göç analizinde birden fazla faktörün kullanılmasına izin vermesi ve yönlendirilmiş / zoraki göçün başarılı bir şekilde ayırt edilmesini sağlaması da Petersen'in Teorisini günümüz göçlerini deşifre etmede başarılı ve kullanışlı kılmaktadır. Teori özellikle çağımızdaki çeşitli uluslararası göçlerin (Afrika'daki savaştan kaçan insanlar, sömürge döneminde bazı Afrika ülkeleri ile Fransa arasındaki göçmen ilişkileri vb.), incelenmesinde açıklayıcı bir analiz aracı sunmaktadır.

1.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Stouffer'ın önerdiği kesişen fırsatlar teorisi; Sosyal bir aktör olması açısından bireyin göç etme nedenlerine ve göçmene dayalı olarak göç etme kararına odaklanır. Bu teoride göç olgusunun önemli noktaları varış noktasındaki mesafe ve olasılıklardır (Stouffer, 1940: 846). Jansen (1970: 11) ise Stouffer'ın öne sürdüğü bu teoride gidilecek yerdeki iş olanaklarına vurgu yapmakta ve göç edecek insan sayısının iş olanaklarının fazlalığı ile doğru orantılı olduğunu belirtmektedir. Nitekim kesişen fırsatlar teorisinin işçi göçlerinde ve ekonomik amaçlı göçlerde daha belirgin olduğu görülmektedir (Tatlidil, 1993: 63).

Teoriye göre göç olgusunda önemli olan unsurlar, göçe uzaklık, göç edilecek yerdeki fırsatlar ve bu fırsatların miktarıdır. Ancak Stouffer, teorisinde bu üç önemli unsura olan mesafeyi, analizin nesnesi olarak diğer faktörlerden önce koyar. Stouffer'a göre, göç

çalışmalarında çekimin etkisine daha fazla önem verilmelidir. Göç edilecek yer ile ağırlık merkezi arasındaki mesafe dikkate alınarak iki farklı merkezdeki yerçekimi etkileri analiz edilmelidir (Stouffer, 1940: 846). Biraz daha açıklamak gerekirse Stouffer, herhangi iki merkeze göçte çekme faktörlerinin önemli olduğunu ancak bu faktörlerin önemini belirleyen ana noktanın mesafe olduğunu belirtmektedir. Buna göre belli bir mesafeye göç edecek kişi sayısı, bu mesafedeki iş imkânlarının bolluğu ile doğru orantılıdır. Ayrıca göç edilecek varış yeri ile ikamet yeri arasındaki kısa mesafe, göç edecek kişiyi cesaretlendirmekte ve göçü olumlu yönde etkilemektedir. Yani göç yerine iş imkânlarının bolluğu ve göç mesafesinin kısalığı o çekim merkezine göç eden insan sayısını artıran faktörlerdir (Jansen, 1970: 11).

Bu bağlamda uluslararası göç için kesişen fırsatlar teorisinin en önemli katkısı, göç mesafesine bağlı olarak göç sırasında ortaya çıkabilecek zorlukları göz önünde bulundurarak göçü değerlendirmektir. Göç için kat edilecek mesafede, aşılacak ulus devletlerin sınırları ve bu sınır kapılarının göç üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Çünkü geçilecek her sınır beraberinde bir kontrol sistemi ve mekanizması getirmektedir. Kontrol sistemleri uluslararası göçü zorlaştıran ve sınırlayan bir faktör anlamına gelmektedir.

1.1.5. Merkez Çevre Kuramı

1970'lerde Wallerstein, Amin, Galtung, Castles ve Kosack tarafından ortaya çıkan bu teori daha sonra Sassen, Portez ve Castles gibi araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Gelişmiş ve Azgelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışan bu teoride göç; Modernleşmeyle ortaya çıkan bir süreçten ziyade gelişmekte olan ülkelere yaşayan işgücünün gelişmiş ülkelere hareketi olarak tanımlanmakta ve bu durumun gelişmekte olan ülkeler üzerinde olumsuz bir etkisi olmaktadır (Güllüpınar, 2012: 67). Bu teori, göç hareketlerini üçüncü dünya ülkelerinin birinci dünya ülkelerine bağımlı olmasıyla açıklamaktadır (Castles and Miller, 2008: 35).

Bugün çok tartışma konusu olmasına rağmen, birçok düşünür dünyada tek bir sistemin hâkim olduğunu savunmaktadır (Ekholm ve Friedman (2003); McNeil, (2003); Solungaçlar ve Frank, (2003)). Bu düşünürlerin yaklaşımlarına göre ister imparatorluk ister sömürgecilik olsun dünya imajı aynı sistemin farklı imgeleridir. Görüntüler farklı olsa da, tarihsel olarak dünyada var olan tek bir fenomen ve tek bir sistemdir. Tek bir sistem olarak var olan bu süreç medeniyetler üstü bir olgudur ve birçok düşünür buna ortak bir isimle 'dünya sistemi' adını vermektedir.

Merkez-Çevre Teorisi'ne göre, sözde çevre ülkeler, çekirdek ülkeler için vazgeçilmez ve çekirdek ülkelerin sürekli kapitalist gelişimi perspektifinde ihtiyaç duyulan bir konumdadır. Ortaya çıkan bu ihtiyaç aslında bağımlılık zincirini oluşturan güç mekanizmasının temel

gereksinimidir. Yerleşik bağımlılık sistemi içinde, Merkezin / Çekirdek ülkenin, Çevre ülkelerin ucuz işgücü ve doğal kaynaklarına / hammaddelerine, bu hammadde ve mamul malların satışı için de yine Çevre ülkelerin pazarlarına ihtiyacı vardır. Çevre ülkelerden edinilen hammaddeler yine Çevre ülkeye ait ucuz işgücü tarafından işlenerek maliyetler düşürülmekte ve bu düşük maliyetli ürünler hem içeriye hem de dışarıya / başka ülkelerin pazarlarına global ölçekte ihraç edilerek elde edilen gelir / kar / Artı-değer en sonunda Merkezde birikmektedir. Teorinin temel işleyişi çerçevesinde, Çekirdek / Merkez ülkelerin mevcut kapitalist birikimlerini geliştirmeleri ve mükemmelleştirmeleri için Çevre ülkelere ihtiyaçları vardır. Çevre ülkeler de kapitalist gelişimlerini tamamlamak ve ekonomik refahlarını artırmak için Çekirdek ülkelerle bu tür bir ilişki sistemine dahil olmak durumundadır. Açıkça görülebileceği gibi, bağımlılık, tüm gelişme ve azgelişmişlik kriterlerine göre olmasına rağmen, yalnızca tek taraflı değildir. Çünkü teoriye göre hem Merkez hem de Çevre olarak kabul edilen ülkelerin çeşitli bağlamlarda ve ihtiyaçlarda birbirlerine bağımlılıkları bulunmaktadır. Bu kuramcılardan özellikle Wallerstein ve Amin'in 'Bağımlılık' konusunda daha birçok çalışmaları olduğundan bunlara 'Bağımlılık Kuramcıları' da denmektedir (Şahin, 2000: 119 - 165).

1.1.6. Göç Sistemleri Kuramı

Göç Sistemleri Teorisi, iki veya daha fazla ülkenin göçmen değişimi yoluyla kurduğu sisteme dayanan ekonomik ve politik bir teoridir. Bu ülkeler birbirlerine yakın veya uzun mesafede olabilirler (ABD Meksika veya Fransa Fas gibi.) Aralarındaki ilişkiler sömürge dönemine kadar uzanabilir. Önemli olan bu ülkelerin birbirleri ile etkileşim içine girmesi ve ayrıca etkileşen ülkeler arasında makro veya mikro düzeyde değişiklikler meydana gelmesidir.

Faist(2003)'e göre göç sistemleri teorisinin üç ana özelliği bulunmaktadır:

- *Göç sistemleri teorisi, göç sistemlerindeki süreçlere odaklanır. Göç hareketi tek seferlik bir hareket değildir. Bir kere başladığında kendini sürekli yenileyerek bir sürece dönüşür.*
- *Göç sistemleri teorileri, insanlar yerine ülkeler arasındaki bağların ve bağlantıların varlığına dayanmaktadır. Bir göç sistemi, insan akışları ve karşı insan akışlarıyla birbirine bağlanan iki veya daha fazla ulus devletten oluşur. Bu bağlar genellikle göç başlamadan önce kurulur. Ters göçlerle ülke zamanla tekrar göç alan bir ülkeye dönüşebilir.*
- *Göç sistemi teorisyenleri sosyal ağ teorisini güçlü bir şekilde uygulamışlardır. Uygulamalarda göç sürecine katılan bireyler, ulus devletler arasındaki ekonomik eşitsizlik ve kabul eden ülkelerin, hanelerin kabul politikaları ve ailenin kalış ve ayrılış alternatifleri gibi engellerin üstesinden gelmek için stratejiler geliştirmişlerdir. Bu engellerin aşılmasında en önemli faktör ise ulus ötesi sosyal ağlar olmuştur (Faist, 2003: 82–83).*

Faist'e göre, göçmenler ve bunların topluluklar içindeki ağları, örgütleri ve bağları eyaletler arası göç ve sosyal alanlarda kurucu bir rol oynamaktadır. Devletlerarası topluluklar, vatandaşlık ağları, etnik denizaşırı topluluklar, dini topluluklar ve diaspora toplulukları da göçmenler ve göçmen kabul eden ülkelerin yapısal düzeni ve istikrarı ile ilgili bazı sorunları gündeme getirmektedir.

Göç sistemleri teorisine göre mikro yapılar, göçmenler tarafından kendi aralarında göç ve yerleşim sorunlarıyla başa çıkmak için geliştirilen gayri resmi sosyal ağlardır. Gelişen bu yapıyı ve bu ilişkileri tanımlamak için daha önce literatürde 'göç zinciri' kavramı kullanılmıştır. Göç zinciri kavramı yalnızca göçle ilgili bir durumu açıklarken, 'ağ' kavramı da göçle ilgili bir durumu açıklar ve göçmenler arasındaki ilişkiler sistemini ifade eder. Göç sistemleri teorisine göre mikro yapıların dayandığı temel nokta ortaya çıkan sosyal ağlardır. Bu sosyal ağların oluşmasını sağlayan ve aynı zamanda göçmen ağlarını da taşıyan temel değerler 'kültürel sermaye' ve 'sosyal sermaye' olarak adlandırılmaktadır.

1.1.7 İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Bu teorinin temeli göçmenlerin hedef ülke ile kaynak ülke arasında kurdukları sosyal ilişkiye ve bu ilişkinin diğer göçler üzerindeki etkisine dayanmaktadır. Abadan Unat'a (2017: 65) göre bu teorinin esasını oluşturan başlıca ilkeler ise şunlardır:

- *Göçmen ilişkileri, bireylerin göç etme eğilimini artırmakta ve yaygınlaştırmaktadır.*
- *Göçmenler arasındaki ağ ilişkisi, göçten kaynaklanan maliyet ve riskleri azaltmakta, ücret farklılıklarının etkisini ortadan kaldırmaktadır.*
- *Göçmen ilişkilerinin kurumsal bir yapıya dönüşmesiyle birlikte her göçmeni sosyoekonomik olarak kapsayan ve gönderen ülke topluluğunu temsil eden bir durum ortaya çıkmaktadır.*
- *Göç ülkesinde ağ ilişkilerinin kurulması sonucunda kontrol edilmesi güç bir durum ortaya çıkmakta ve bu durum göç politikalarının etkileyemeyeceği göç kalıpları oluşturmaya devam etmektedir.*
- *Göçmen aileleri birleştirmeyi amaçlayan politikalar göçmen ağlarını daha da güçlendirmektedir.*

Ağ teorisinin temeli göçmenlerin göç veren ülke ve göç alan ülke ile, bu iki ülke arasında kurdukları sosyal ağlar ve tüm bu ağların karşılıklı birbirleri üzerinde devam eden etkileşimleridir. Bu ağlar, hemen hemen her sosyal temele ve değişkene bağlı olarak güçlenebilmekte veya zayıflayabilmektedir. Abadan-Unat bu ağları daha genelleştirerek şöyle

tanımlamaktadır: "Göçmen ilişkileri ağı, menşe ülkedeki eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayanlar ile yakın zamanda yerleştikleri ülkeler arasındaki ortak köken, akrabalık ve dostluk bağlarından oluşan kişilerarası bağlantılardır" (Abadan-Unat, 2002: 18).

Bu tanımlarda kullanılan kriterlere ek olarak ekonomik ve siyasi bağlar da dikkate alınmalıdır. Kurulan ilişki ağları, zaman içinde her iki ülkede de katmanlaştıkça farklı boyutlara kaymaktadır. Bu çerçevede teoriye göre üzerinde durulması gereken iki konu bulunmaktadır; ağın içeriği ve ağın kurulmuş olması. Ancak esas önemli nokta ağın içeriğinden ziyade ağın varlığıdır. Çünkü kurulan ağın içeriği daha sonra kendini geliştirerek farklı alanlara kaymakta ve ağ giderek daha karmaşık hale gelmektedir. Bu duruma en güzel örnek Almanya'ya göç eden Türk işçilerin kurduğu göçmen ilişkileri ağında görülebilir. Ağın ilk dönemlerdeki içeriği, göçmenlerin Türkiye'den Almanya'ya adaptasyonunu kolaylaştıran iş bulma ve barınma gibi ilkel durumlarla ilgiliyken, bugün ekonomik ilişkiler ve Alman siyasetinde aktif olmak noktasına kadar genişlemiştir.

Gurak ve Caces(1992)'e göre mevcut göçmen ilişkileri ağının bir diğer özelliği de ağın organizasyonunun üst düzey bir organizasyonu, karmaşık bir sistem olmayı gerektirmemesidir. Göçmen ağlarının oluşumu için bir formül veya reçete yoktur. Ağlar ilk aşamada birçok farklı ihtiyaç nedeniyle kendiliğinden oluşur ve zamanla yine kendiliğinden gelişir. Elbette bu ilişkiler ağının gelişmesini destekleyen bir diğer faktör de göçün devam etmesi ve göçün desteklenmesidir. Çünkü ilk göç aşamasıyla kurulan sosyal ağ, alt göçlerle güçlenerek devam etmektedir (Yalçın, 2004: 49). Göçler nedenlerine göre de sınıflandırılmaktadır. Bir sonraki alt bölümde nedenlerine göre göç türlerine değinilecektir.

1.2. NEDENLERİNE GÖRE GÖÇ TÜRLERİ

Göç, bir yerden başka bir yere kalıcı veya geçici olarak yer değiştirmeyi ifade eder. Göç türleri, göçün nedenlerine bağlı olarak farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Örneğin (Erder, 2000: 235).

Ekonomik Göç: İnsanların daha iyi ekonomik fırsatlar, iş imkanları, gelir artışı veya yoksulluktan kurtulmak amacıyla bir yerden başka bir yere göç etmesidir.

Politik Göç: İnsanların siyasi nedenlerle, savaş, baskı, zulüm gibi durumlar nedeniyle ülkelerini terk ederek başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunmasıdır.

Sosyal Göç: İnsanların aile, evlilik, eğitim veya sosyal ilişkiler gibi sosyal nedenlerle başka bir yerde yerleşmeyi tercih etmesidir.

Çevresel Göç: İnsanların iklim değişiklikleri, doğal afetler, çevresel felaketler gibi çevresel faktörler nedeniyle yaşadıkları yerleri terk ederek başka bir yere göç etmesidir.

Mülteci Göçü: İnsanların ülkelerindeki savaş, zulüm, insan hakları ihlalleri gibi nedenlerle yerlerinden edilerek başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunmasıdır.

İç Göç: Bir ülke veya bölge içinde, bir yerden başka bir yere yapılan yer değiştirmelerdir. Örneğin, kırsal kesimden şehirlere yapılan göçler iç göçe örnek olarak verilebilir (Şirin Öner, 2015: 13).

Bunlar sadece göç türlerinin bazı örnekleridir ve göçün nedenleri çok daha farklı gerekçelerle de açıklanabilir. Göç türleri, insanların hangi nedenlerle yer değiştirdiklerini / göç ettiklerini anlamak ve buna göre uygun göç politikaları / stratejileri geliştirmek açısından, ekonomi, sosyoloji, çalışma ekonomisi ve siyaset sosyolojisi gibi bilimsel alanlarda çalışanlar için önemlidir.

1.2.1. Sosyo -Ekonomik Nedenli Göçler

Sosyo-ekonomik nedenli göçler, insanların sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisiyle bir yerden başka bir yere göç etmesidir. Bu tür göçlerde insanlar genellikle ekonomik fırsatları, yaşam standartlarını, gelir düzeylerini veya sosyal imkanları iyileştirmek amacıyla yer değiştirirler. Aşağıda göçe yol açan sosyo-ekonomik sebeplerden en önemlilerine yer verilmektedir:

İş İmkanları: İnsanlar, iş bulma veya daha iyi iş fırsatları nedeniyle bir bölgeden başka bir bölgeye göç edebilirler. Örneğin, ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde daha iyi iş imkanları olduğu için insanlar bu bölgelere göç edebilirler.

Ekonomik Sıkıntılar: İnsanlar, yoksulluk, gelir eşitsizliği veya ekonomik krizler gibi ekonomik sıkıntılar nedeniyle yaşadıkları yerleri terk ederek daha iyi bir ekonomik yaşam arayışına girebilirler.

Eğitim ve Kariyer Olanakları: İnsanlar, daha iyi eğitim olanakları veya kariyer gelişimi için göç edebilirler. Özellikle üniversite eğitimi için farklı bir şehre veya ülkeye gitmek yaygın bir örnektir.

Sosyal Hizmetler ve İmkanlar: İnsanlar, daha iyi sağlık hizmetleri, sosyal yardımlar, konut imkanları gibi sosyal hizmetlerin daha iyi olduğu bölgelere göç edebilirler (Tuna ve Özbek, 2014/a: 38).

Geçici İşçi Göçü: Bazı insanlar, belirli bir süre için geçici olarak çalışmak amacıyla başka bir ülkeye göç edebilirler. Bu tür göçler genellikle mevsimlik tarım işçileri, inşaat işçileri, turistik bölgelerde otellerde vs. mevsimlik iş yapanlar için ve bir de dış kaynaklı, yabancı ülkelere ait projelerde yer alacak uzman / yönetici ekip ve yine o projelerde işçi olarak çalışabilecek göçmenler için söz konusudur.

Sosyo-ekonomik nedenli göçler, insanların yaşam koşullarını iyileştirmek, daha iyi iş ve eğitim fırsatları elde etmek veya ekonomik sıkıntıları aşmak gibi amaçlarla gerçekleşir. Bu tür göçler, hem kaynak bölgelerde hem de hedef bölgelerde sosyal ve ekonomik etkiler yaratır ve göç politikalarının oluşturulmasında dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.

1.2.2. Politik ve Güvenlik / Savaş Nedenli Göçler

Politik nedenli göçlerde, insanlar siyasi baskılara, zulme veya baskıcı rejimlere maruz kalarak, bu durumdan kurtulmak ve hayatta kalabilmek için evlerini, bütün varlıklarını geride bırakarak ülkelerini terk ederler. Otoriter yönetimlerin varlığı, insan hakları ihlalleri, siyasi baskılar ve zulüm, bu tür göçlerin ana nedenlerindendir. İnsanlar bu tür göçlerde öncelikle özgürlük, demokrasi ve daha iyi yaşam koşulları arayışındadırlar. Bu nedenlerle göç eden insanlara genellikle mülteci veya sığınmacı statüsü verilir ve başka bir ülkede güvenli bir yaşam / koruma ararlar. Güvenlik / savaş nedeniyle gerçekleşen göçlerde genelde süreç silahlı çatışmaların yaşandığı bölgelerden kaçışla başlar ve sınır aşarak güvenli komşu bir ülkeye sığınma talebinin kabulü ile ilk aşama olarak sona erer. Bundan sonra sığınmacılar ya o ülkede kalmaya devam ederler ya da ilk sığındıkları ülkeyi 'geçiş' ülkesi olarak görüp, oradan da daha iyi ve güvenli yaşam koşullarına sahip olacaklarını düşündükleri başka bir 'hedef' ülkeye yönelirler. Türkiye Suriye savaşından kaçan çoğu sığınmacı için ilk başta sadece geçiş ülkesiyken, hedef ülke olarak ulaşmak istedikleri Batı ve özellikle AB ülkeleri kesin bir şekilde kapılarını göçmenlere kapayınca, Türkiye'deki bu Suriyeli sığınmacılar ülkede kalıcı olmaya başladılar ve kendilerine yeni bir yaşam kurma arayışına girdiler. Suriye iç savaşında açıkça görüldüğü üzere iç savaşlar, etnik çatışmalar, uluslararası savaşlar ve terör çatışmaları insanların hayatını bir anda baştan aşağı değiştirebilmekte, evlerini, ülkelerini terk etmek zorunda bırakabilmektedir. Bu tür göçlerde yukarıda da vurguladığımız üzere öncelikle can güvenliği, hayatta kalma ve güvenli bir gelecek oluşturma çabası ön planda olmaktadır. Bu arada bu tür göçlerin başlıca unsuru olarak bilinen mülteci ve sığınmacılar genellikle karşı karşıya oldukları can güvenliğini tehdit edici koşullar karşısında uluslararası toplumdan da koruma ve destek talebinde bulunabilmektedirler. Politik ve güvenlik / savaş nedeniyle gerçekleşen göçler, dünya genelindeki insan hareketliliği ve uluslararası ilişkilerin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu göçlerin sosyal, ekonomik ve politik etkilerinin küresel ölçekte

yayılması diğer göçlere göre daha olanaklıdır. Bu nedenle bu tür göçlerde küresel unsurun da dikkate alınması ve ona göre göç politikalarının oluşturulması önemlidir. Yine bu tür göçlerde uluslararası insani yardım önlemlerine baş vurulması daha önceliklidir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 22).

1.2.3. Demografik Nedenli Göçler

Demografik nedenli göçler, nüfusun yapısındaki değişikliklerin göç hareketlerini tetiklediği durumları ifade eder. Bu göçlerde, demografik faktörler göç eden kişilerin kararlarını etkiler. Örneğin, nüfusun yaşlanması, doğum oranlarındaki değişiklikler, nüfusun cinsiyet yapısındaki dengesizlikler gibi faktörler demografik nedenli göçlerin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Doğum oranları, bir ülkedeki nüfus artışını etkileyen önemli bir demografik faktördür. Yüksek doğum oranlarına sahip ülkelerde genç nüfusun artması, işgücüne katılımın ve ekonomik büyümenin potansiyelini artırırken, aynı zamanda kaynakların dağıtımı ve istihdam olanaklarının sağlanması açısından zorluklar yaratabilmektedir. Bu durum, doğum oranları yüksek olan ülkelere düşük olanlara doğru göç hareketlerine neden olabilmektedir. Örneğin, gençlerin yoğun olduğu ülkelere eğer çalışma imkânları yeterli değilse, bu gençler daha iyi istihdam ve yaşam koşulları arayışıyla, düşük doğum oranına sahip ülkelerdeki iş imkânlarını değerlendirmek üzere bu ülkelere göç etmeyi düşünebilmektedirler (Ergül, 2012: 214). Günümüzde bu nedenle Türkiye’den nüfusu yaşlanmış Avrupa ülkelerine, özellikle de Almanya’ya gerçekleşen her meslekten nitelikli işgücünün gerçekleştirdiği ‘beyin göçü’ bu demografik göçe iyi bir örnektir.

Ölüm oranları da göçü etkileyen bir diğer demografik faktördür. Yüksek ölüm oranlarına sahip ülkelere, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, salgın hastalıklar, açlık ve diğer sağlık sorunları göç nedeni olabilmektedir. İnsanlar, daha iyi sağlık hizmetlerine erişim, daha güvenli yaşam koşulları ve sağlıklı bir gelecek arayışıyla ölüm oranları daha düşük olan ülkelere göç edebilmektedirler. Nüfusun yaşlanması da demografik göçün bir nedeni olabilmektedir. Yaşlanan bir nüfus, çalışma gücünün azalması, sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliği ve yaşlı bakımı gibi konularda zorlukların yaşandığı, yaşlı nüfusun gittikçe arttığı ülkelere, genç nüfusun daha iyi istihdam ve yaşam koşulları arayışıyla başka ülkelere göç etmesi mümkün olabilir.

Yukarıda da vurguladığımız üzere demografik nedenli göçler, doğum oranları, ölüm oranları ve yaşlı nüfusun artışı gibi demografik faktörlerden etkilenen göçlerdir ve bu göç türünde nüfus hareketleri, doğum oranlarının yüksek olduğu yerlerden düşük olduğu yerlere, yüksek ölüm oranlarının olduğu yerlerden daha düşük olan yerlere ve yaşlı nüfusun arttığı yerlerden genç nüfusun daha fazla olduğu bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Bu göçler, kaynakların dağılımı, işgücü piyasaları, sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik gibi bir dizi sosyo-

ekonomik ve politik faktörü de etkilemektedir. Bu yüzden, bu tür göçün gerçekleştiği yerlerde göç politikalarının demografik değişkenleri dikkate alarak tasarlanması ve yönetilmesi önemlidir (Aybay, 2007: 11; Çelikel ve Gelgel, 2007: 17).

Demografik nedenli göçlerin temel gerekçeleri arasında şunlar yer almaktadır:

1 İşgücü Piyasası: İşgücü piyasasındaki değişimler, demografik nedenli göçleri etkileyebilir. Örneğin, iş imkânlarının daha fazla olduğu bölgelere göçler yaşanabilir. İşgücü talebi ve arzındaki dengesizlikler, insanların iş bulma amacıyla göç etmelerine sebep olabilir.

2 Eğitim ve İstihdam Fırsatları: Eğitim olanakları ve istihdam fırsatları demografik nedenli göçlerde önemli bir rol oynar. İyi bir eğitim veya daha iyi bir iş fırsatı sunan bölgelere göçler gerçekleşebilir. Özellikle genç nüfusun eğitim ve iş imkânlarına erişim arayışı göçü etkileyen bir faktördür.

3 Yaşlanan Nüfus: Bir bölgede yaşlı nüfusun oranının artması, bakım hizmetlerine olan talebi ve sağlık hizmetlerine erişimi etkileyebilir. Bu durum, yaşlı nüfusun daha fazla olduğu bölgelerde genç nüfusun bakım ve hizmet sektöründe çalışma amacıyla göç etmesine yol açabilir.

1.2.4. Doğal Sebeplerden Kaynaklanan Göçler

Afetler, çevresel değişiklikler ve iklim koşulları gibi doğal sebeplerden kaynaklanan göçler, insanların doğal olaylardan etkilenen bölgelerden daha güvenli veya daha yaşanabilir alanlara hareket etmesini içeren göç hareketleridir. Bu tür göçler, doğal afetlerin etkisi altında kalan yerlerde yaşayan insanların güvenliklerini sağlama, geçim kaynaklarını yeniden oluşturma ve yaşamlarını sürdürebilme çabasıyla ilişkilidir. Aşağıda doğal sebeplerden kaynaklanan göçlerin bazı örnekleri yer almaktadır:

- 1 Doğal Afetler:** Doğal afetler, depremler, tsunamiler, fırtınalar, kasırgalar, sel baskınları ve volkanik patlamalar gibi olaylar aracılığıyla yaşanabilir alanlara ciddi zararlar verir ve insanların hayatlarını tehdit eder. Bu tür afetler, evsiz bırakma, alt yapıyı tahrip etme, ekonomik kaynakları yok etme ve sağlık sorunlarına yol açma gibi etkileri nedeniyle göçlere neden olabilir. Afet bölgelerinde yaşayan insanlar, güvenli bölgelere veya daha dayanıklı altyapıya sahip bölgelere taşınarak daha güvenli bir yaşam arayışına girebilirler.
- 2 Kuraklık ve Su Kaynakları:** Kuraklık, tarım, hayvancılık ve su kaynaklarının azalması gibi çevresel faktörler de göçe neden olabilir. Su kaynaklarının azalması ve kuraklık, tarım alanlarının verimsizleşmesine yol açar ve hayvancılığın sürdürülebilirliğini

tehlikeye sokar. Bu da insanları, daha verimli topraklara ve su kaynaklarına sahip bölgelere göç etmeye yöneltebilir.

- 3 **Deniz Seviyesi Yükselmesi:** Küresel iklim değişikliği sonucu deniz seviyesindeki yükselme, kıyı bölgelerinde yaşayan insanları etkileyebilir. Deniz seviyesinin yükselmesi, kıyı bölgelerinin sular altında kalması, kıyı erozyonu ve tuzlu su baskınları gibi sorunlara neden olabilir. Bu da kıyı bölgelerinde yaşayan insanları iç bölgelere veya daha yüksek rakımlı alanlara göç etmeye yönlendirebilir.
- 4 **Çevresel Kirlilik:** Sanayileşme ve çevresel kirlilik, insanları temiz hava, su ve doğal kaynaklara sahip bölgelere göç etmeye zorlayabilir. Hava kirliliği, su kirliliği ve toprak kirliliği, insan sağlığı üzerinde olumsuz etkilere sahiptir ve yaşanabilir bir çevre arayışını tetikleyebilir (Üstel, 1999: 12).

Doğal sebeplerden kaynaklanan göçler, insanların yaşadıkları yerlerin doğal olaylar, çevresel değişiklikler ve iklim koşulları tarafından etkilenmesiyle ortaya çıkan göçlerdir. Bu tür göçler, insanların güvenliklerini, sağlıklarını ve yaşam standartlarını koruma amacıyla çevre kirliliğine tepki olarak gerçekleşmektedir. Bu göçler, göçmenlerin yeni yerleşim bölgelerine uyum sağlama, kaynaklara erişim, istihdam olanakları ve sosyal entegrasyon gibi zorluklarla karşılaşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, doğal sebeplerden kaynaklanan göçleri anlamak ve zamanında gerekli tedbirleri almak, iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik gibi küresel sorunlarla başa çıkmak açısından da önemlidir (Aybay, 2007: 13)

1.3. TARİHSEL OLARAK TÜRKİYE'YE YOĞUN GÖÇ DALGALARI

Türkiye, tarih boyunca çeşitli nedenlerle yoğun göç dalgalarına maruz kalmış bir ülkedir. Bu göç dalgaları farklı dönemlerde gerçekleşmiş ve Türkiye'nin demografik yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Aşağıda tarihsel olarak Türkiye'ye gerçekleşen en önemli göç dalgaları ele alınmaktadır:

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, coğrafi konumu ve siyasi istikrarı nedeniyle Türkiye birçok farklı etnik gruba ev sahipliği yapmıştır. Balkanların, Kafkasların ve Ortadoğu'nun farklı bölgelerinden belli zaman aralıkları ile Osmanlı İmparatorluğu'na çeşitli göçler gerçekleşmiştir. Özellikle 19. yüzyılda Balkanlardaki etnik gerilimler ve siyasi değişiklikler, büyük bir göç dalgasını tetiklemiştir. Lozan Antlaşması Sonrası Nüfus Mübadelesi; 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi, tarihsel olarak önemli bir göç olayıdır (Çelikel ve Gelgel, 2007: 19).

Mübadele kapsamında Rumlar Türkiye'ye, Türkler ise Yunanistan'a göç etmiştir. Bu süreçte yüz binlerce insan yer değiştirmiş ve Türkiye'nin demografik yapısı önemli ölçüde değişmiştir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere bu göç akımları zamanla daha da sıklaşmıştır:

Tablo 2. Türkiye'ye Yönelik Kitlesele Göç Hareketleri

YIL	GÖÇ HAREKETİ	SAYI
1922-1938	Yunanistan	384 bin
1923-1945	Balkanlar	800 bin
1933-1945	Almanya	800
1988	Irak	51.542
1989	Bulgaristan	345 bin
1991	I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak	467.489
1992-1998	Bosna	20 bin
1999	Kosova	17.746
2001	Makedonya	10.500
Nisan 2011- Eylül 2013 arası	Suriye	500 bin

Kaynak: T.C İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (www.goc.gov.tr)

1980'lerde Türkiye, siyasi belirsizlikler, ekonomik sorunlar ve güvenlik endişeleri nedeniyle bir göç dalgasıyla karşılaşmıştır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan terör olayları, insanların daha güvenli bölgelere göç etmesine neden olmuştur. Ayrıca Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş, Türkiye'ye büyük bir göç dalgasını tetiklemiştir. Suriyeli sığınmacılar, savaşın etkilerinden kaçmak ve güvenli bir yaşam arayışıyla Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye, Suriyeli sığınmacılara kucak açmış ve onlara barınma, sağlık hizmetleri ve eğitim imkânları sağlamıştır. Bu durum Türkiye'nin demografik ve sosyal yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır.

Türkiye, ekonomik fırsatlar arayışıyla farklı ülkelerden insanların göç ettiği bir destinasyon olmuştur. Özellikle Orta Asya, Balkanlar ve Orta Doğu'dan gelen göçmenler, Türkiye'de iş imkânları bulmak ve daha iyi bir yaşam standardı elde etmek için göç etmektedirler (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 62).

Türkiye, tarihsel olarak çeşitli göç dalgalarıyla karşılaşmış ve bu göçler ülkenin demografik, sosyal ve kültürel yapısını zenginleştirmiştir. Bu göç dalgaları, Türkiye'nin göç politikalarını, entegrasyon süreçlerini ve sosyal hizmetlerini şekillendirmiştir.

1.3.1. Sovyetler ve Doğu Bloğunun Dağılması

Sovyetler Birliği'nin dağılması, 1991 yılında gerçekleşmiş ve bu olay Türkiye'ye doğru önemli bir göç dalgasını tetiklemiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, en başta daha önce SSCB'nin etkisi altında kalan ülkelerde yaşayan Türk kökenliler Türkiye'ye dönüş yapma

zorunluluğu hissetmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılımı ile başlayan göç dalgası sonradan artarak devam etmiştir. Özellikle bunlara dağılan cumhuriyetlerden, özellikle de Türki Cumhuriyetlerden çalışmak veya okumak için Türkiye'ye gelen öğrenciler ve kadın / erkek işçi göçmenler eklenmiştir. Buradan gelen kadınlar Türkiye'de genellikle bakıcılık, turizm ve sağlık sektöründe çalışmaktadırlar. Erkekler ise inşaat, tarım, madencilik ve tekstil gibi sektörlerde kayıtsız işgücü olarak istihdam edilmektedirler.

Bu süreçte Türkiye'ye göç veren ve halen vermeye devam eden Türki Cumhuriyetler arasında özellikle Kafkasya (Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Dağıstan) ve Orta Asya (Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan) ülkeleri yer almaktadır. Bu ülkelerin yarattığı göç dalgası Türkiye'nin demografik yapısını önemli ölçüde etkilemiş ve Türk toplumuna farklı etnik kökenlere sahip insanların dahil olmasını sağlamıştır (Çelikel ve Gelgel, 2007: 19).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından etkilenen Türk kökenli göçmenler, Türkiye'de kendilerine ait yerleşim bölgeleri oluşturmuşlardır ve buralarda kendi kültürlerini, dillerini ve geleneklerini koruyacak şekilde kapalı toplumlar halinde yaşamaktadırlar. Bu göç dalgası Türkiye'nin ekonomisine ve işgücü piyasasına da katkıda bulunmuştur.

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılımıyla gerçekleşen göç dalgasını, bu insanların Türk kökenli olması ve aynı inanca, kültüre sahip olmaları nedeniyle oldukça hoşgörüyü karşılamıştır. Onlara barınma konusunda, sağlık hizmetlerinde, iş ve eğitim imkanlarının sağlanmasında elinden gelen desteği sunmaya çalışmıştır. Bu konuda hükümet göç dalgasıyla gelen onca insanı topluma entegre etmek ve ülkeye uyumlarını kolaylaştırmak için çeşitli 'uyum ve gelişim' programları hazırlamış, destekleyici özel politikalar üretmiştir. Türk kökenli olmayan Ukrayna, Beyaz Rusya gibi ülkelerden gelen göçmenlerin ülkeye gelişleri de aynı şekilde hoşgörüyü karşılanmış ama onlara sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan şekilde yakınlık duyulmamış, sahip çıkılmamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla gerçekleşen göç dalgası, Türkiye'nin göç politikaları, entegrasyon süreçleri ve kültürel çeşitlilik açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu göç dalgası, Türkiye'nin çok kültürlü yapısını zenginleştirmiş, özellikle karşılıklı evlilikler yoluyla Türk toplumunun çeşitliliğini artırmıştır.

1.3.2. Yugoslavya'nın Dağılımı

Yugoslavya'nın dağılması, 1990'ların başında gerçekleşmiş ve bu süreçte Türkiye'ye önemli bir göç akımı olmuştur. Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Slovenya ve Makedonya gibi eski Yugoslav Cumhuriyetlerinde

yaşayan insanlar arasında etnik ve siyasi nedenlerden dolayı çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar sonucunda, birçok insan ülkelerini terk etmek ve başka ülkelerde yeni bir hayat kurmak zorunda kalmıştır (Ergül, 2012: 219). Bunların çoğu da göç edilecek yer olarak Türkiye'yi seçmiştir. Bu dönemde Türkiye'ye gelen göçmenler arasında, özellikle Bosna-Hersek, Kosova, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan'dan gelen Türk kökenli insanlar bulunmaktadır. Bu göç dalgası, 1990'ların ortalarından itibaren devam etmiş ve Yugoslavya'daki savaş kızıştığında hızlı bir artış göstermiştir. Göçmenler, Türkiye'ye çeşitli yollarla gelerek çoğunlukla İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerde, devletin kendilerine gösterdiği yerlerde kendilerine ait yerleşim bölgeleri oluşturmaya başlamışlardır.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla gerçekleşen bu göç dalgası, Türkiye'nin demografik yapısını birçok yönden etkilemiş ve en başta aynen SSCB'nin dağılımında olduğu gibi Türk toplumuna farklı etnik kökenlere sahip insanların dahiliyetini sağlamıştır. Göçmenler, kendi kültürlerini, dillerini ve geleneklerini koruyarak Türkiye'de yeni bir hayat kurmaya çalışmışlardır (Aybay, 2007: 22).

Türkiye, Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan göç dalgasını da aynı Türki cumhuriyetlerden gelen göçmenler gibi hoş görüyle kabul etmiş ve onlara da barınma, sağlık hizmetleri, eğitim imkanları gibi destekler sağlamıştır. Yine aynı şekilde hükümet bu göç dalgasını entegre etmek ve göçmenlere uyum sağlamaları için gerekli destekleri sunmak için birtakım politikalar ve programlar geliştirmiştir.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla gerçekleşen göç dalgası, Türkiye'nin göç politikaları, entegrasyon süreçleri ve kültürel çeşitlilik açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu göç dalgası, Türkiye'nin çok kültürlü yapısını zenginleştirmiş, Türk toplumunun çeşitliliğini artırmıştır. Bu arada Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin de Türkiye'nin ekonomisine ve işgücü piyasasına önemli katkıları olmuştur.

1.3.3. Irak Savaşı

Daha önce Halepçe Katliamı ve yine Körfez Savaşından dolayı yerinden olan Iraklıların Türkiye'ye olan bir göç akımı da 2003 yılında ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin Irak'a müdahalesiyle başlamıştır. Bu savaşın sonucunda Irak'ta istikrarsızlık, çatışmalar ve güvenlik sorunları artmıştır. Bu durum, birçok Iraklıyı ülkelerini terk etmeye zorlamış ve Türkiye gibi komşu ülkelere yönelik göç dalgasına neden olmuştur. Irak Savaşı'ndan etkilenen Iraklı göçmenler, özellikle 2003-2007 yılları arasında yoğun şekilde Türkiye'ye yönelmişlerdir. Göçmenlerin büyük bir çoğunluğu savaşın kızıştığı başkent Bağdat ve diğer şehirlerden gelirken, kısmı olarak Kürt bölgelerinden de göçler gerçekleşmiştir. Iraklı göçmenler arasında farklı etnik, dini ve sosyo-ekonomik kökenlere sahip insanlar bulunmaktadır (Çelikel ve Gelgel,

2007: 20). Iraklı göçmenlerin Türkiye'ye gelme nedenleri arasında ise güvenlik endişeleri, çatışmaların etkileri, savaşın yol açtığı yıkım ve insan hakları ihlalleri gibi çeşitli sebepler bulunmaktadır.

Türkiye, Iraklı göçmenlere sığınma, barınma, sağlık hizmetleri ve eğitim gibi temel ihtiyaçları karşılamak için çeşitli önlemler almıştır. Bu kapsamda geçici barınma merkezleri ve kamplar kurmuş, sosyal yardımlarda bulunmuş, sağlık hizmetlerini alabilmeleri için sağlık kurumlarına, hastanelere erişimlerini sağlamıştır. Irak Savaşı ile Türkiye'ye yönelik göç dalgası, Türkiye'nin göç politikalarını ve entegrasyon süreçlerini etkilemiş, ekonomik, sosyal ve demografik yapısını kısmen şekillendirmiştir. Türkiye bu süreçte önemli uyum problemleri yaşamıştır. Hükümet Iraklı göçmenlere geçici koruma statüsü ve geçici olarak Türkiye'de kalma imkânı tanımıştır.

Irak Savaşı ile Türkiye'ye gelen Iraklı göçmenlerin bir kısmı zamanla Türkiye'de kalıcı yerleşmeye karar vermişlerdir. Bu amaçla iş bulmuş, yaşam kurmuş, Türk toplumuna entegre olmuştur. Ancak zamanla bazı sorunlar da yaşanmaya başlamıştır. Özellikle Türkçe bilmeyen Iraklılar dil bariyeri, istihdam fırsatlarına erişim ve sosyal uyum gibi konularda zorluklarla karşılaşmışlardır. Diğer topluluklarla entegrasyonda olduğu gibi Irak Savaşı ile Türkiye'ye gelen Iraklı göçmenlerin varlığıyla da Türkiye'nin kültürel çeşitliliğini artmış, bu insanların da Türkiye'ye sosyo – kültürel, ekonomik birçok açıdan katkıları olmuştur. Türkiye, uluslararası toplumla iş birliği içinde Iraklı göçmenlere destek sağlamaya devam etmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 14- 15).

1.3.4. Suriye İç Savaşı

Suriye İç Savaşı, Mart 2011'de başlayan ve hala devam eden karmaşık bir süreçtir. Bu savaş, Suriye'deki hükümet güçleri ile muhalif gruplar arasında çatışmaların yanı sıra bazı dış müdahaleleri de içermektedir. Savaşın başlamasıyla birlikte, birçok Suriyeli vatandaş ülkelerini terk etmek zorunda kalmış, çoğunlukla Türkiye'ye yönelen bu Göç dalgaları yüzünden, Türkiye tarihinde hiç yaşamadığı ölçüde yoğun bir göçmen nüfusu ile karşı karşıya kalmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013: 2).

Suriye İç Savaşı sürecinde, Türkiye, komşu ülke olarak Türkiye'ye sığınma talebinde bulunan Suriyeli göçmenleri ilk önce 'misafir' statüsü ile karşılamış, daha sonra onlara 'geçici koruma statüsü' sağlamıştır. Ayrıca sınırlarda denetimi esneterek 'açık sınır politikası' uygulamış ve ülke içinde de onların rahatça dolaşımına göz yumarak 'esnek göç yönetimi' yaklaşımında bulunmuştur. Bu yüzden süreç içinde maruz kalınan göç dalgasından kurtulmak bir yana, bu davetkar tutum karşısında göç dalgası artarak devam etmiştir. Ağustos ayı itibarıyla Suriyeli göçmen sayısı resmi rakamlara göre 3 milyon 288 bin civarındadır (Göç

İdaresi Genel Müdürlüğü, 2023). Gayrı resmi rakamlara göre ise bu rakam 5 milyonun üzerindedir. 2011'den beri süren göç dalgasıyla Türkiye'ye gelen milyonlarca Suriyeli sığınmacının arasında doğal olarak farklı dini, etnik ve sosyo-ekonomik gruplar bulunmaktadır. Bunlardan kendi aralarında da anlaşılamayan gruplar bulunmaktadır.

Az önce de vurguladığımız üzere Suriyeli sığınmacılar, güvenlik endişeleri, çatışmaların etkisi, can güvenliği sorunları, savaşın yıkıcı etkileri ve temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanamaması gibi nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Başlangıçta Türkiye Suriyeli göçmenlere de diğerlerine olduğu gibi sığınma, barınma, sağlık, eğitim konularında gerekli yardımları yapmaya, ihtiyaç duyulan alt yapı ve yasal düzenlemeleri gerçekleştirmeye çalışmıştır (Birleşmiş Milletler, 1990: 3). Ama Türkiye'de de yaşam koşulları artan geçim sıkıntısı, işsizlik, enflasyon ve dünyada yükselen ekonomik kriz nedeniyle pek iç açıcı değildir. Çoğalan göçmen sayısı karşısında ülkenin ekonomik yükü fazlaca ağırlaşmış, göçmenlere, özellikle de en kalabalık olan Suriyeli göçmenlere yeterince hijyenik gıda, barınak, sağlık hizmetlerine erişim ve iş imkanları sağlanamamaya başlamıştır. Suriyeli göçmenlerin çok az bir kısmı refah içinde olup kendi ekonomik düzenlerini kurabilmişken, büyük çoğunluğu Türkiye'de artık kıt kanaat, işsiz, düzensiz, denetimsiz bir halde yaşamaktadırlar.

Son zamanlarda hükümet hem bu gelişmeleri hem de seçim sürecinde muhalefetin göçmenlere yönelik yaptığı eleştirileri göz ardı etmeyerek, göçmenler üzerindeki denetimlerini artmıştır. Büyük şehirlerde, özellikle de İstanbul'da göçmen avına dönüşen sıkı kontroller yürütülmektedir. Ama bunlar hem oldukça geç kalınmış hem de sağlıksız önlemlerdir ve süreç daha iyi yönetilmediğinde, Türkiye'nin göçmenlerle, özellikle de Suriyeli göçmenlerle başının daha çok ağrıyacağı ortadadır. Daha şimdiden Suriyelilerin Türkiye'deki yoğun varlığı nedeniyle ülkenin ekonomik, sosyal ve demografik yapısı ciddi şekilde değişmeye başlamıştır. Suriyelilerin yoğun olarak yerleştiği bölgelerde daha önceden de var olan altyapı sorunları, güvenlik ve asayiş problemleri, çeşitli gasp ve hırsızlık olaylarında artış yaşanmaktadır. Ülkede istihdam olanakları kısıtlanmakta, sosyal hizmetlerin yükü artarak halkın temel ihtiyaçlarının karşılanmasında dahi zorluklar yaşanmaktadır. Ülke kaynakları bu kadar nüfusu beslemeye yetmemektedir. Bu durum hem Türk toplumunu hem de Suriyeli sığınmacılar açısından yaşamı zorlaştırmakta, sürdürülemez hale getirmektedir.

Suriye İç Savaşı ile Türkiye'ye göç eden Suriyeli sığınmacıların uzun süreli ve kalıcı çözümlere ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu çerçevede, uluslararası toplumun desteği ve iş birliği, sığınmacıların barınma, eğitim, sağlık, istihdam gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması ve entegrasyon sürecinin desteklenmesi için önemlidir. Türkiye'nin yanı sıra diğer ülkeler de Suriyeli sığınmacılara yardım etmek ve uluslararası dayanışma çerçevesinde çözümler üretmek için çaba göstermelidir (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2011: 4).

1.4. GÖÇMEN EMEĞİNİN KAVRAMSAL AÇILIMI VE TARİHSEL SÜREÇ

Bir olgu olarak emek göçü çok eski olmasına rağmen, gelişen bilgi-iletişim teknolojileri, sorunun, kapitalist üretim ilişkilerinin kendisinden değil de, yalnızca günümüz neo-liberal aşamasının sebep olduğu izlenimini vermektedir. Olguyu biraz daha yakından incelediğimizde işçi göçünün ilk olarak sömürge dönemi ile başladığı görülmektedir. Nitekim 1550'li yıllarda köle tüccarları tarafından şeker ve tütün çiftliklerinde çalışmak üzere “Batı Hindistan”a gönderilen Afrikalılar ilk göçmen işçiler olarak tarihe geçmiştir (Stalker, 1994). Bu tarihten itibaren milyonlarca köle, sömürgeci güçler tarafından sürekli olarak bir kıtadan diğerine göç ettirilmiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda gemilerle gönderilen kölelerin yaklaşık %41'i İngiltere'ye, %29'u Portekiz'e, %19'u Fransa'ya ve %6'sı Hollanda'ya gönderilmiştir. Aynı dönemde köle ticaretindeki payı görece düşük olan ülkeler %3 ile ABD ve %1 ile Danimarka olmaktadır. Söz konusu dönemde Gambiya'da 15-25 yaş arası sağlıklı bir köle 1 İngiliz Sterlini karşılığında satın alınırken, Avrupalı köle tüccarlarına 3,40 İngiliz Sterlini karşılığında satılabildiği için insan ticareti en karlı işlerden biri olarak kabul edilmektedir. O zamanlar, bir köleyi satın alıp ölene kadar hiç bakımsız ölesiye çalıştırmak ve ölünce de yenisini almak, bir köleye uzun yaşaması ve çalışabilmesi için tıbbi bakım sağlamaktan çok daha ucuzdur. Yaşamları boyunca doğum ve çocuk bakımı gibi nedenlerle iş ve üretime ara vermelerini önlemek için hamile kadın köleler ya bebeklerini kürtajla aldırarak ya da doğum yaptıktan sonra öldürmek zorunda kalmışlardır. Ancak köle ticaretinin cazibesi rekabeti körükleyince 1760'lardan itibaren yaşayan insanların yani ‘kıt kaynak’ olarak tanımlanabilecek kölelerin fiyatları artmaya başlamıştır. Artık köle sahiplerinin ve tüccarların kölelerini daha iyi beslemeleri, onlara iyi bakmaları ve sağlıkları ile ilgilenmeleri gerekmektedir. İşgücünün ayakta kalabilmesi için özellikle kadın kölelerin hamilelikleri sırasında tıbbi bakım desteği almaları da zorunludur. Köle ticaretini ilk yasaklayan ülke İngiltere (1807), ikinci ülke ABD (1865) olmuştur. Ancak Avrupa devletleri, Brian ve Williams'ın sözleriyle, “*muazzam kaderlerini köle emeğinden inşa etmeye yıllarca devam etmişlerdir*” (2003: 66).

Daha sonra, senet karşılığı işçi kiralamak köle ticaretinin yerini almıştır. Bu işçiler, genellikle beş yıl veya daha uzun süre çalışmak üzere bir senet imzalayarak başka ülkelere gönderilen insanlardan oluşmaktadır. Ya genç yaşta kaçırılarak ya da başka bir ülkeye gitmek için imzaladıkları borç senetleri karşılığında göç etmek zorunda kalan bu işçiler adeta ölümüne çalıştırılmaktadırlar. Dahası, senetlerle köle olarak satılmak yerine insanların bir süre yarı köle olarak kiralanmasına izin verdiği için önceki uygulamadan pek de farklı değildi. Yurtdışına insan ticareti yapanlar, bu insanları borca sokmak ve sonra ölümüne çalışmak için birbirleriyle kıyasıya bir rekabet içerisindeydiler. Bu süreçte Çin ve Hindistan, en fazla sayıda ‘sözleşmeli işçi’ ihraç eden ülkelere liderlik etmiştir ve bu canlı işgücü akışı, ABD ve Panama'daki demiryollarının inşasında ve altın madenciliğinde çok önemli bir rol oynamıştır. Örneğin

Kızılderililer, Doğu Afrika ve Karayipler'deki şeker kamışı tarlalarında istihdam edilmiştir. Çalışma koşulları son derece sert ve dayanılmazdır ve ödenen ücretler yerel işçilere ödenenlerden çok daha azdır. Hastalık nedeniyle çalışamayan her gün sözleşmelerin sonuna eklenmektedir. Kölelik resmen sona erdiğinde, 30 milyon Kızılderili'den 24 milyonu ülkesine geri dönmüştür (Stalker, 1994).

Göç olgusu insanlık tarihi kadar uzun bir tarihe sahip olduğundan, göçü kavramsallaştırmak ve alt kategorilerle sınıflandırmak oldukça zordur. Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren küreselleşme sürecinde bu sınırların ortadan kalkması, ulus-devlet sınırlarının yasal bağlamda varlığını sürdürmesine rağmen hem göçü hem de göçle ilgili kavramsal karmaşayı artırmıştır. Temel olarak *"uluslararası bir sınırı geçmek veya bir devlet içinde; süreye, yapıya ve nedene bakılmaksızın insanların yerlerini değiştirdiği nüfus hareketleri"* olarak tanımlanan göç olgusu (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 22), bu tanıma dayanan birçok kavramı da beraberinde getirmiştir. Öte yandan göç olgusuyla ilgili gerek hukuki gerekse sosyo-kültürel açıdan irdelenmesi gereken ilk ve birincil kavram 'yabancı' kavramıdır. En temel ve basit tanımıyla yabancı, "ikamet ettiği ülkenin vatandaşlığına sahip olmayan kişi" olarak tanımlanmaktadır (Ergül, 2012: 214). Uluslararası hukuk bağlamında kabul edilen tanım ise 1982 yılında Cenevre'de Uluslararası Hukuk Enstitüsü toplantısında yapılmıştır. Buna göre de 'yabancı' bir devletin ülkesinde bulunan ancak o devletin vatandaşlığını talep etme hakkına sahip olmayan kişidir" (Aybay, 2007: 11; Çelikel, Jel, 2007, : 17). Bu tanımlara benzer şekilde Uluslararası Göç Örgütü de bir yabancıyı "belirli bir devlet açısından o devletin vatandaşı olmayan kişi" olarak tanımlamıştır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 64). Uluslararası tanımlara dayanarak, Türkiye'de yabancı kavramıyla ilgili "Türkiye Cumhuriyeti ile vatandaşlık bağı olmayan kişi" (Göç İdaresi Müdürlüğü, 2013: 3) tanımlamasını yapmıştır.

Bugün göçmen emeği artık tüm kuralları ve gerçek anlamıyla ticaretin konusudur. Göç etmek isteyenler vizelerini, seyahat masraflarını ve göçmenlik bürosuyla ilgili diğer belgeler için gerekli ödemeleri yapmak zorunda oldukları gibi işverenlerin de göçmenlik bürolarına yapılacak ödeme olmadan kendi paylarını karşılamaları gerekmektedir. Yalnızca Filipinler'de 700'den fazla göçmenlik bürosu faaliyet göstermektedir ve göçmen işçi çalıştırmak isteyen işçilerden 200 ila 200 dolar, göçmen işçi çalıştırmak isteyen işverenlerden 100 ila 400 dolar arasında değişen miktarlarda komisyonlar alınmaktadır. Filipinler halkı Ortadoğu'da iş bulabilmek için acentelere 900 dolara kadar varan bir komisyon ödemekte ve bunun sonucunda seyahat masraflarını kendi ceplerinden karşılamaktadırlar. Yeterli parası olmayanlar genellikle göçmenlik bürolarına bağlı tefecilerin eline geçerek bu ödemeleri %15-30 faiz oranlarında borçlanarak yapmaktadırlar. Bu göçmenlik büroları çoğunlukla gayri resmi ve yasadışı olarak faaliyet göstermektedirler ve denetim eksikliği nedeniyle, gerçekte var

olmayan ve sonunda ortadan kaybolan işler için sözleşmeler düzenleyerek çok yüksek komisyonlar talep edebilmektedirler.

İngiltere'de yapılan çalışmalar, göçmenlik bürosu adayların İngiltere'ye ayak basar basmaz daha önce kendilerine söz verilen istihdam koşullarını genellikle bulamadıklarını, çok daha farklı koşullarla karşılaştıklarını ifade etmektedirler. 2002 yılında 14 Çinli hemşire, bir İngiliz göçmenlik bürosu aracılığıyla 9.000 İngiliz Sterlini karşılığında çalışmak üzere İngiltere'ye gelmiş; Sekiz ay sonra hemşirelerden 10'unun temizlik işinde ve bulaşıkçı olarak istihdam edildiği görülmüştür (Anderson ve Rogaly 2005). Göçmen işçilerin büyük çoğunluğu araçlar vasıtasıyla ülke ve iş değiştirmekte ve farklı şirketlerde farklı işlerde çalışsalar bile her seferinde 'mobil işçi' olarak kalmaya devam etmektedirler. Bu yüzden en kalifiye işçi niteliğinde olsalar ve ülkelerinden yüksek kaliteli bir iş yapmaları için getirilseler bile, gelip çalışmaya başladıklarında vaat edilen şartların çoğunu bulamamaktadırlar. Örneğin ABD'ye getirilen Hintli bilgisayar programcıları, bunlar 100 bin dolara çalışmak üzere kalifiye işler vaat edilerek ABD'de çalışmak üzere getirilmişlerdir ancak, ülkeye geldiklerinde 50 bin dolar karşılığı çok az nitelik gerektiren işlerde çalışmak durumunda kalmışlardır. Araştırmalara göre göçmen işçiler bu süreçte işverenlerin komisyonculara ödeme yapmak zorunda olduklarını ve işverenlerin ödedikleri tutarı ücretlerinden düşeceklerini önceden bilmektedirler (Stalker, 2001).

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana Doğu Avrupa ülkelerinden Batı Avrupa'ya göç eden işçilerin önemli bir kısmı gelişmiş kapitalist tarım çiftliklerinde ve araştırma enstitülerinde istihdam edilmektedirler. Çünkü gelişmiş kapitalist devletlerdeki ve diğer bazı gelişmekte olan ülkelerdeki özel araştırma kurumları ve aynı konudaki kamu kurumları, iyi eğitim görmüş, donanımlı ve aynı zamanda ucuz olan Doğu Avrupalı uzmanları söz konusu alanlarda çalıştırmayı özellikle tercih etmektedirler (Blaschke 1994: 93).

Göçmen emekçiler, ister kendi ülkelerinde ister göç ettikleri ülkede olsun, öncelikle aile çevresinden ve yakınlarında daha önce göç tecrübesi yaşamış kişilerden göç hakkında bilgi almaktadırlar. Bu konuda yerel ve uluslararası medya ikinci sırada yer almaktadır. Örneğin, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde göçmenlerin sıklıkla takip ettikleri Reuters, UPS, Ajans France-Press ve Associated Press gibi uluslararası haber ajansları bunlar arasında yer almaktadır. Bunlar sıklıkla zengin ülkelerdeki yaşam tarzları ve çalışma standartları hakkında bilgi veren haber ve programlar sunmaktadırlar. Aslında gerçekleri yansıtmamakta, göçü teşvik eden süslü hayatları, rüyaları süsleyen lüks içinde konforlu yaşamları konu ederek bunların reklamını, propagandasını yapmakta, adeta hayal satmaktadırlar. Hedefleri özellikle gençlerdir ve bu hedefi tam isabet ettirerek ortasından vurmaktadırlar. Aslında göçün zorlukları, uyum süreçleri, kültürel çatışmalar, iş hayatında yaşanan sorunlar vs. bu sürecin birer gerçeğidir. Bu durum göç edilen her ülkede farklı şekilde tezahür etmektedir. Bu ülkelerden biri de Türkiye'dir.

Son senelerde özellikle çevresindeki ülkelerden gerçekleşen g hareketlerinin ve göçmenlerin profillerinin incelenip, özellikle ekonomik hayattaki karşılıklarının incelenmesi ihtiyacını doğurmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GENEL OLARAK GÖÇMEN PROFİLİ ve EKONOMİK YAŞAMDA GÖÇMENLER

2.1. TÜRKİYE'DE GENEL OLARAK GÖÇMEN PROFİLİ

Türkiye, tarihsel süreç içinde dönemsel olarak yoğunlaşan ve farklı sebeplerden kaynaklanan göç akımlarına maruz kalmıştır. Bu nedenle, Türkiye'deki göçmen profili oldukça çeşitlidir. Aşağıda, genel olarak Türkiye'deki göçmen profilinin özellikleri yer almaktadır:

Coğrafi dağılım: Türkiye'ye göç edenler çoğunlukla yakın coğrafyalardan gelmektedir. Bu nedenle, Suriye, Irak, Afganistan, İran, Gürcistan, Balkan ülkeleri gibi komşu ülkelerden göç edenler yoğunluktadır. Ancak son yıllarda Afrika ve Asya ülkelerinden de göçmen sayısında artış yaşanmaktadır.

Suriyeli göçmenler: Türkiye'deki en büyük göçmen grubunu Suriyeliler oluşturmaktadır. Suriye iç savaşı nedeniyle milyonlarca Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Bu göçmenler genellikle geçici koruma statüsünde olup, Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yerleşmişlerdir (Göç İdaresi Müdürlüğü, 2023).

Afgan ve Iraklı göçmenler: Afganistan ve Irak gibi savaş ve siyasi istikrarsızlık yaşanan ülkelerden de Türkiye'ye göçler olmuştur. Bu göçmenler genellikle düzensiz göçmen statüsünde olup, daha çok büyük şehirlerde yaşamaktadırlar.

Ekonomik göçmenler: Türkiye'ye ekonomik nedenlerle göç edenler de bulunmaktadır. Özellikle Orta Asya, Afrika ve Asya ülkelerinden iş aramak amacıyla Türkiye'ye gelen göçmenler mevcuttur.

Yabancı öğrenciler: Türkiye, yükseköğrenim için cazip bir ülke olması nedeniyle birçok yabancı öğrenciyi ağırlamaktadır. Özellikle Orta Doğu, Afrika ve Asya ülkelerinden gelen öğrenciler, Türkiye'de üniversite eğitimi almaktadır. Bu sayı 2023 itibarıyla 150 bin kişidir (Göç İdaresi Müdürlüğü, 2023).

Sosyo-ekonomik profil: Türkiye'ye göç edenlerin sosyoekonomik profili geniş bir yelpazeye sahiptir. Bazı göçmenler iyi eğitilmiş ve nitelikli işlere sahipken, bazıları düşük gelirli ve düşük nitelikli işlerde çalışmaktadır. Göçmenler arasında dil becerileri, eğitim seviyesi, mesleki deneyim ve yetenekler açısından farklılıklar bulunmaktadır (Toksöz, 2006: 17).

Türkiye'deki göçmen profili, yeni gelen göçmenler oldukça zamanla değişiklikler gösterebilir ve farklı müdahalelere / düzenlemelere gerek duyulabilir. Örneğin SSCB'nin dağılımından sonra Türkiye'ye gelen göçmenlerle Suriye'de savaştan kaçıp can güvenlikleri olmadığı için Türkiye'ye sığınmak durumunda olan göçmenlerin konumu, profili, öncelikleri birbiriyle aynı değildir. Hepsinin ortak ihtiyaçları olan barınma, beslenme, eğitim, sağlık, can güvenliği gibi temel ihtiyaçlar dışında gerek göç etme nedenleri gerekse sosyo-kültürel alt yapılarına bağlı olarak ihtiyaç sıralamaları, göç ettikleri ülkeden beklentileri ve uyum sağlama süreçleri farklı farklı olabilmektedir. Bu anlamda belirlenen göç stratejileri ve göç politikalarının ve buna paralel uygulanacak entegrasyon çalışmalarının hem göçmen nüfusunun hem Türkiye'deki toplumsal hayatın her ikisinin de ihtiyaçlarını göz ardı etmeyecek şekilde, toplumda herhangi bir kutuplaşmaya, ayrılmaya / çatışmaya yol açmayacak düzenlemelerle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Örneğin 'yabancılar ev / mülk satın almaları karşılığında oy kullanma' hakkının verilmesi Türkiye'de toplum tarafından hiç olumlu karşılanmamış, hatta bazı kesimlerde ciddi tepkilere yol açmıştır (Ulusoy, 2023). Bu yüzden toplumda ayrılmalar, kutuplaşmalar yaşanmıştır. Bu tür sonuçlara yol açacak düzenlemelerden uzak durmak gerekmektedir. Bu arada Türkiye'de bulunan yoğun göçmen nüfusunun Türkiye ekonomisi üzerinde önemli etkilerinin olduğu bilinen bir gerçektir. Türkiye'nin farklı sektörleri farklı boyutlarda göçmen emeği ile iç içedir ve bunun ülke ekonomisine önemli katkıları bulunmaktadır. Göçmenlerin Türkiye'de ekonomik hayata katılımları ve etkileri şu şekilde incelenebilir (Massey vd., 2014: 16; Toksöz, 2006: 20).

İşgücü piyasası açısından: Türkiye'ye göç edenler genellikle işgücü piyasasında faaliyet gösterirler. Düşük ücretli ve düşük nitelikli işlerde çalışma kapasitesinde olan göçmenler, tarım, inşaat, hizmet sektörü gibi alanlarda istihdam edilirler. Bu yönden Türkiye'nin işgücü piyasasına katkıda bulunurlar.

Girişimcilik açısından: Bazı göçmenler, kendi işlerini kurarak girişimcilik faaliyetlerinde bulunurlar. Özellikle orta ve küçük ölçekli işletmelerin hâkim olduğu yatırımlarda göçmenlerin ciddi katılımları mevcuttur. Göçmen girişimciler, Türkiye'nin ekonomisine yeni iş fırsatları ve istihdam imkanları sunmaktadırlar.

Ekonomik büyümeye katkı açısından: Üretim alanında en kötü koşullarda çok ucuza istihdam edilebilmeleri açısından göçmen işgücünün işverenlere önemli avantajlar sağladığı bilinen bir gerçektir. Ucuz göçmen emeği maliyetleri azaltıp karları arttırmaktadır; bir yandan da dış ticaret ve ihracatta rekabet açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Göçmenler aynı zamanda tüketim harcamalarıyla da ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadırlar. Tüketim ihtiyaçlarını karşılamak yoluyla ülkede talebi artırarak piyasalara hareketlilik getirmektedirler. Bu da ekonomik büyümeyi teşvik eden bir faktördür (Massey, 2016: 147).

Kültürel çeşitlilik ve turizm açısından: Türkiye'deki göçmenler, kültürel olarak farklı özelliklere sahiptirler. Bu durum Türkiye'nin kültürel çeşitliliğini artırmış ve Türkiye'yi farklı kültürlerin bir arada yaşadığı renkli bir toplum haline getirmiştir. Bununla birlikte son yıllarda Arap nüfusunu gittikçe ağırlık kazanıyor olmasının toplumun önemli bir kesiminde ciddi bir rahatsızlık yarattığını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Göçmenlerin kültürel çeşitliliği ve farklı etnik kökenlere sahip olmaları, Türkiye'yi turizm açısından da zenginleştiren bir faktördür. Göçmenlerin beraberinde getirdikleri kültürel miraslar, eğlence anlayışları, gelenekler / görenekler, yemek kültürü ülkede turizm açısından zenginlik ve cazibe yaratmaktadır.

İnsan kaynağı ve yeteneği açısından: Farklı donanım ve yeteneklerle Türk toplumuna katılan göçmenler bu anlamda ülkenin insan kaynağını da zenginleştirmektedirler. Batı / Avrupa ülkeleri kadar yüksek oranda olmasa bile yüksek eğitilmiş göçmenler, uzmanlık ve becerileriyle Türkiye'nin bilgi ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Bu da kısmen de olsa Türkiye'nin rekabet gücünü artırıcı etki yapabilmektedir. Türkiye'deki göçmenlerin ekonomik yaşamdaki rolü ve etkileri hem fırsatlar hem de zorluklar içermektedir. Entegrasyon politikaları, dil eğitimi, mesleki eğitim ve istihdam programları gibi önlemler, göçmenlerin ekonomik yaşama daha etkin katılımlarını desteklemek için önemlidir. (Miller, 2008: 32-33; Toksöz, 2006: 20). Türkiye tarih boyunca çeşitli sebeplerle sürekli göç alan bir ülke olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'deki göçmen profilinin çeşitliliğinin önemli ölçüde bu faktöre bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'ye gelen göçmenler, farklı etnik, dini ve kültürel geçmişlere sahip bireylerden oluşmaktadır. Bunlar arasında Suriyeli sığınmacılar, Afganistan, Irak, İran, Pakistan gibi çevre ülkelerden gelen göçmenler, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinden gelen göçmenler, Avrupa ülkelerinden gelen göçmenler ve diğer ülkelerden gelen göçmenler yer almaktadır (Kaya, 2014: 19).

Türkiye'de genel olarak göçmenler, büyük şehirlerde, kıyı ve sınır bölgelerinde yoğunlaşmışlardır. İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya gibi büyük şehirler, göçmen nüfusunun yoğun olduğu yerlerdir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Bu bölgelerde göçmenler, çeşitli sektörlerde çalışmaktadır. Göçmenlerin ekonomik yaşamdaki rolleri de çeşitlilik göstermektedir. Türkiye'de özellikle tarım, inşaat, maden, hizmet sektörü ve tekstil gibi alanlarda yoğun olarak göçmen işgücünün istihdam edildiği göze çarpmaktadır. Göçmen işçiler, genellikle daha düşük ücretli ve mevsimlik işlerde istihdam edilmektedirler. Ayrıca, bazı göçmenler kendi işlerini kurarak girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaktadır. Özellikle Suriyeli göçmenlerin genelde küçük işletmelere sahip oldukları, restoran, kafe işlettikleri dikkat çekmektedir. Göçmenler bu şekilde geçimlerini sağladıkları alanlarda bir yandan da ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır (Çağlayan, 2006: 73).

Türkiye'de göçmenlerin yaşam şartları gerek çalışma hayatında gerekse normal toplumsal hayata katılım açısından olsun birçok zorluklarla doludur. Her şeyden düzensiz/kaçak göçmenlerin hemen hepsi çalışma izni ve sosyal güvencelerden yoksun durumdadır. Bu savunmasız / hassas konumları işverenler tarafından sürekli olarak suistimal edilmektedir. Yaşamları sürdürebilmek için en ağır koşullarda, uzun mesailerle ve çok ucuz ücretlerle çalışmak zorundadırlar. Bunun yanı sıra dil bariyeri, yetersiz eğitim, yeterli iş deneyimine / becerisine sahip olmamaları gibi karşı karşıya oldukları çeşitli sorunlar nedeniyle önemli ölçüde adaptasyon sorunu yaşamaktadırlar. Ayrıca karşı karşıya oldukları göçmen karşıtı tepkiler / nefret söylemi, kutuplaştırıcı, ayrıştıracı davranışlar göçmenlerin Türkiye'de düzen kurup kendilerini güvende hissetmelerini, ülkeyle aidiyet bağı kurmalarını zorlaştırmaktadır. Tüm bu problemlerin çözümü ve Türkiye'ye daha kolay adaptasyonlarının sağlanması için göçmenlere yönelik eğitim imkanlarının artırılması, mesleki beceri geliştirme kurslarının açılması, dil kursları ve entegrasyon politikalarının önemi çok büyüktür. Bunlardan özellikle dil sorunun çözülmesi, toplumsal iletişim, sosyalleşme gerek genel hayata gerekse iş hayatına katılım ve adaptasyon açısından ilk ele alınması gereken konudur. Çünkü göçle beraber tetiklenmiş olan Türkçe ile olan münasebetleri kısmen gelişse de dil bilgilerinin tam olduğu söylenemez. Bu durum, iş bulma sürecinde ve işyerinde iletişimde zorluk yaratabilmektedir. Türkçe dil eğitimine erişim ve dil becerilerinin geliştirilmesi için destek programları bu anlamda her açıdan önemlidir (Şenol Sert, 2015: 31; Castles ve Miller, 2008: 31).

Göçmenlerin eğitim düzeyi ve mesleki becerileri de ekonomik yaşamda belirleyici bir rol oynamaktadır. Bazı göçmenler hiçbir vasfa sahip olmayıp ciddi bir mesleki eğitime ve becerilerinin geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle gençler çalışma hayatına katılmak için genelde yetersiz / deneyimsiz durumdadırlar. Bu da iş bulma olanaklarını, istihdam edilebilirliklerini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, göçmenlere yönelik mesleki eğitim programları ve becerilerini geliştirme imkanlarının sunulması çok önemlidir.

Yetişme koşulları, alışkanlıklar ve kültürel farklılıklar da göçmenlerin Türkiye'de toplumsal yaşam ve iş hayatına adaptasyonun sorunu yaşamalarında etkili olmaktadır. Göçmenler, farklı kültürel değerlere, işyeri normlarına ve iş ilişkilerine adapte olma süreci yaşayabilmektedirler. Bu süreçte, toplumun göçmenlere yönelik kabulü, ayrımcılıkla mücadele ve kültürel çeşitliliği destekleyici politikalar önemlidir. Ayrıca, göçmenlerin ekonomik yaşamda sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmaları için girişimcilik fırsatlarının da sağlanması gerekmektedir. Göçmenlerin kendi işlerini kurmaları, mikro ve küçük ölçekli işletmeler açmaları teşvik edilmelidir. Bu şekilde, göçmenler kendi ekonomik bağımsızlıklarını sağlayabilir ve istihdam yaratma potansiyeline sahip olabilirler (Lordoğlu, Kiroğlu & Tanyılmaz, 2004: 7).

Türkiye'nin göçmenlerle ilgili politika ve düzenlemeleri de ekonomik yaşamda önemli bir rol oynamaktadır. Göçmenlerin çalışma izni, sosyal haklara erişim, iş güvencesi gibi konularda adil ve kapsayıcı politikaların uygulanması gerekmektedir. Bu şekilde, göçmenlerin ekonomik yaşama katılımları desteklenir ve sosyal dışlanma riski azaltılmış olur.

2.2. GENEL OLARAK TÜRKİYE’NİN GÖÇ ALDIĞI ÜLKELER VE GÖÇ NEDENLERİ

Türkiye, farklı ülkelerden gelen göçmenleri ağırlayan bir ülkedir. Göç hareketlerinin kaynağı olan ülkeler arasında şunlar yer almaktadır(Göç İdaresi Başkanlığı, 2023):

Suriye: Suriye İç Savaşı, Türkiye'ye tarihsel süreç içindeki en yoğun göç dalgasını getirmiştir. Savaş nedeniyle milyonlarca Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Suriyeliler bugün Türkiye'deki en büyük göçmen topluluklarından birini, hatta en büyüğünü oluşturmaktadır.

Afganistan: Afganistan'da yaşanan siyasi belirsizlik ve güvenlik sorunları, birçok Afgan göçmenin Türkiye'ye yönelmesine neden olmuştur. Afganistan'dan gelen göçmenler, Türkiye'deki diğer göçmen grupları arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Irak: Irak'ta yaşanan savaşlar ve iç çatışmalar, birçok Iraklı göçmenin Türkiye'ye yönelmesine yol açmıştır. Türkiye, Irak kökenli göçmenlerin önemli bir yerleşim yeri olmuştur.

İran: İran'daki siyasi ve ekonomik nedenlerle birlikte dini azınlıkların zulme uğraması, İranlı göçmenlerin Türkiye'ye yönelmesine neden olmuştur. Türkiye, İran kökenli göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır (Wallerstein, 2005: 47).

Rusya, Ukrayna, Gürcistan: Türkiye, eski Sovyet ülkelerinden gelen göçmenlerin de sığındığı bir ülkedir. Özellikle Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'dan göç edenler, Türkiye'ye yerleşmiş ve toplumun bir parçası olmuşlardır.

Diğer Ülkeler: Türkiye, çeşitli Afrika ülkeleri, Orta Doğu ülkeleri ve Asya ülkelerinden de göçmenleri ağırlamaktadır. Ekonomik nedenler, siyasi istikrarsızlık, doğal afetler gibi faktörler, bu göç hareketlerinin nedenleri arasında yer almaktadır.

Türkiye, göçmenlerin yerleşimi ve entegrasyonu konusunda çeşitli politikalar ve programlar uygulamaktadır. Göçmenlerin dil eğitimi, mesleki eğitim, istihdam ve sağlık hizmetleri gibi alanlarda desteklenmesi ve entegrasyonunun sağlanması hedeflenmektedir. Bu şekilde, Türkiye hem göçmenlere yaşam imkânı sunmakta hem de kültürel çeşitliliği zenginleştiren bir ülke olmaktadır.

2.3. TÜRKİYE’DE CİNSİYET, YAŞ, EĞİTİM DURUMU ve İLLERE GÖRE GÖÇMENLERİN DAĞILIMI

Türkiye’de göçmenlerin cinsiyete, yaşa ve eğitim durumuna göre bölgesel dağılımları çeşitlilik göstermektedir. Aşağıda bu faktörlere bağlı olarak göçmenlerin bölgesel dağılımına ilişkin genel bilgiler verilmektedir: (Wallerstein, 2003: 209).

Cinsiyete göre dağılım: Türkiye çok farklı ülkelerden çok farklı etnik köken ve özelliklere sahip göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar arasında eğitim durumları farklı olanlar, farklı geleneksel ve kültürel yapıdan gelenler olduğu gibi, cinsiyet açısından da ülke veya bölgeye göre değişen kadın ağırlıklı ya da erkek ağırlıklı göçmenler bulunmaktadır. Örneğin; Afganistan ve Irak gibi savaş veya çatışma bölgelerinden ilk aşamada gelenler genelde erkek göçmenler olmaktadır, oysaki Suriye’deki iç savaş yüzünden aileler topluca göç etmek durumunda kalmıştır. Bunun sebebi erkeklerin güvenli ortam sağlamak ve iş imkanlarını araştırmak için, ailelerini götürmeden önce koşullar hakkında kendilerinin ön bilgi edinmek istemeleridir. Diğer yandan, bazı göç türlerinde de kadın göçmenlerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Örneğin, Rusya ve Ukrayna gibi ülkelere gelen göçmenler; bunlar genellikle Türkiye’de seks işçisi olarak çalıştırılmakta ya da otellerde, turistik bölgelerde masör olarak, garson olarak vb. işleri yapmak üzere hizmet sektöründe istihdam edilmektedirler. Bu arada Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan gibi Türki cumhuriyetlerden ise genelde, kadın/erkek yoğunluğu aynı olan göçler gerçekleşmektedir ve bunlardan erkekler çoğunlukla tarımda, inşaat sektöründe çalışırken, kadınların ise bir kısmının eşleriyle tarımda, geri kalanların da çoğunlukla çocuk bakımı, yaşlı bakımı ve ev işlerinde çalıştıkları görülmektedir.

Yaşa göre dağılım: Göçmenler arasında yaş dağılımında da farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye’ye gelen göçmenler arasında genç ve çalışma çağındaki bireylerin oldukça yüksek oranda olduğu gözlemlenmektedir. Bunun sebebi ekonomik fırsatlar, iş imkanları ve daha iyi bir gelecek arayışı konusunda gençlerin kaygılarının ve yaşam beklentilerinin daha yüksek olmasıdır. Bununla birlikte orta yaş ve üstü göçmen gruplarının sayısı da Türkiye’de hiç de azımsanmayacak oranlardadır. Özellikle aile birleşmelerinde veya can güvenliği nedeniyle Türkiye’ye sığınma durumlarında, genç, yaşlı, çoluk, çocuk bütün aile bireylerinin bir arada olmayı tercih ettikleri görülmektedir (Cizreli, 2015: 32-34).

Eğitim durumuna göre dağılım: Göçmenler arasında eğitim düzeyi açısından da farklılıklar bulunmaktadır. Suriye, Afganistan ve Irak gibi ülkelere gelen göçmenlerin eğitim durumlarının genellikle düşük düzeyde olduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedenlerinin başında bu ülkelere sürekli çatışma ve savaş ortamında olan çocukların, gençlerin genelde düzenli ve sağlıklı koşullarda eğitim görme imkânlarının olmaması gelmektedir. Diğer yandan

Rusya, Ukrayna ve diğer Avrupa ülkelerinden gelen göçmenlerin eğitim durumları ise ağırlıklı olarak yüksek düzeydedir.

İstanbul: Türkiye'de göçmenlerin en yoğun olduğu şehirlerden biri İstanbul'dur. İstanbul, ekonomik fırsatlar ve iş imkanları nedeniyle hem yurt içinden hem de yurt dışından gelen göçmenlerin tercih ettiği bir merkezdir. Özellikle Suriye'den gelen sığınmacılar, İstanbul'da büyük bir göçmen nüfusu oluşturmaktadırlar.

Gaziantep: Suriye İç Savaşı'nın etkileriyle birlikte Gaziantep, Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yerleştiği bir şehir haline gelmiştir. Suriye'ye yakınlığı ve ekonomik imkanları nedeniyle Gaziantep, Suriyeli göçmenlerin tercih ettiği bir yerleşim alanı olmuştur (Kaya, 2014 : 20).

İzmir: Türkiye'nin batısında bulunan İzmir, yabancı göçmenlerin de yoğun olarak yaşadığı bir şehirdir. Özellikle Avrupa ülkelerinden ve Orta Doğu'dan gelen göçmenler İzmir'e yerleşmektedir. İzmir'in turistik cazibesi, ekonomik potansiyeli ve yaşam kalitesi, göçmenlerin tercih sebepleri arasında yer almaktadır.

Hatay: Suriye sınırına yakınlığı nedeniyle Hatay, Suriyeli göçmenlerin göç için ilk hedefledikleri yer olmaktadır. Türkiye'nin en Güneyinde bulunan Hatay, genellikle Suriye'deki çatışmalardan kaçan göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenlerle Hatay, Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yerleştiği şehirler arasında önde gelmektedir (Toksöz, 2006: 19; Şenol-Sert, 2015: 36).

Kilis: Türkiye'nin Güneyinde yer alan Kilis, Suriye sınırına yakınlığı nedeniyle Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yerleştiği bir şehirdir. Suriye'deki çatışmalardan kaçan göçmenlere ilk planda Kilis gibi sınıra yakın yerleşim yerlerinde barınma ve gıda desteği sağlanmaktadır (Bağımsız İletişim Ağı, 2019).

Elbette Türkiye'nin diğer bölgelerinde de göçmen nüfusu bulunmaktadır. Ancak yukarıda belirtilen şehirler, göçmenlerin daha yoğun olarak yerleştiği ve topluluklar oluşturduğu bölgelerdir. Göçmenlerin bölgesel dağılımı, göç nedenlerine, ekonomik fırsatlara ve yaşam koşullarına bağlı olarak değişebilmektedir.

2.4. TÜRKİYEDE ÇALIŞAN GÖÇMENLERİN SEKTÖREL DAĞILIMLARI

2.4.1. İnşaat

Türkiye'deki inşaat sektöründe çalışan göçmenlerin dağılımları çeşitli faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Aşağıda inşaat sektöründe çalışan göçmenlerin dağılımı hakkında genel bilgiler yer almaktadır: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

Büyük şehirler: Türkiye'de inşaat sektörü, özellikle büyük şehirlerde yoğun olarak faaliyet göstermektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirler, inşaat projeleri için önemli merkezlerdir ve bu bölgelerde çalışan göçmenlerin sayısı yüksektir.

Turistik bölgeler: Türkiye'nin turistik bölgeleri, inşaat sektöründe çalışan göçmenler için önemli bir istihdam alanıdır. Özellikle Antalya, Muğla, Aydın gibi sahil şehirlerindeki turistik tesislerin inşası ve bakımı için göçmen işçilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Konut projeleri: Türkiye'de konut sektörü hızla gelişmekte ve yeni konut projeleri sürekli olarak hayata geçirilmektedir. Bu projelerde göçmen işçiler, genellikle inşaat sürecinde çalışmakta ve binaların yapımında görev almaktadırlar.

Altyapı projeleri: Türkiye'deki altyapı projeleri, göçmen işçilerin çalışma fırsatı bulduğu bir diğer alanı oluşturmaktadır. Yol yapımı, köprüler, tüneller gibi altyapı projelerinde göçmenlerin çalıştığı gözlemlenmektedir (Güllüpinar, 2012: 67).

İnşaat sektöründe çalışan göçmenlerin dağılımı, işgücü ihtiyacıyla da yakından ilişkilidir. Vasıfsız işçilerin yapacağı basit işlerde çoğunlukla ucuz göçmen işgücü istihdamı tercih edilirken, bazı durumlarda da deneyimli ve yetenekli işgücüne gerek duyulmaktadır. Bu durumlarda da uygun nitelikte olmaları koşuluyla daha ucuz çalıştıkları için yine göçmen işçiler tercih edilmektedir.

Bu faktörler göz önüne alındığında, Türkiye'deki inşaat sektöründe çalışan göçmenlerin büyük şehirlerde, turistik bölgelerde, konut projelerinde, altyapı projelerinde ve işgücü ihtiyacının yoğun olduğu alanlarda dağıldığı söylenebilir. Bu arada inşaat sektöründe çalışan göçmenlerin dağılımının zaman içinde değişebileceğini de belirtmek gerekmektedir. Farklı projelerin, bölgelerin veya sektörlerin öne çıkmasıyla birlikte bu kez de göçmenlerin o bölgelerde yoğun olarak çalışmaya başlayacağı bir gerçektir.

2.4.2.Turizm

Türkiye'de turizm sektöründe çalışan göçmenlerin dağılımları çeşitli faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Bu faktörler aşağıdaki gibi kategorilere ayrılabilir (Massey, 2016: 146; Toksöz, 2006: 19).

Turistik bölgeler: Türkiye'nin turistik bölgeleri, turizm sektöründe çalışan göçmenler için en yoğun istihdam alanını oluşturmaktadır. Antalya, İzmir, Muğla, Aydın, Bodrum, Alanya gibi popüler tatil bölgelerinde, otelcilik, restoran ve eğlence sektörlerinde göçmen işçiler büyük bir istihdam sağlamaktadırlar.

Otel ve tatil köyleri: Türkiye'deki otel ve tatil köyleri, turizm sektöründe göçmen işçilerin yoğun olarak çalıştığı alanlardır. Hem yaz turizmi hem de kış turizmi için hizmet veren tesisler, temizlik personeli, aşçılar, garsonlar, resepsiyonistler gibi çeşitli pozisyonlarda göçmen işçileri istihdam etmektedirler.

Restoran / Kafe işletmeleri: Türkiye'nin turistik bölgelerindeki restoran ve kafe işletmeleri, turizm sektöründe çalışan göçmenler için önemli bir istihdam alanıdır. Bu işletmelerde aşçılar, garsonlar, barmenler gibi göçmen işçilere ihtiyaç duyulmaktadır (Gezgin, 1991: 38).

Rehberlik hizmetleri: Turizm sektöründe rehberlik hizmetleri, turistlere destinasyonlar hakkında bilgi vermek ve turlar organize etmek gibi önemli bir role sahiptir. Bu nedenle göçmenler bu alanda çok dillilik ve kültürel çeşitlilik açısından zengin bir profil oluşturmaktadırlar.

Eğlence sektörü: Türkiye'nin turistik bölgelerindeki eğlence yerlerinde, özellikle gece kulüpleri, barlar ve diskoteklerde önemli oranda göçmen işgücü istihdamına yer verilmektedir. DJ'ler, dansçılar, animatörler gibi eğlence sektörü çalışanları arasında göçmenlerin yoğun olduğu görülmektedir. Bu faktörler göz önüne alındığında, Türkiye'deki turizm sektöründe çalışan göçmenlerin özellikle turistik bölgelerde, otelcilik, restoran, rehberlik, eğlence gibi alanlarda yoğunlaştığını söylemek mümkündür (Massey vd., 2014: 26).

Turizm sektöründe göçmenlerin çalışma fırsatı bulduğu bu alanlar, hem turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak açısından hem de Türkiye'nin turizm potansiyelinin geliştirilmesi yönünden büyük öneme sahiptir. Aynen inşaat sektöründe olduğu gibi, turizm sektöründe de göçmenlerin dağılımının zaman içinde değişebileceğini, yeni bölgeler veya alanlarda göçmen istihdamının yoğunluk kazanabileceğini söylemek mümkündür.

2.4.3. Ev İşçileri / Bakıcılar

Türkiye'de ev işleri ve bakıcılık sektöründe çalışan göçmenlerin dağılımları aşağıdaki kategoriler altında özetlenebilir:

Büyük şehirler: Türkiye'de İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirler, ev işçileri ve bakıcılar sektöründe yoğun göçmen işçi istihdamı sağlayan bölgelerdir. Bu şehirlerdeki yoğun nüfus ve ekonomik faaliyetler, ev işçilerine ve bakıcılara olan talebi artırmaktadır (Abadan-Unat, 2006: 27).

Yabancı elçilikler ve konsolosluklar: Türkiye'de bulunan yabancı elçilikler ve konsolosluklar, göçmenlere ev işçiliği ve bakıcılık konusunda çalışma fırsatı sunan alanlar

arasında yer almaktadır. Yabancı diplomatik misyonlar, ülkelerinden gelen görevlilerin ev işçiliğini veya bakıcılığını öncelikle tercih etmelerini gerektiren bazı özel durumlar içerebilmektedir.

Aile yanında hasta, yaşlı veya çocuk bakımı: Başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de göçmenlerin aile yanında hasta, yaşlı veya çocuk bakımında hizmet vermeleri çok yaygın bir durumdur. Hasta, yaşlı veya çocuk bakımı konusunda eleman arayan aileler, göçmen bakıcılar aracılığıyla bu hizmeti hem daha ucuza hem de daha kalifiye olarak sağlayabilmektedirler fakat bu yerli işsizler için sorun olmaktadır.

Özel hane hizmetleri: Türkiye'deki göçmenler, özel hane hizmetleri kapsamında ev temizliği, yemek hazırlama, ütü gibi ev işlerinde çalışma fırsatı bulabilirler. Özellikle yüksek gelirli ailelerin tercih ettiği bu hizmetlerde, göçmen işçiler sıkça istihdam edilmektedirler (Lordoğlu, Kiroğlu & Tanyılmaz, 2004: 10).

İş ilanları ve acenteler: Ev işçiliği ve bakıcılık sektöründe göçmenler açısından iş ilanlarının ve acentelerin büyük önemi bulunmaktadır. İş arayan göçmenler, bu ilanlara veya acentelere başvurarak ancak daha çabuk ve niteliklerine daha uygun iş bulabilmektedirler. Bu konuda uzman acenteler, göçmenleri kendilerine uygun işgücü arayan işverenlerle eşleştirerek, onların daha çabuk, daha kolay ve en uygun işlerde istihdam edilmelerini sağlamaktadırlar. Türkiye'de ev işleri ve bakıcılık sektöründe çalışan göçmenlerin dağılımı genellikle büyük şehirlerde yoğunlaşmaktadır. Aileler yanı sıra yabancı elçilikler de bu konuda, aile yanında bakım hizmetleri, özel hane hizmetleri veya ev işçiliği konusunda göçmen işçi istihdamını özellikle tercih etmektedirler (Toksöz, 2006: 18).

Göçmenlerin bu sektörde çalışmaları genellikle sosyo-ekonomik nedenlerle ve Türkiye'deki istihdam fırsatlarını değerlendirmek amacıyla gerçekleşmektedir.

2.4.4. Seks İşçileri

Türkiye'de fuhuş sektöründe ya da seks işçiliğinde göçmenlerin fazlalığı gündem olmaktadır(Erder ve Kaşka, 2003) ve bu göçmenlerin geldikleri ülkelere göre oldukça çeşitlilik gösterdikleri izlenmektedir. Seks işçiliği, genellikle gizli ve yeraltı bir sektör olduğu için bu konuda gerçek istatistik verilere ulaşmak da pek mümkün değildir. Ancak bazı gözlem ve araştırmalar sonucu elde edilen bilgiler ışığında aşağıdaki kategorilerde birtakım açıklamalar yapılabilir: (Abadan-Unat, 2006: 32).

Büyük şehirler: Türkiye'de büyük şehirler, seks işçiliği sektöründe çalışan göçmenlerin yoğunlaştığı bölgelerdir. Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirler, göçmen seks

işçilerinin çalıştığı merkezlerdir. Bu şehirlerdeki geniş nüfus ve turistik faaliyetler, seks işçiliği için ciddi bir pazar oluşturmaktadır.

Sınır bölgeleri: Türkiye'nin sınır bölgeleri, çeşitli göçmen gruplarının yoğun olarak bulunduğu alanlardır. Sınır bölgelerindeki göçmenler arasında seks işçisi olarak çalışanlar da bulunmaktadır. Özellikle Türkiye'nin Suriye, İran, Irak gibi komşu ülkelerle sınırlarının bulunduğu yerleşim yerlerinde bu durum daha belirgin olarak gözlemlenebilmektedir.

Turistik merkezler: Türkiye, turistik açıdan popüler bir ülke olduğundan, turistik merkezlerde seks işçilerinin yoğun olduğu bilinmektedir. Göçmenler turistik bölgelerde seks işçisi olarak rahatlıkla çalışma fırsatı bulabilmektedirler. Özellikle sahil şeridi boyunca ve büyük tatil merkezlerinde seks işçilerine sıkça rastlandığı görülmektedir (Toksöz, 2006: 18).

İç göçler: Türkiye içerisindeki göçler, seks işçilerinin de farklı bölgelere hareket etmelerine neden olmaktadır. Başlangıçta ekonomik veya sosyal sebeplerle geleneksel sektörlerde kendilerine iş bulma amacıyla gelen bazı göçmenlerin zamanla zorlanma yoluyla ya da yüksek kazanç cazibesiyle seks işçiliğine yöneldiklerine de sıkça rastlanmaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere seks işçiliği sektöründe çalışan göçmenlerin dağılımları hakkında kesin ve ayrıntılı bir veriye sahip olmak mümkün değildir. Bu sektörde kayıt dışı çalışma çok yaygın olduğu gibi sektörün çoğunlukla yeraltı ve gizli faaliyetler içerdiği de bir gerçektir. Ancak büyük şehirler, sınır bölgeleri, turistik merkezlerde ve iç göçlerle bağlantılı olarak göçmen seks işçilerinin Türkiye'de hangi bölgelerde çalıştıklarını bir ölçüde saptamak olanaklı hale gelebilmektedir. Bu arada seks işçilerinin Türkiye'deki dağılımları ile sosyo-ekonomik koşulların, istihdam imkanlarının ve o bölgedeki göç hareketliliğinin yakından ilişkisi olduğunu da göz ardı etmemek gerekmektedir.

2.4.5. Maden İşçileri

Türkiye'de madencilik sektöründe çalışan göçmenlerin dağılımları, genellikle maden kaynaklarının bulunduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Aşağıda Türkiye'nin maden bölgeleri ve göçmen maden işçilerinin yoğun olarak çalıştığı yerlere yönelik açıklamalar yer almaktadır: (Abadan-Unat, 2006: 27-28).

Zonguldak: Türkiye'nin en önemli kömür madeni bölgelerinden biri olan Zonguldak, tarih boyunca madencilik faaliyetleriyle tanınmıştır. Zonguldak ve çevresi, göçmen maden işçilerinin yoğun olarak çalıştığı bir bölgedir. Özellikle Karadeniz bölgesindeki diğer şehirlerde de madenlerde çalışan bu göçmenlere rastlamak mümkündür (Massey vd., 2014: 21).

Soma: Manisa ilinde bulunan Soma, Türkiye'nin en büyük linyit kömürü rezervlerine sahip bir bölgedir. Soma'da gerçekleşen maden kazalarıyla ülke gündemine gelen bölge, göçmen maden işçilerinin çalıştığı bir merkezdir.

Erzurum ve Ağrı: Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Erzurum ve Ağrı illeri, madencilik faaliyetleriyle bilinmektedir. Özellikle altın ve diğer madenlerin çıkarıldığı bu bölgelerde de ağırlıklı olarak göçmen işçiler çalıştırılmaktadır.

Diğer bölgeler: Türkiye'nin diğer maden bölgeleri arasında Adana, Amasya, Balıkesir, Bingöl, Eskişehir, Kayseri, Kütahya, Malatya, Muğla ve Siirt gibi iller bulunmaktadır. Bu bölgelerde de göçmen maden işçilerinin çalıştığı bilinmektedir. Göçmen maden işçilerinin dağılımı genellikle maden kaynaklarının bulunduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. İş imkanları, ekonomik faktörler ve maden sektörünün gereksinimleri, göçmen maden işçilerinin bu konudaki bölge tercihlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu arada madencilik sektöründe çalışan göçmenlerin durumu ve dağılımı hakkında kesin istatistiksel verilere ulaşmak aynen seks işçiliğinde olduğu gibi pek mümkün değildir. Çünkü bu alanda da kayıt dışı istihdam oldukça yüksektir (Purkis, 2006: 52).

2.4.6. Kadın ve Çocuk İşçiler

Türkiye'de kadın ve çocuk işçi olarak çalışan göçmenlerin dağılımları, genellikle belirli sektörlerde yoğunlaşmaktadır. Aşağıda Türkiye'de göçmen kadın ve çocuk işçilerin yoğunlaştığı sektörlerin dağılımı ve yer aldıkları kategoriye özgü bazı bilgiler yer almaktadır.

Tekstil ve konfeksiyon: Türkiye'de çocuk ve kadın göçmenler açısından tekstil ve konfeksiyon sektörü, önemli bir istihdam kaynağı olmaktadır. Tekstil sektörü açısından İstanbul, Bursa, Gaziantep, İzmir ve Diyarbakır gibi büyük sanayi merkezleri, göçmen kadın ve çocuk işçilerin yoğun olarak çalıştığı şehirler arasında yer almaktadır (ORSAM, 2015).

Tarım: Türkiye'nin tarım sektörü, göçmen kadın ve çocuk işçilerin sıklıkla istihdam edildiği bir alandır. Özellikle mevsimlik tarım işçiliği, göçmen kadın ve çocuk işçilerin tercih ettiği bir çalışma alanıdır. Mersin, Antalya, Aydın, Muğla, Hatay, Adana gibi tarımın yaygın olduğu bölgelerde göçmen kadın ve çocuk işçilerin yoğun olarak çalıştıkları görülmektedir (Çağlayan, 2006: 82; Özkul, 2015: 491).

Ev hizmetleri: Ev hizmetleri sektörü, özellikle göçmen kadınların istihdam edildiği bir alandır. Ev temizliği, bakıcılık, yaşlı veya hasta bakımı gibi hizmetlerde göçmen kadınlar çalışmaktadır. İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde göçmen kadın işçilerin bu sektörde yaygın olarak çalıştıkları bilinmektedir.

Restoran ve konaklama: Turizm sektörünün gelişmiş olduğu bölgelerde, göçmen kadın ve çocuk işçiler sıklıkla restoran ve konaklama sektöründe istihdam edilmektedirler. Özellikle Antalya, İzmir, Muğla, Aydın gibi turistik bölgelerde göçmen kadın ve çocuk işçilerin yaygın olarak çalıştıklarını gözlemlemek mümkündür (ORSAM, 2015).

Diğer sektörler: Göçmen kadın ve çocuk işçiler ayrıca temizlik, inşaat, taşımacılık gibi sektörlerde de istihdam edilebilmektedirler. Ancak, bu sektörlerdeki göçmen işçilerin sayısı ve dağılımı hakkında kesin bir veriye ulaşmak pek olanaklı değildir. Göçmen kadın ve çocuk işçilerin sektörel dağılımı, iş imkanları, sosyo-ekonomik faktörler ve göçmenlerin yetenekleri ve tercihleri gibi birçok etkene bağlıdır. Ancak, bu dağılımı tam olarak belirlemek için kesin verilere ihtiyaç duyulmaktadır.

2.5. TÜRKİYE’DE GÖÇMEN EMEĞİNİN SOSYO-EKONOMİK ETKİSİ

Türkiye’de göçmen emeğinin sosyo-ekonomik etkisi oldukça önemlidir. Göçmen emeği, Türkiye’nin işgücü piyasasında ve ekonomik gelişiminde önemli bir role sahiptir. Aşağıda farklı kategorilere göre Türkiye’de göçmen işgücünün sosyo-ekonomik etkileri ve katkıları ele alınmaktadır (Güllüpnar, 2012: 77).

2.5.1. İş Gücü Piyasası Üzerindeki Etkisi

Türkiye’de göçmen emeğinin işgücü piyasası üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler aşağıda farklı kategorideki alanlar için farklı başlıklar altında irdelenmektedir:

İş gücü arzı açısından: Türkiye’ye gelen göçmenler, işgücü piyasasına ek bir kaynak sağlarlar. Özellikle düşük nitelikli işlerde çalışan göçmenler, işgücü arzını artırarak, işverenlerin taleplerini karşılamada önemli bir rol oynamaktadırlar. Göçmen işçiler, işgücü arzındaki artışla birlikte bazı sektörlerdeki işgücü açıklarının kapanmasına katkıda bulunmaktadır (Faist, 2003: 83).

Rekabet ve ücretler açısından: Göçmen işçilerin işgücü piyasasına girişi, rekabetin artmasına ve ücretlerin etkilenmesine neden olabilir. Düşük nitelikli işlerde yoğunlaşan göçmen işçilerin varlığı, yerli işçilerle rekabeti artırabilir ve bazı durumlarda ücretleri düşürebilir. Ancak, bu durum sektörlerle ve bölgelere bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Sektörel etki açısından: Göçmen işçiler, belirli sektörlerde yoğunlaşmıştır. Özellikle tarım, inşaat, tekstil, maden ve hizmet sektörlerinde göçmen işçilerin varlığı önemli bir rol oynamaktadır. Bu sektörlerdeki işgücü taleplerini karşılamak ve büyümeyi desteklemek için göçmen emeğine ihtiyaç duyulmaktadır (Güllüpnar, 2012: 72).

Mesleki uyum ve nitelikler açısından: Göçmenler genellikle düşük nitelikli işlerde istihdam edilmektedir. Bu durum, göçmenlerin mesleki uyum sürecini etkilemekte ve mesleki gelişimlerini sınırlayabilmektedir. Göçmen işçilerin niteliklerinin ve eğitim düzeylerinin artırılması, işgücü piyasasında daha iyi iş fırsatlarına erişimlerini sağlamaktadır.

Kültürel farklılıklar açısından: Göçmenlerin farklı kültürel mirası ve dil becerileri, işgücü piyasasında kültürel çeşitlilik yaratmaktadır. Bu sayede iş yerlerinde farklı deneyimlerin ve perspektiflerin paylaşılması teşvik edilebilmekte ve işgücü çeşitliliği de artırılabilir.

Türkiye'deki göçmen emeğinin işgücü piyasası üzerindeki etkileri karmaşık bir konudur ve sektörel olarak, bölgesel olarak ve göçmen gruplarına göre farklılık göstermektedir. Bu açıdan göçmenlerin işgücü piyasasına entegrasyonunu desteklemek için uygun politika ve programların gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır (Castles & Miller, 2008: 33).

2.5.2. Enflasyon Üzerindeki Etkisi

Türkiye'de göçmen emeğinin enflasyon üzerindeki etkisi de oldukça karmaşık bir konudur ve birden fazla faktöre bağlı olarak değişebilmektedir. Aşağıda farklı kategoriler altında bu faktörlerle ilgili bilgi verilmektedir:

Talep artışı açısından: Göçmenlerin varlığı, tüketim talebinde artışa neden olabilir. Göçmenler, Türkiye'ye getirdikleri gelire yerel ekonomiye katkıda bulunur ve tüketim harcamalarını artırabilir. Bu durum, talep artışıyla birlikte fiyatların yükselmesine ve enflasyon baskısına yol açabilir (Kaya, 2014: 20).

İşgücü maliyetleri açısından: Göçmen işçilerin varlığı, işgücü piyasasında rekabeti artırabilir. Düşük nitelikli işlerde yoğunlaşan göçmen işçiler, yerli işçilerle rekabet edebilir ve işgücü maliyetlerini düşürebilir. Bu durum, üretim maliyetlerinin azalmasına ve dolayısıyla fiyatların düşmesine katkıda bulunabilir.

Tarım ve gıda fiyatları açısından: Göçmen işçiler, tarım sektöründe yoğun olarak istihdam edilmektedir. Tarım üretimindeki artış, tarım ve gıda ürünlerinin arzını artırabilir. Ancak, göçmen işçilerin ücret talepleri düşük olduğunda, tarım ürünlerinin fiyatlarında belirgin bir artış olmayabilir.

Döviz kuru etkisi açısından: Göçmenler, Türkiye'den giderken rezerve para cinsinden çıkış yapmaktadır. Döviz arzındaki azalış, yerel para biriminin değerini etkileyebilir. Yerel para biriminin değerindeki düşüş, ithal mal ve hizmetlerin maliyetini artırabilir ve enflasyonu tetikleyebilir (Abadan-Unat, 2006: 34).

İşgücü verimliliği açısından: Göçmenlerin işgücüne katılımı, işgücü verimliliğini artırabilir. Göçmenler, bazı sektörlerde uzmanlık ve deneyim getirebilir ve bu da üretim verimliliğini artırabilir. İşgücü verimliliğindeki artış, maliyetleri düşürebilir ve enflasyon baskısını hafifletebilir (Şenol Sert, 2015: 40).

Türkiye'deki göçmen emeğinin enflasyon üzerindeki etkileri birden çok faktöre bağlıdır ve karmaşık bir ilişki içerir. Bu etkilerin tam olarak anlaşılabilmesi için ekonomik verilerin ve analizlerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

2.5.3. İşsizlik Üzerindeki Etkisi

Türkiye'de göçmen emeğinin işsizlik üzerindeki etkisi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Aşağıda bu faktörler farklı kategoriler altında irdelenmektedir:

Rekabet ve işgücü piyasası açısından: Göçmenler, yerli işgücü ile rekabet edebilir. Özellikle düşük nitelikli işlerde yoğunlaşan göçmenler, yerli işçilere alternatif olarak değerlendirilebilir. Bu durum, işgücü piyasasında artan rekabeti ve işsizlik oranlarında artışı tetikleyebilir (Gökalp Yılmaz, 2013: 69).

İşgücü talebi açısından: Göçmenler, Türkiye'de işgücü talebinin karşılanmasında önemli bir rol oynayabilir. Bazı sektörlerde, özellikle tarım, inşaat, hizmetler ve turizm gibi yoğun emek talep eden sektörlerde göçmen işgücüne ihtiyaç duyulabilir. Ama bu durum, işsizlik oranlarını arttırabilir (Atasü-Topçuoğlu, 2015: 505).

Düşük ücret talepleri açısından: Göçmen işçiler, genellikle düşük ücret talepleriyle çalışmaya razıdırlar. Bu durum, işverenler için maliyetleri düşürücü bir etki yaratabilir ve işsizlik oranlarını etkileyebilir. Göçmen işçilerin düşük ücret talepleri, yerli işçilerin iş bulma şansını azaltabilir veya ücretlerin düşmesine yol açabilir.

Sektörel etki açısından: Göçmenler, belirli sektörlerde yoğunlaşabilir ve bu sektörlerdeki işgücü piyasasını etkileyebilir. Örneğin, inşaat sektöründe göçmen işçilerin yoğunluğu, işsizlik oranlarını ve ücret düzeylerini etkileyebilir. Sektörel dağılım ve işgücü talebi, göçmen emeğinin işsizlik üzerindeki etkisini belirleyebilir.

Türkiye'de göçmen emeğinin işsizlik üzerindeki etkisi, yerli işgücü piyasası koşulları, sektörel ihtiyaçlar, göçmenlerin nitelikleri ve becerileri gibi birçok faktöre bağlıdır. Bu etkilerin tam olarak anlaşılabilmesi için ekonomik verilerin ve analizlerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir (Toksöz, 2006: 15).

2.5.4. Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Türkiye'de göçmen emeğinin kalkınma üzerindeki etkisi birçok yönden ele alınabilir. Öncelikle üretime olan katkılarından dolayı göçmenlerden dolayı bir kazanç olmasında rağmen bu kazanç tabana yayılmadığı için ekonomik büyüme olurken kalkınma için bu durum aynı şekilde söylenemeyebilir. Aşağıda farklı açılardan göçmen emeğinin kalkınma üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir:

İşgücü ve ekonomik büyüme açısından: Göçmenler, Türkiye'nin işgücü arzını artırarak ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir. Yüksek sayıda ve çeşitlilikteki göçmen işgücü, ekonomik aktiviteyi destekleyerek üretimi ve emek gücünü artırabilir. Sermaye sahipleri için bu istenilen bir durumdur. Çünkü şirketler için personel giderlerinin düşmesi istenilen biri durumdur. Şirketlerin gelirleri artar, yatırımları da paralel şekilde yükselir haliyle ekonomik olarak olumlu etkisi olur. Fakat diğer taraftan işsizlik oranı artar, çalışanlarda işini kaybetme korkusu yükselir.

İnovasyon ve girişimcilik açısından: Göçmenler, farklı kültürel, sosyal ve ticari deneyimleriyle inovasyon ve girişimcilik potansiyeli taşırlar. Kayıtlı göçmenlerin iş dünyasına katılımı, yeni fikirlerin ortaya çıkmasını, yeni işletmelerin kurulmasını ve ekonomik çeşitliliği teşvik edebilir. Fakat yasal olmayan yollardan gelen düşük profilli göçmenler ekonomik bozulmaya sebebiyet vermektedir.

İhracat ve dış ticaret açısından: Göçmenler, sermaye açısından, ucuz işgücü olarak maliyetleri düşürdüğü için, dış ticaret ve ihracatta rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Özellikle emek yoğun sektörlerde kayıt dışı / kaçak göçmen işçiler çok ucuz ücretlerle ve ağır şartlarda, işveren açısından oldukça düşük maliyetlerle istihdam edilebildiklerinden dolayı, bu da işverene hem karını maksimize etme şansı vermekte hem de dış ticaret açısından da rakiplerine karşı avantaj sağlamaktadır.

İnsan sermayesi ve yetenek transferi açısından: Göçmenlerin Türkiye'ye getirdiği bilgi, beceri ve deneyimler, insan sermayesinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Göçmenlerin eğitim düzeyi ve mesleki nitelikleri, Türkiye'nin yetenek havuzunu zenginleştirmekte ve işgücü verimliliğini artırmaktadır (Castles & Miller, 2008: 86). Yasal yollardan gelenler için bu durum geçerli iken kaçak göçmenler bireysel sermaye sahibi olmadıkları için istihdam piyasasını bozmaktadırlar.

Kültürel çeşitlilik ve turizm açısından: Göçmenlerin kültürel çeşitlilik ve farklılık katması, turizm sektörüne olumlu etki yapabilir. Farklı kültürleri deneyimlemek isteyen turistler için Türkiye cazibe merkezi olabilir ve bu da turizm gelirlerini artırabilir.

Türkiye'de göçmen emeğinin kalkınma üzerindeki etkisi, göçmenlerin sayısı, nitelikleri, entegrasyon düzeyi, işgücü piyasası dinamikleri ve diğer faktörlere bağlı olarak değişebilir. Bu etkilerin tam olarak anlaşılabilmesi için detaylı araştırmalar ve analizler yapılması gerekmektedir (Alkan, 2015: 757).

2.5.5. Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi

Türkiye'de göçmen emeğinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Bu etkiler aşağıda farklı kategoriler altında incelenmektedir:

Kültürel Çeşitliliğe Etkisi: Göçmenlerin, farklı kültürlerden gelen insanlar olarak Türkiye'nin kültürel çeşitliliği arttırdığı düşünülebilir. Kültürel çeşitliliğin artması demek, toplumda farklı dillerin konuşulması, farklı geleneklerin ve kültürel pratiklerin yaşanması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde kültürel çeşitliliğin artmasıyla toplumsal iletişim ve kültürler arası alışveriş zenginleşir, bu da toplumsal gelişmeyi teşvik eder. Bununla birlikte, göçmenlerin genelde kendi aralarında kümeleşip içe kapanma eğilimi göstermelerinden dolayı, gerek sosyo-kültürel olarak gerekse bulundukları ülkeye adaptasyon açısından birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Bu bağlamda da ev sahibi ülkenin halkı ile aralarında sıkça iletişim sorunları, uyuşmazlıklar ve kutuplaşmalar ortaya çıkabilmektedir

Sosyal entegrasyon ve uyum açısından etkisi: Göçmenlerin topluma entegre olması ve uyum sağlaması, toplumsal yaşam üzerinde etkili olabilir. Göçmenlerin Türkçe öğrenmeleri, yerel topluma katılmaları, sosyal ilişkiler kurmaları ve yerel kültüre uyum sağlamaları, toplum içinde daha iyi bir entegrasyon sağlar. Bununla birlikte durum tam tersi de gerçekleşebilir. Göçmenlerin topluma uyum sorunlarının arttığı gözlemlenebilir. Bu durumda toplum bu sefer ayrışmaya, kutuplaşmaya gidebilir, toplumsal huzur, güven, asayiş gidişattan olumsuz etkilenebilir ki Türkiye de son yıllarda yaşanan durum da bunu göstermektedir.

Ekonomik etkiler: Göçmenlerin ekonomiye katkısıyla birlikte, toplumsal yaşama da etkileri olabilir. Göçmenlerin çalışma hayatına katılımı, işgücü piyasasındaki rekabeti arttırabilir. Aynı zamanda göçmenler, bazı sektörlerde daha düşük ücretlerle çalışmaya istekli olabilir, bu da bazı yerli çalışanlar için rekabeti artırabilir (Toksöz, 2006: 28). Bu arada göçmenlerin yoğun şekilde ekonomik hayatta varlık göstermesinin olumsuz etkilerini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Türkiye'de zaten var olan işsizlik, milyonlarca göçmenin ülke nüfusuna eklenmesi ile daha büyük oranlara varmıştır. Ülke kaynak ve olanaklarının gittikçe sayıları artan göçmen nüfusuyla paylaşıyor olması, Türkiye'de yaşam standartlarını düşürmüş, halkın gelir düzeyini olumsuz etkilemiştir. Türk halkı gittikçe yoksullaşmaya başlamıştır.

Sosyal hizmetler ve ihtiyaçlar açısından etkisi: Göçmenlerin varlığı, toplumun sosyal hizmetlere ve ihtiyaçlara olan talebini arttırmıştır. Göçmenlerin sağlık hizmetlerine, eğitim hizmetlerine ve diğer kamu hizmetlerine erişimi, topluma bu alanlarda daha fazla kaynak aktarılması ihtiyaını yaratmıştır. Bu kaynaklar yeterince aktarılamayınca da toplumun bu hizmetlerden gerektiği gibi faydalanamaması sonucu doğmuştur. Ülkede sağlık ve sosyal hizmetlere erişimde zaten sorun yaşayan ülke vatandaşları, göçmenlerin bu hizmetlere artan talebiyle daha da zorlanmaya başlamışlardır. Örneğin Türkiye’de son yıllarda ilaç yetersizliği, doktor yetersizliği, çok uzun sürelerle yayılarak hastalara randevu verilmesi sağlığa erişimi ve tedavi süreçlerini çok olumsuz yönde etkilemektedir. Halkın sağlık sisteminden artık verimli şekilde ve zamanında yararlanamadığı gözlemlenmektedir. Bu arada göçmenlerin çalışma hayatında da her türlü zor koşulları ve düşük ücretleri tolere etmesi, Türkiye’de emekçi kesimin sosyal haklarını yeterince savunmaması, göçmen faktörü yüzünden sendikal hakları ve sosyal güvenceleri konusunda işveren karşısında gerektiği gibi etkili pazarlık yapamaması sonucu yaratmaktadır. Bu durum da işçi sınıfının yaşam standartlarını düşürerek asgari geçim düzeyinde yaşamaya mecbur kalmasına yol açmaktadır.

Kültürel etkileşim ve karşılıklı öğrenme açısından etkisi: Göçmenlerin varlığı, yerli halkla kültürel etkileşim ve karşılıklı öğrenme fırsatları yaratır. Göçmenlerin gelenekleri, yiyecekleri, sanatları ve kültürel pratikleri yerli halkla paylaşması, karşılıklı kültürel etkileşim ve anlayışı artırabilir (Ihlamur-Öner, 2015: 581).

Türkiye’de göçmen emeğinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisi, göçmenlerin entegrasyon süreçleri, sosyal politikalar ve toplumun kabul ve uyum düzeyi gibi birçok faktöre bağlıdır. Göçmenlerin toplumla bütünleşmesi, yerli halkla ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel çeşitliliğin zenginlik olarak kabul edilmesi önemlidir. Bu sonuç yukarıda bahsettiğimiz olumsuz durumlar yaşanmadığında mümkün olabilmektedir.

Uluslararası raporlara göre Türkiye, önemli bir göçmen nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye, hem transit ülke hem de son varış noktası/hedef ülke olarak göçmenler için çekici bir konumdadır. Uluslararası raporlarda Türkiye’deki göçmen sorununa yaklaşım ve bazı değerlendirmeler yer almaktadır: (Kazgan, 2015: 199); Türkiye, Suriye İç Savaşı’nın başlamasından bu yana Suriyeli mültecilere ev sahipliği yapmaktadır. Uluslararası raporlara göre, Türkiye, dünyanın en yüksek Suriyeli göçmen nüfusuna sahip ülkelerden biridir. Suriyeli göçmenler, Türkiye’nin çeşitli bölgelerine yerleşmişlerdir. G İdaresinin 2020 raporuna göre bu sayı 3.500.000 civarındadır (GİGM,2020). Türkiye, Afganistan ve Irak gibi ülkelerden de g alan önemli bir ülkedir. Bu ülkelerdeki çatışmalar, güvensizlik ve ekonomik zorluklar, Afgan ve Iraklı göçmenlerin Türkiye’ye yneltmelerine neden olmuştur. Bunlara ek olarak Türkiye, Orta Asya, Afrika ve diğer Orta Doğu ülkelerinden de göçmenlerin gelmesine tanıklık

etmektedir. Bu göçmenler genellikle ekonomik nedenlerle veya çeşitli fırsatlar arayışıyla Türkiye'yi tercih etmektedir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki geçici koruma statüsü; Türkiye, Suriyeli göçmenler için geçici koruma statüsü sağlamaktadır. Bu statü, Suriyelilere Türkiye'de geçici ikamet ve bazı temel hizmetlere erişim imkanı sağlamaktadır (Akalin, 2015: 101).

Uluslararası raporlar, Türkiye'deki göçmenlerin sosyal entegrasyon, eğitim, sağlık hizmetleri ve istihdam alanlarında çeşitli zorluklarla karşı karşıya olduklarını vurgulamaktadırlar. Göçmenlerin barınma koşullarından eğitim koşullarına, iş hayatında çok zor şartlara maruz kalmaktan uzun mesailerde çalıştırılmalarına, ücret konusunda da çok düşük ücretlerle çalışmaya zorlanmalarına kadar birçok konuda çok önemli sorunlarla karşı karşıya oldukları belirtilmektedir. Türkiye hükümeti ve uluslararası kuruluşlar, göçmenlerin haklarını koruma, entegrasyon süreçlerini destekleme ve göçmenlerin topluma katılımını teşvik etme konularında çeşitli çalışmalar yürütse de artan sorunlar karşısında bu çabaların yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir (Abadan-Unat, 2000: 45-46).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMEK-SERMAYE ÇATIŞMASINDA TÜRKİYE’DE KAÇAK GÖÇMEN EMEĞİ

3.1. TÜRKİYE’DE DÜZENSİZ / KAÇAK GÖÇMENLER

Türkiye’de kayıt dışı sektörün yoğun olmasından dolayı ‘kaçak göçmen emeği’ kullanımının da yüksek olması, emek-sermaye çatışması bağlamında ele alınması gereken önemli bir konudur. Kaçak göçmen emeği, yasal/yasa dışı yollarla ülkeye giren kişilerin enformel sektörlerde çalışma hayatına katılması anlamına gelmektedir. Bununla birlikte daha önce çalışma ya da oturma izni olup süresi biten göçmen işçiler de daha sonra kaçak işçi duruma düşebilmektedirler. Bu durum hem göçmen işçiler hem de yerel işgücü açısından sadece rekabeti arttıran bir unsur olarak kalmamakta, aynı zaman genel olarak işçi sınıfının çalışma koşullarını olumsuz etkilemektedir (Kümbetoğlu, 2003: 283).

Kaçak göçmen emeği, özellikle düşük nitelikli ve düşük ücretli işlerde yaygın olarak görülmektedir. Tarım, inşaat, ev işçiliği ve hizmet sektörleri gibi düşük ücretli ve esnek çalışma koşullarının olduğu sektörlerde kaçak göçmen işçiler sıklıkla istihdam edilmektedir. Bu işçiler ağır koşullarda, sigortaları ve sosyal güvenceleri olmadan, genellikle düşük ücretlerle çalıştırılırken, formel işçilerin sahip oldukları birçok avantaj ve sosyal haklardan da yoksun kalmaktadırlar.

Kaçak göçmen emeği, çalışma koşullarının kötüleşmesine ve düşük ücretli işlerde rekabetin artmasına yol açabilir. Yerel işgücü için istihdam fırsatlarının azalmasına ve düşük ücretlerin yaygınlaşmasına katkıda bulunabilir. Aynı zamanda kaçak göçmen işçilerin yasal korumadan yoksun olmaları, kötü çalışma koşullarına maruz kalmalarına ve sömürüye açık hale gelmelerine neden olabilir.

Türkiye’de kaçak göçmen emeğinin son senelerde bu kadar yüksek oranlarda olmasının sebeplerinden biri de hükümetin özellikle sayıları fazla olan Suriyeli sığınmacılara karşı başlangıçta uyguladığı ‘açık sınır politikası’na dayalı ‘esnek göç yönetim /denetim uygulamaları’dır. Bu uygulamaların olumsuz sonuçları açıkça ortaya çıktıktan sonra hükümet bu tavrını bir ölçüde değiştirmiş ve özellikle büyük şehirlerde göçmenlere yönelik denetim ve müdahaleleri artırma yoluna gitmiştir. Bu şekilde hem esnek göç yönetiminden kısmen uzaklaşarak hem de işverenlerin / işyerlerinin denetimleri sıkılaştırılarak ‘kaçak göçmen’ sorunu konusunda birtakım olumlu adımlar atılmıştır. Hükümetin bu konuda daha kalıcı çözümler üretmesi için öncelikle bu konuda işverenlerin çıkarlarını karşısına almak pahasına

kararlı olması, sonrasında çok daha ciddi, süreklilik içeren denetimler yapması, göçmenlerin kayıt altına alınıp çalışma izinlerinin sağlanması konusunda daha etkin, kapsamlı düzenlemeler gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler içinde mutlaka kaçak göçmen işçi istihdamında bulunan işverenlere yönelik ciddi yaptırımların da yer alması gerekmektedir (Kaya, 2014: 18). Bununla birlikte kaçak göçmen emeğiyle mücadele etmek ve buna ilişkin emek-sermaye çatışmasını dengelemek için ele alınması gereken başka önlemler de bulunmaktadır. Bu bağlamdaki göç politikalarının daha adil ve insancıl bir şekilde düzenlenmesi, işçi haklarının korunması, denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve göçmenlerin entegrasyonuna yönelik destek programlarının uygulanması bu konuda atılması gereken diğer bazı önemli adımlardır.

Kaçak göçmen emeğiyle mücadelede uluslararası iş birliği de büyük önem taşımaktadır. Türkiye, çeşitli uluslararası anlaşmalara ve protokollere taraf olmuş ve bu çerçevede uluslararası kuruluşlarla iş birliğinde bulunmayı taahhüt etmiştir. Bunlar arasında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar bulunmaktadır. Türkiye, bu kuruluşlarla iş birliği yaparak kaçak göçmen emeğiyle mücadelede daha etkin adımlar atmayı hedeflemektedir (Akalın, 2015: 101).

Kaçak göçmen emeği, Türkiye'nin ekonomisi ve toplumsal yapısı üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. Öncelikle, kaçak göçmenlerin düşük ücretli işlerde çalışması, ucuz işgücü kaynağı olarak görülmelerine ve bazı sektörlerin rekabet avantajını artırmasına yol açmaktadır. Ancak bu durum aynı zamanda yerel işgücünün dezavantajlı hale gelmesine ve düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmasına da neden olabilmektedir. Kaçak göçmen emeği aynı zamanda vergi tabanının daralmasına ve kayıt dışı ekonominin büyümesine de katkıda bulunmaktadır. Çünkü kaçak göçmenlerin birçoğu kayıt dışı olarak çalıştırıldığından, bunları istihdam eden iş yeri sahipleri / işverenler vergi ve sosyal güvenlik primleri gibi yükümlülükleri yerine getirmemektedirler. Bu durum da devletin vergi gelirlerini ve sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir (Çılgın, 2021).

3.2. GÖÇMEN EMEĞİ VE TEORİK REFERANS OLARAK MARKSİST 'YEDEK İŞGÜCÜ ORDUSU KURAMI'

Marksist teoriye göre, 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı' kapitalist sistemin işleyişinde önemli bir role sahiptir. Bu kuram, ayrıca, Gorz'un da çalışmalarında değindiği ve bizim de tezimiz kapsamında savunduğumuz göçmen emeğiyle ilişkilendirilebilecek önemli bir perspektif sunmaktadır (Gorz, 2001: 20).

Marksist teoride, 'yedek işgücü ordusu', sürekli olarak işsiz veya istihdam edilmemiş işçi potansiyelini ifade eder. Bu işçi potansiyeli, kapitalist sistemin ihtiyaçlarına göre kullanılır

ve istihdam edilmek için sürekli olarak hazırda bekletilir. Yedek işgücü ordusu, işçi sınıfının istihdam durumunu etkileyen bir faktördür ve kapitalistler için önemli bir avantaj sağlarken, işçi sınıfı için ise tam tersine rekabet gücünü ve pazarlık şansını kısıtlayıcı bir etki yaratır.

Göçmen emeğinin günümüzdeki konumunu, Marksist perspektifteki 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı' ile ilişkilendirmek birçok yönden mümkündür. Göçmenler, çeşitli nedenlerle kendi ülkelerinden ayrılıp başka ülkelere iş aramak için göç ederler. Kapitalist sistemde, göçmen işçiler genellikle vatandaşlıkları ve çalışma izinleri olmadığı için çok ağır şartlarda, düşük ücretli ve güvencesiz olarak çalışmayı kabul etmek zorunda kalırlar. Buna karşın yerel işgücü ise çalışma koşullarının iyileşmesi ve ücretlerin artırılması için her şartta çalışmayı kabul etmez ve direnç gösterir, mücadele yolunu seçebilir. Bu durumda, Marks'ın Yedek İşgücü Ordusu Kuramındaki bakış açısıyla göçmen işçiler Türkiye'deki yerel işçiler açısından, onların iyi koşullar ve iyi ücretler için verecekleri mücadelede 'grev kırıcı', işçi sınıfının mücadelesini engelleyici rakip bir işgücü olarak karşılarında bulunur.

Marksist 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı', bu bağlamda göçmen emeğinin ekonomik ve sosyal etkilerini açıklamak için bir referans noktası olabilir. Göçmenler, istihdam edilmek için sürekli olarak hazır bekleyen bir işçi potansiyeli sunarlar ve kapitalistlerin ihtiyaçlarına göre istihdam edilirler. Bu durum, göçmen emeğinin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini ve işçi sınıfının içindeki sosyal dinamikleri anlamak için kullanılabilir (Amin, 1999: 19).

Ancak, bu noktada göçmen emeği ve 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı' ile ilgili tartışmalar ve eleştirileri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Farklı teorik ve ideolojik bakış açıları, göçmen emeğinin rolü ve etkileri konusunda farklı görüşlere sahip olabilmektedir. Marksist yedek işgücü ordusu kuramının göçmen emeği üzerindeki etkilerini daha detaylı incelemek gerekirse, aşağıdaki noktalara dikkat etmek önemlidir:

Ucuz işgücü kaynağı: Göçmen emeği genellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde istihdam edilir. Kapitalistler için, göçmen işçilerin varlığı daha düşük maliyetli işgücü anlamına gelir. Bu durum, yerel işgücünün ücretlerini baskılayabilir ve işverenlerin kar marjlarını artırabilir (Acun ve Kahveci, 2022:185-198).

İşgücü piyasasında rekabet: Göçmen emeği, yerel işgücüyle rekabet edebilecek düşük ücretli işleri üstlenme eğilimindedir. Bu, yerel işçiler için istihdam olanaklarının azalmasına ve işsizlik oranlarının artmasına neden olabilir. Yerel işçiler, göçmen emeğinin varlığı nedeniyle daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalabilir (Purkis, 2006: 50).

Sosyal güvencesizlik: Göçmen emeği genellikle sosyal güvenceden yoksundur. Yasal düzenlemelere uymayan veya kayıt dışı çalışan göçmenler, sosyal haklardan yeterince yararlanamazlar. Bu durum, işverenlerin işgücü maliyetlerini azaltırken, göçmen işçilerin

yaşam koşullarını ve refahını olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte genel anlamda etik standartların kabulü ve işverenlerin bu konuda yönlendirici ilkelere uyması nispeten de olsa işçilerin haklarını koruyan bir işyeri kültürünün oluşmasını destekleyebilmektedir (Şirin Öner, 2015: 13).

Sosyal ve kültürel entegrasyon: Göçmen emeği, toplumsal ve kültürel çeşitlilik yaratır ve toplumda farklı kimliklerin ve kültürlerin bir arada yaşamasına katkıda bulunur. Ancak, entegrasyon süreci bazen zorluklarla karşılaşabilir ve göçmen işçilerin toplumun diğer kesimleriyle eşitlik, adalet ve sosyal haklar konusunda mücadele etmelerini gerektirebilir (Kümbetoğlu, 2003: 283).

Marksist ‘Yedek İşgücü Ordusu Kuramı’, göçmen emeğini kapitalist üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak ele alırken, sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve sınıf mücadelesi üzerine özel bir vurgu yapar. Göçmen işçiler aslında sermayenin yoğun sömürüsüne maruz kalmış, genel işçi sınıfına ait alt bir emek kategorisidir ve konumu itibarıyla sosyal ve ekonomik adaletsizlikleri besleyen bir durum yaratmaktadır. Bu nedenle, ‘Yedek İşgücü Ordusu Kuramı’, göçmen emeğinin toplumsal ve ekonomik dinamiklerini anlamak açısından önemli bir teorik referans kaynağıdır.

Ancak, göçmen emeğinin etkilerini anlamak için tek bir teorik perspektif yeterli değildir. Göçmen emeği, farklı sosyal, ekonomik, politik ve kültürel faktörlerin etkileşimi sonucunda şekillenen karmaşık bir olgudur. Dolayısıyla, çok disiplinli bir yaklaşım ve farklı teorik çerçevelerin birleşimi, göçmen emeğinin toplum ve ekonomi üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak açısından kapsamlı bir bakış açısı sağlayabilir.

3.2.1. Genel Olarak Marksist Literatürde Emek Sömürüsü ve Yedek İşgücü Ordusu Kuramı

Marksist literatürde ‘Artı-Değer Teorisi’ ve ‘Yedek İşgücü Ordusu Kuramı’, kapitalist üretim ilişkileri içerisinde ‘Kar’ı güvence altına almak amacıyla emeğin nasıl denetim altına alınıp sömürüldüğünü, yine kapitalist çıkarlar gereği emeğin hiyerarşik kategorilere bölünüp çatıştırılarak sömürü oranlarının arttırıldığını açıklayan teorik yaklaşımlardır. Aşağıda bu kuramsal / teorik yaklaşımlara ait bazı açıklamalar yer almaktadır:

Artı-Değer kuramı ve emek sömürüsü: Kapitalist sistemin temel özelliği, işverenlerin işçilerin emeğini daha düşük bir ücret karşılığında satın alması ve üretim sürecinde ortaya çıkan artı-değeri kendilerine ait sermayeye eklemeleridir. Bu şekilde işçilerin emeğinin sömürülmesi yoluyla sermaye birikimi gerçekleşmektedir (Bakırtaş, 2012: 240). Marksist literatürde Artı-Değer Teorisi emek sömürüsünü açıklayan bir kuramdır. Marx’a göre değerin

asıl kaynağı ‘Emek’tir. Ancak üretim süreci ve üretim kaynaklarının mülkiyeti /kontrolü emeğin elinde olmadığı için, ‘Emek’ kendi ürettiği değer üzerinde söz hakkına sahip değildir. Artı-değerin paylaşılması, üretim araçlarının da sahibi olan ‘Sermaye’nin elindedir. Bu anlamda ‘Emek’ bütünü kendisinin ürettiği değer sadece bir kısmına ‘Ücret’ olarak sahip olabilirken, yarattığı değer kalanına ve asıl önemli kısmına ‘Sermaye’ ‘Artı-Değer’ / ‘Kar’ olarak el koymaktadır.

Marx, Kapital eserinde *“Kapitalistin kendisine mal ettiği ürün, örneğin, iplik gibi bir kullanım değeridir. Ama, her ne kadar kundura bir bakıma bütün toplumsal ilerlemenin temeli ve kapitalistimiz de keskin bir “ilerici” olmakla birlikte, gene de kundurayı, sırf kunduralara olan aşkıdan yapmaz. Kullanım-değerlerini, kapitalistler, salt değişim-değerinin maddi özü ve taşıyıcısı oldukları için ve sürece üretirler”*. Ve sürecin devamında oluşacak sonuç için ekler: *“Kapitalistimizin gözünde iki amaç vardır: önce, değişim-değeri olan bir kullanım değeri üretmek ister yani satılacak bir mal, meta üretmek ister; sonra, değeri, üretiminde kullanılan metaların toplam değerlerinden daha fazla olan bir meta üretmek ister; yani ürettiği şeyin değeri, serbest piyasadan satın aldığı üretim araçlarını ve emek-gücünden fazla olmalıdır. Amacı, yalnız kullanım değeri-değil, onunla birlikte meta üretmektir; yalnız kullanım-değeri değil, değer üretmektir ; yalnız değer değil, aynı zamanda artı-değer üretmektir”* (Marx, 1997: 172)

Bu arada ‘Kar’ ile ‘Ücret’ arasındaki ters orantıdan da bahseden Marx, ‘Kapitalist’in ‘Kar’ını arttırdığı ölçüde ‘Emek’ ücret oranlarının düşmekte olduğunu, diğer bir ifadeyle ücretlerin düştüğü oranda ‘emek sömürü oranının yükselmekte olduğunu ifade etmek istemektedir. Marks bu ilişkide kendi ürettiği değer bütününe sahip olamadığı için ‘Emek’i ‘Sömürülen’, Emeğin ürettiği değere sırf üretim araçlarının mülkiyetinden dolayı el koyma hakkını kendinde gören ‘Sermayeyi de ‘Sömüren’ kategorisinde değerlendirmektedir. Emek ve sermaye arasında her zaman bu sömürü ilişkisi söz konusu olacağı için bu iki sınıf sürekli çatışma / mücadele halinde olacaktır ve insanlık tarihini de bu iki sınıfın çatışmalarının / mücadelelerinin tarihi oluşturacaktır.

Yedek İşgücü Ordusu Kuramı: Marksist literatürde ‘Yedek İşgücü Ordusu Kuramı’, kapitalist sistemin işsizlik ve işçi arzı üzerindeki etkilerini açıklamaya yönelik bir teoridir. Kurama göre, kapitalistler için sürekli bir işsizlik rezervuarı olan ‘Yedek İşgücü Ordusu’, işgücü talebinin dalgalanması, üretim sürecindeki ihtiyaçlar ve rekabet koşullarında işverene ‘rahatlık’, ‘esneklik’ ve karlarını güvence altına alacakları bir sigorta sağlamaktadır. ‘Yedek İşgücü Ordusu’nun varlığına bağlı olarak, işçiler işsizlik korkusuyla düşük ücretli çalışmaya razı edilmekte ve bunun sonucu olarak işçi sınıfının ücret talepleri düşük tutulmuş (bir anlamda bastırılmış) olmaktadır (Köşer Akçapar, 2015: 571). Bu kuram günümüz kapitalizmi ve artan

göç hareketleri çerçevesinde, 'göçmen emeği' üzerine de uyarlanabilmektedir. Göçmen işçiler, çok düşük ücretlerle ve ağır koşullarda çalışmaya rıza gösterdikçe, yerli işgücüne karşı kapitalistler için 'Marx'ın da bahsettiği kurtarıcı, diğer bir ifade ile karlarının sigortası olan 'Yedek İşgücü Ordusu' rolünü üstlenmiş olmaktadır. Yedek işgücü ordusu rolünü eklenen göçmen işçiler, bu sayede işgücü piyasasında işverenlere fazlasıyla esneklik sağlayarak, yerel işgücünün pazarlık girişimlerini ve direniş gücünü kırma konusunda da işverenlere büyük avantajlar sağlamaktadırlar.

Sonuç olarak, Marksist literatürde daha fazla emek sömürsüne dayanan 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı', kapitalist üretim ilişkilerinin temel dinamiklerini ve işçi sınıfının konumunu analiz ederken, toplumsal sınıf mücadelesini ve sosyal adalet taleplerini de içeren bir vurguya sahiptir. Bu açıdan emeğin sömürülmesi ve işçi sınıfının örgütlenmesine ilişkin gerçekleştirilen kuramsal çalışmalarda, pratiğe kolay uyarlanabilen bir teorik çerçeve sunmak açısından önemli bir yer tutmaktadır (Yardım, 2015: 143).

3.2.2. Yedek İşgücü Ordusu Kuramının Göçmen Emeğine Uyarlanması

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı', kapitalist sistemin işleyiş mantığını ve 'Emek Hareketleri'ni kontrol etme yoluyla, bir anlamda işsizliği yöneterek 'Kar'ların güvence altına alınması sürecini açıklayan oldukça işlevsel bir teorik çerçeve sunmaktadır. Daha da önemlisi bu teorik çerçeve bugün de geçerliliğini koruyarak, günümüz neo-liberal sisteminde oldukça yaygın olan 'Göç' olgusunun bir sonucu olarak hızla sayıları artan göçmen işgücünün / göçmen emeğinin günümüz neo-liberal sistemindeki rolünü / konumunu tutarlı bir şekilde açıklamaktadır.

Göçmen emeği, genellikle daha düşük ücretlerle çalışmaya razı olan ve daha ağır çalışma koşullarını kabul edebilen bir emek kategorisini temsil etmektedir. Göçmen işçiler, kendi ülkelerindeki ekonomik veya siyasi nedenlerden dolayı zorunlu olarak ülkelerini, bölgelerini, şehirlerini terk etmek zorunda kalmış, daha iyi daha güvenli yaşam koşulları için ülke içinde veya ülkeden ülkeye yer değiştirerek çalışma hayatına atılmış kişilerdir.

Yedek İşgücü Ordusu Kuramı'na göre, göçmen işçiler işgücü piyasasını esnekleştirici bir rol üstlenmekte ve yerel işgücü açısından da rakip bir pozisyonda bulunmaktadır. Bu yüzden çalışma hayatında ev sahibi ülke vatandaşları tarafından pek hoşgörü ile karşılanmamakta, sıkça yerel halkın, özellikle yerel işçilerin tepkilerine maruz kalmaktadırlar. Göçmenler düşük ücretleri ve kolaylıkla geçici / mevsimlik işlerde istihdam edilebilme özellikleriyle işverenlere hem ucuz hem esnek bir işgücü kaynağı sağlamaktadırlar. Vatandaşlıkları ve çalışma izni bulunmayan, bu anlamda hiçbir hak ve sosyal güvenceye sahip olmayan göçmen işgücünün söz konusu bu savunmasız konumundan İşverenler sonuna kadar

faydalanmaya çalışmaktadırlar. Onları en ağır koşullarda en kötü işlerde ve çok düşük ücretlerle çalışmaya zorlamaktadırlar. İşlerini kaybetme korkusu yanı sıra eğer ülkeye de kaçak yoldan girmişlerse, 'sınır dışı edilme' kaygısıyla da göçmen işçiler kendilerine dayatılan en ağır koşulları bile kabul etmekte, patronlarının bir sürü suistimaline göz yummak mecburiyetinde kalmaktadırlar (Kaya, 2016: 232).

İşverenlerin bir şekilde savunmasız hallerini de kullanarak göçmen işçileri 'Yedek Göçmen İşgücü Ordusu' pozisyonuyla yerel işgücüne karşı konumlandırmasına rağmen aslında göçmen işçiler de işçi sınıfının bir parçasıdır ve çıkarları da yerel işgücüyle birlikte bütün işçi sınıfı ile aynı yöndedir. Bunun farkında olsalar dahi, diğer bir ifadeyle bir ölçüde sınıf bilinçleri gelişmiş olsa bile, bulundukları zor koşullar ve 'kaçak' olmanın verdiği korku / kaygı nedeniyle, hayatta kalma mücadelesi içinde, göçmenlerin bu duruma karşı yapabilecekleri pek bir şey bulunmamaktadır. Tüm bu faktörler sınıf mücadelesinde sendikaların ve emek hareketinin göçmen işçilerin haklarını savunma ve iyileştirme çabalarına da yansımakta ve (Kaya, 2015: 164; 2016: 239) işçi sınıfının bütün halinde dayanışma içinde birlikte hareket etmesini engellemektedir. Hatta işçi sınıfını ayrıştırarak, sendikaları ve işçi sınıfını göçmen işçilerle karşı karşıya getirmektedir.

Sonuç olarak özetlemek istersek, 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı' bugünün göçmen işgücüne uyarlanarak, göçmen emeğinin günümüz neo-liberal küresel sistemde oynadığı ekonomik ve sosyal rol deşifre edilmektedir. Bu bağlamda işçi sınıfı açısından gerçekler bütün açıklığı ile ortaya çıkarak işçi sınıfı için 'emek sömürsüne karşı' bütünleşme, dayanışma içinde birlikte hareket etme fırsatı doğmaktadır. Çünkü bu uyarılma sayesinde göçmen işçilerin işgücü piyasasındaki esnekliğinin, ağır koşullarda düşük ücretlerle çalışmaya zorlanmalarının ardındaki kapitalist çıkarlar ve işverenlerin göçmen emeğini güçlerinin yettiği noktaya kadar sömürme niyetleri apaçık perde önüne çıkmaktadır. Bu aydınlanma hem sendikalar ve yerel işçiler için hem de göçmen işçilerin sınıf mücadelesine katılımı ve haklarını savunma noktasında uyarıcı bir etki yaratabilmektedir (The Telegraph, 2016).

3.3. KAPİTALİST SİSTEMDE GÖÇ YÖNETİMİ VE GÖÇMEN EMEĞİNİN KONTROLÜNÜN ÖNEMİ

Kapitalist sistem açısından 'göç yönetimi' ve 'göçmen emeğinin kontrolü' gerek ekonomik gerek sosyal açıdan önemli bir konudur. Kaçak göçmen emeğinin yerel ekonomi, sosyal uyum ve göçmen nüfusun ev sahibi ülke koşullarına adaptasyonu açısından önemli toplumsal etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler hem pozitif hem de negatif yönleri içerir ve çeşitli açılardan incelenmelidir (Aybay, 2007: 11; Çelikel ve Gelgel, 2007: 17). Ayrıca kaçak göçmen

emeğiyle mücadele ederken, sosyal uyum ve entegrasyonun teşvik edilmesi önemlidir. Genel olarak ideal bir 'Göç Yönetimi'nin ülkeye yeni adapte olmaya çalışan göçmen nüfusa dil öğrenimi, mesleki eğitim ve çeşitli konularda sosyal destek sunmasının topluma daha kolay adapte olmalarında ciddi desteği olacaktır. Aynı zamanda, ev sahibi ülke halkının da farklı kültürel ve sosyal yapılara saygı duyması ve çeşitliliği kucaklaması önemlidir (Tuna ve Özbek, 2014/b,: 215-217). Aşağıda ideal bir göç yönetiminin ve kaçak göçmen emeğinin ciddi denetiminin önemine ilişkin temel noktalara değinilmektedir:

İşgücü talebi ve arzının dengelemesi / piyasa istikrarının sağlanması ve Kar maksimizasyonunun sağlanması açısından: Kapitalist devlet açısından göç yönetimi emek hareketlerini kontrol etmek ve işgücü piyasasında arz-talep dengesini (piyasa istikrarını) sağlamak için önemli bir araçtır. Yine Kapitalist devlette, işverenler, ucuz işgücü ihtiyaçlarını karşılamak için genel olarak kayıtsız / kaçak göçmen işgücü istihdam etmeyi tercih ederlerken, hükümet de onları bu yolda destekleyici, önlerindeki engelleri kaldırma amacına yönelik birtakım yasal düzenlemeler gerçekleştirir. Bu konuda özellikle gerekli olan denetim esnekliği ve sermayenin mümkün olduğunca rahat hareket etmesi amacına hizmet eden esnek politikalar ve stratejilerinden oluşan esnek bir göç yönetimi uygular.

Kapitalistler açısından emeğin, özellikle de ucuz göçmen emeğinin sürekli kontrol altında tutulmasının/ yönetilmek istenmesinin en önemli sebeplerinden biri işgücü talebinin sorunsuz karşılanmasını sağlayarak işgücü piyasalarını dengelemek / istikrara kavuşturmadır (Daily Mirror, 2016). Bu sistemin sorunsuz işlemesi için de bir sigortadır / güvencedir. Bu arada kapitalistler göçmen emeğini, sadece emek talebi açısından, yani eksik işgücü açığını kapatarak emek arz ve talebini dengelemek için önemsememektedirler; daha da önemlisi yerli işgücüne nazaran çok daha ucuz olan göçmen emeği sayesinde karlarını mümkün olduğunca yüksek notaya çıkarmak, maksimize etmek isterler.

Neticede kapitalistlerin nihai amaçları da zaten en az maliyetle en yüksek kazancı sağlamak olduğuna göre, göçmen emeği onların bu amaçlarını gerçekleştirmelerine hizmet eden oldukça elverişli bir enstrüman oluşturmaktadır. Ayrıca göçmenlerin kayıt dışı / sigortasız, sosyal güvencesiz, ağır ve uzun mesailerde çalıştırılabilir olmaları da işverenlerin maliyetlerini asgari düzeye indirip karlarını maximize etmelerinde büyük avantajlar sağlamaktadır.

Ekonomik büyüme ve rekabet gücü açısından: Göç yönetimi ile sermayeyi desteklemek, ekonomik büyüme ve rekabet gücünün artırılması açısından da önem taşımaktadır. Göçmen emeği, işgücü piyasasına yeni beceriler ve yetenekler getirebilir, işgücü çeşitliliğini artırabilir ve bazı sektörlerdeki ihtiyaçları karşılayabilir. Bunun sonucunda, ekonomik büyüme ve rekabet gücü artabilir. Ancak kazanılan gelirden halka gereken pay

verilmediği sürece; diğer bir deyişle gelir dağılımında adil bir paylaşım gerçekleşmediği sürece, ekonomik büyüme sadece bir zümreyi zengin edecek, toplumun çoğunluğunu oluşturan halk yoksullaşacaktır. Diğer bir ifade ile böyle bir 'büyüme' sermaye kesiminin genişlemesine yol açsa da ülke refahını arttırmayacaktır. Refah ülkenin her yanına eşit düzeyde yayılmayacaktır. Aksine ucuz göçmen emeği ile rekabet edemeyen yerel işçiler iş bulmakta zorlanacak, gelirleri, yaşam standartları düşecektir. Sendikaların ücret artışına yönelik talepleri ve çalışma koşullarının iyileştirilme mücadeleleri de, yine kapitalistlerin ellerinde koz olarak bulundurdıkları 'Yedek Göçmen İşgücü Ordusu'nun varlığı yüzünden başarıyla sonuçlanmayacaktır.

Sosyal uyum ve entegrasyon açısından: Göç yönetimi, göçmen emeğinin sosyal uyum ve entegrasyon süreçlerini desteklemek için önemlidir. Göçmenlerin sosyo- kültürel ve ekonomik olarak topluma entegre olmaları hem göçmenlerin hem de yerel toplumun refahı açısından önemlidir. Göç yönetimi politikaları, göçmenlere uyum sağlamaları için gerekli hizmetleri ve destekleri sağlamak, dil ve mesleki becerilerin geliştirilmesine yönelik programlar yürütmek ve toplum içinde eşitlik ve sosyal adaletin sağlanmasını hedeflemek amacıyla uygulanmaktadır (Bauman, 2005: 49). Bu açıdan göç yönetimi politikalarının etkili bir şekilde uygulanmasında göçmen emeğinin uyum sağlaması için gerekli destek ve kaynakların sağlanması da önemlidir.

Sosyal güvenlik ve işçi hakları açısından: Göç yönetimi, göçmen emeğinin sosyal güvenlik ve işçi hakları açısından korunmasını sağlamak amacıyla önemlidir. Göçmenlerin insan haklarına saygı gösterilmesi, kötü çalışma koşullarının önlenmesi, sömürüye karşı korunmaları ve sosyal güvenlik haklarından yararlanmaları için etkili göç yönetimi politikaları gerekmektedir. Bu, göçmen emeğinin sömürülmesinin engellenmesi ve adil çalışma koşullarının sağlanması açısından önemlidir (Erder, 2000: 235). Bununla birlikte kapitalist devletler genelde Sermaye sınıfının çıkarlarını her şeyin üstünde tuttukları için, bu tür hak eğilimli / insan haklarına yönelik tedbirleri ve göçmen haklarını koruyan 'göç yönetimi anlayışı'nı pek tercih etmezler. Ancak toplumsal tepkilerden çekindikleri için söylem de önemiymiş ve gerekli tedbirleri alıyorlarmış gibi görünürler, bu yönde savunmalarda, propagandalarda bulunurlar.

Sonuç olarak göç yönetimi ve göçmen emeğinin kontrolü, ekonomik, sosyal ve insan hakları açısından önemli bir konudur. Etkili göç yönetimi politikaları, işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılamak, ekonomik büyümeyi desteklemek, sosyal uyumu sağlamak ve göçmen emeğinin haklarını korumak için gerekli bir araçtır. Ancak kapitalizmin çıkarları ile yapılması gerekenl doğrular çeliştiği için, genellikle kapitalist devletler insani değerleri, insan haklarını

savunan bir yaklaşımları ve göçmen haklarını koruyan politikalardan oluşan bir göç yönetimini uygulayamazlar/ uygulamak işlerine gelmez. Çıkarları tam tersini gerektirmektedir çünkü.

Göç yönetiminde aşağıdaki faktörler de önemlidir bu arada:

Kamu hizmetlerinin sağlanması: Göç yönetimi, göçmenlerin sağlık hizmetlerine, eğitim imkanlarına, barınma ve sosyal hizmetlere erişimini düzenlemeyi amaçlar. Göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, toplumsal huzurun sağlanması ve sağlıklı bir sosyal yapı oluşturulması için iyi / dengeli bir göç yönetimine sahip olmak önemlidir. Göç yönetimine ilişkin politika ve düzenlemeler göçmenlerin ihtiyaç duyduğu kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak ve toplumsal hizmetlerin adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak yönünde geliştirilmelidir.

Hukuki çerçevenin oluşturulması: İyi bir 'göç yönetimi' göçmen işgücünün hukuki statüsünün belirlenmesi ve haklarının korunması açısından da önemlidir. Göçmenlerin yasal statüleri, çalışma izinleri, ikamet belgeleri ve diğer göçmenlik prosedürleri, göç yönetimi politikaları tarafından düzenlenmektedir. Bu sayede, göçmenlerin hakları ve güvenceleri sağlanırken, aynı zamanda istikrarlı bir işgücü piyasası oluşturulması hedeflenmektedir (Tuna & Özbek, 2014/a: 38).

Sosyal ve kültürel zenginlik: İyi bir göç yönetiminin, farklı kültürlerden gelen göçmenlerin bulundukları ülkedeki (örneğin Türkiye'deki) sosyo-kültürel zenginliği artırıcı etkisini açığa çıkarabilmesi gerekir. Göçmenlerin farklı deneyimleri, becerileri ve sosyo-kültürel alt-yapıların, toplumsal çeşitliliği / kapsayıcılığı zenginleştirici yönde katkı yapması sağlanmalıdır. Başarılı bir göç yönetimi ile kültürel alışveriş, anlayış ve hoşgörü teşvik edilerek toplumsal ahenk / uyum artırılmalıdır.

Yukarıda kapitalist sistemde göçmen emeğinin kontrolünün ve bunu sağlayan göç yönetiminin önemi, çeşitli noktalara dikkat çekilerek genel anlamıyla vurgulandıktan sonra, aşağıda, yine aynı kapsamda ama her iki konu ayrı başlıklar altında ele alınıp kapsamlı bir değerlendirme yapılmaktadır. İlk başlıkta genel olarak kapitalist sistem için emek hareketlerinin denetiminin / emeğin kontrolünün neden bu kadar önemli olduğu irdelenmektedir. İkinci başlıkta ise yine bir emek kategorisi olarak 'Göçmen Emeği' bu kapsamda değerlendirilerek, sermayenin ona yüklediği özel işlevin altı çizilerek, bu işlevin yerine getirilmesinde göç politikaları ve göç yönetiminin rolü açıklanmaktadır. Bu bağlamda kapitalist sistemde göçmen emeğinin kontrolüne ilişkin göç politikalarının ve göç yönetiminin rolü, Türkiye'deki göçmen işçiler ve buna ilişkin göç politikaları üzerinden anlatılmaktadır.

3.3.1. Genel Olarak Kapitalist Sistem Açısından Emeğin Kontrolünün Önemi

Kapitalist sistemde emeğin kontrolünün sermaye açısından önemi büyüktür. Emek üretimin temel faktörlerinden biridir ve karın ana kaynağıdır. Bu anlamda sermayenin kar elde etmesi için emeği etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir (Şirin Öner, 2015, s. 13). Aşağıda bu bağlam içinde emeğin kontrolü ve kapitalizmin emek hareketlerini denetimi üzerine bazı önemli vurgulamalar yer almaktadır.

Emek sömürüsü: Kapitalist sistemde, emekçiler işverenler tarafından istihdam edilmekte ve ücret karşılığında çalışmaktadırlar. İşçi aslında üretim sürecinde yaratılan değer bütününe sahibi olduğu halde, üretim araçlarının kontrolü ve mülkiyeti sermayenin elinde olduğu için, elde edilen gelirden ancak kapitalistin onun için uygun gördüğü 'ücret' kadar pay alabilmektedir. Üretilen değer / gelirin masraflar çıktıktan sonra geri kalanı 'Kar' olarak kapitaliste kalmaktadır. Bir anlamda kapitalistler emeğin ürettiği artı-değere, üretim araçlarına sahip olmaktan kaynaklanan kontrol etme güçlerini kullanarak el koymaktadırlar. Kapitalist sistemde Sermaye işçileri sürekli olarak denetim altında tutmak, çalışma sürelerini ve koşullarını belirlemek istemektedir. Çünkü elde edeceği 'Kar' tamamen bu denetimin başarısına bağlıdır. Emeği ne kadar iyi kontrol eder ve verimli kullanırsa elde edeceği 'Kar' da o oranda yüksek olacaktır. Bu süreçte Kapitalistin karının arttığı oranda emek sömürüsü de artmaktadır. 'Kar' ve sömürü oranları arasında doğru, 'Kar' ve ücretler arasında ise ters orantı bulunmaktadır.

İşgücü arz ve talep dengesi ve 'Yedek İşgücü Ordusu'nun rolü: Kapitalist sistemde, işgücü arzı ve talebi arasında bir denge olması önemlidir. İşverenler, işgücüne ihtiyaç duyarlar ve uygun beceri ve yeteneklere sahip işçileri istihdam etme yoluna baş vururlar. Normal koşullarda arz ve talep dengesinin tutarlı bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Fakat kapitalistler daha çok kar etmek için işgücü piyasasında arz ve talep dengesini tercih etmezler; aksine bu dengeyi bozmak isterler ve işçileri birbirine karşı kullanıp ücretleri düşük tutabilmek için, Marx'ın deyimiyle sürekli bir 'Yedek İşgücü Ordusu'nu ellerinin altında bulundurmak isterler. Böylece işverenler işçi arzını istedikleri gibi kontrol ederek işçilerin ücret taleplerini kendi çıkarlarına uygun şekilde düşük tutabilmekte, yaptıkları manipülasyonlarla onları istedikleri ağır koşullarda çalışmaya zorlayabilmektedirler (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 22).

İşçi sınıfının ayrıştırılması / bölünmesi: Kapitalist sistemde, işçi sınıfının bölünmesi ve birbiriyle rekabet ettirilmesi, emek kontrolü açısından en çok başvurulan stratejilerden birini oluşturmaktadır. Kapitalistler 'Böl, parçala, yönet' taktiği ile, farklı işçi grupları arasındaki rekabeti kullanarak işçi sınıfını birbirine düşürme yoluna gitmekte, bu şekilde emek maliyetlerini ve ücretleri düşük tutmayı başarmaktadır. Bu strateji açısından göçmen emeğinin rolü de çok önemlidir. Çünkü sermaye açısından bulundukları ülkede oldukça hassas

konumları olan göçmen işçiler, özellikle de 'ne oturma ne çalışma izni bulunmayan' 'kaçak' göçmen işçiler, kapitalistler için yerel işgücüne karşı koz olarak kullanabilecekleri, onların direnme ve mücadele güçlerini kırabilecekleri 'rakip bir işgücü' olarak değerlendirilmektedir. Onlara bu rol biçilmektedir. Sonuç olarak bu sayede emekçiler arasındaki rekabet artmakta, yerel işgücünün aleyhine kaçak göçmen işgücü istihdamına ağırlık verilmekte, böylece çalışma koşulları ve ücretler işverenlerin çıkarları doğrultusunda belirlenebilmektedir.

Sendikaların ve işçi hak taleplerinin denetimi: Kapitalist sistemde, sendikalar ve işçi hakları, emeğin kontrolü açısından önemli bir denge unsurudur. Sendikalar, işçilerin kolektif olarak haklarını savunmalarına ve emek sömürüsüne karşı mücadele etmelerine yardımcı olmaktadır. Bu yüzden işverenler sendikal faaliyetleri sınırlamak / baskı altına almak için ciddi önlemler alma yoluna gitmektedirler. Bunu sağlamak için emeğin kontrolü üzerinde etkili bir güç mücadelesi vermek zorunda kalmaktadırlar (Ergül, 2012: 214).

Kapitalist sistemde emeğin kontrolü, işverenlerin kar elde etme hedeflerine yönelik olarak şekillenmektedir. İşçilerin sömürülmesi, işgücü arz ve talep dengesi, işçi sınıfının bölünmesi ve sendikaların denetimi gibi faktörler, emeğin kontrolünü etkileyen önemli unsurlardır. Bu bağlamda, emeğin kontrolü konusu, sermaye sahipleri için karlılık ve rekabet avantajlarını korumada büyük önem taşıyan bir konudur.

Aynı kapsamda, kapitalist sistem açısından yine bir emek kategorisi olarak göçmen emeğinin kontrolünü sağlayan 'göç yönetimi' de ciddiye alınması gereken bir konudur. Göçmen emeği, daha önce de vurguladığımız üzere işgücü piyasasında önemli bir rol oynar ve önemli bir kar artırıcı unsur olarak işverenlere büyük avantajlar sağlar. İşverenler, hükümetler tarafından 'göç yönetimi' ve 'uygun göç politikaları' ile desteklendikleri sürece, göçmen emeğini istedikleri gibi kontrol edebilirler, istedikleri ücret düzeyiyle istedikleri koşullarda onları çalışmaya zorlayabilirler. Böylece hem karlarını maksimize etme şansı elde ederler hem de düşük maliyetler sayesinde dış ticarette avantaj sahibi olurlar.

Göç yönetimi, göçmen emeğinin kontrolünü sağlamak ve düzenlemek için devletin aldığı politika ve tedbirleri içerir. Devlet, göçmenleri belirli koşullar altında kabul eder, çalışma izni verir ve göçmenlerin haklarını korumaya yönelik düzenlemeler gerçekleştirir. Göç yönetimi kapsamında uygulamaya geçirilen politikaları, göçmen emeğinin istihdamında denetimi sağlamayı, istenen niteliklere ve sayılara göre göçü düzenlemeyi amaçlamaktadır.

Kapitalist sistemde göçmen emeğinin kontrolü ve göç yönetiminin önemi aşağıda belirtildiği üzere çeşitli boyutlarda ortaya çıkmaktadır (Aybay, 2007: 11; Çelikel & Gelgel, 2007: 17).

İşgücü ihtiyacının karşılanmasında: İşverenler, işgücü ihtiyaçlarını göçmen emeğiyle karşılayarak maksimum düzeyde kar elde etmeyi hedeflemektedirler. Göçmen emeği, belirli sektörlerdeki işgücü boşluklarını doldurabilmekte ve işverenlerin üretkenliği artırmasına yardımcı olabilmektedir.

Üretim maliyetlerini düşürmede: Göçmen emeği genellikle daha düşük ücretlerle daha ağır koşullarda çalışmaya razı olabilmektedir. İşverenler, göçmen emeğini kullanarak işçi maliyetlerini düşürebilmekte ve rekabet avantajı elde edebilmektedirler. Bu durum, yerli işgücüne olan talebi sınırlayıcı bir etki yaparak ücretler genel düzeyinin düşmesine de sebep olabilmektedir.

'Göç yönetimi' yoluyla denetimlerin esnekleştirilmesinde: Göçmen emeği, genellikle daha esnek çalışma koşullarına ve düşük sosyal güvenlik haklarına sahiptir. İşverenler hükümetlerin de kendilerini destekleyen 'göç yönetimi' / göç politikalarını uygulamaya geçirmeleri sayesinde, göçmen işçileri istedikleri gibi çıkarları doğrultusunda kullanabilmekte, onlara istedikleri çalışma sürelerini ve koşullarını dayatabilmektedirler.

İşçi Sınıfının bölünmesi ve sendikal faaliyetlerin zayıflatılmasında: İşverenler tarafından göçmen işçiler yerli işçilere karşı kullanılarak, daha ucuza çalıştırılarak yerel işgücünün yerine de onlar istihdam edilerek, işçi sınıfı karşı karşıya getirilmektedir. Bu durum işçi sınıfını ayırıştırmaya / bölmeye kadar gitmektedir. Bu arada göçmen işçilerin en ağır koşulları kabul edip en düşük ücretlerle çalışmaya razı olmaları, işçi hareketini ve sendikal mücadeleyi olumsuz etkilenmekte, çalışma koşullarının iyileştirilmesine, ücretlerin yükseltilmesine yönelik taleplerinin boşa çıkmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle işçi sınıfının sendikal mücadelesi ve hak taleplerine yönelik direnişleri / grevleri göçmen işçiler tarafından kırılmaktadır.

Sonuç olarak, Kapitalist sistemde göç yönetimi ve göçmen emeğinin kontrolü, işverenlerin karlılığını ve rekabet avantajını artırmaya yönelik bir araç olarak kullanılır. Ancak, bu durum göçmen işçilerin haklarının ihlal edilmesine ve sömürülmesine de yol açabilir. Bu nedenle, göç yönetimi politikalarının adil ve insan haklarına uygun bir şekilde uygulanması büyük önem taşımaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 64).

3.3.2. Kapitalist Sistemde Göç Yönetimi ve Göçmen Emeğinin Kontrolünün Önemi

Kapitalist sistemde göç yönetimi ve göçmen emeğinin kontrolü, işgücü piyasasında dengeyi sağlama ve sermaye birikimini destekleme amacıyla önemli bir rol oynamaktadır. İşverenler için göçmen emeğini yönetmek ve kontrol etmek, çeşitli avantajlar sunmaktadır (Göç

İdaresi Müdürlüğü, 2013: 3). Aşağıda bu avantajların her biri ayrı kategoriler halinde açıklanmaktadır:

İşgücü arzının düzenlenmesi açısından: Göç yönetimi politikaları, işgücü arzını belirli ihtiyaçlara göre düzenleyebilir. İşverenler, ihtiyaç duydukları sektörlerde ve pozisyonlarda yeterli sayıda işçiyi sağlamak için göçmen emeğini kullanabilirler. Bu şekilde, işverenlerin talepleri doğrultusunda işgücü arzı esneklik kazanır.

Daha düşük maliyetler açısından: Göçmen emeği genellikle daha düşük ücretlerle çalışmaya razı olabilir. İşverenler, göçmen emeğini kullanarak işçi maliyetlerini düşürebilir ve kar marjlarını artırabilir. Göçmen işçiler, yerli işçilere göre daha düşük ücret beklentisiyle çalışmaya istekli olabilirler.

İşgücü çeşitliliği ve beceri setleri açısından: Göçmen emeği, işgücü piyasasında çeşitlilik sağlayabilir. Göçmenler farklı kültürel, dil ve beceri setlerine sahip olabilirler. Bu da işverenlerin işgücünü çeşitlendirme ve farklı yeteneklere sahip işçileri istihdam etme imkanı sağlar (Tuna & Özbek, 2014/b: 215-217).

Sektörel taleplerin karşılanması açısından: Belirli sektörlerdeki taleplerin karşılanması için göçmen emeği önemli olabilir. Örneğin, tarım, inşaat, turizm gibi sektörlerde göçmen emeği yaygın olarak kullanılır. Bu sektörlerdeki işverenler, göçmen emeğinin sağladığı esneklik, düşük maliyet ve taleplerin karşılanması avantajından faydalanabilirler. Ancak, göç yönetimi ve göçmen emeğinin kontrolü konusunda bazı önemli sorunlar ve zorluklar da vardır (Üstel, 1999: 12).

Sömürü ve düşük çalışma koşulları açısından: Göçmen işçiler, düşük ücretlerle ve kötü çalışma koşullarında çalışma riskiyle karşı karşıyadır. Bazı işverenler, göçmen emeğini istismar edebilir ve işçi haklarını ihlal edebilir. Bu nedenle, göçmen işçilerin haklarını koruyacak yasalar ve denetim mekanizmaları önemlidir.

Sosyal entegrasyon ve uyum açısından: Göçmen emeğinin kontrolü, sosyal entegrasyon ve uyum sürecini etkileyebilir. Göçmen işçiler, dil ve kültürel farklılıklar nedeniyle bazen toplumda dışlanmış hissedebilirler. Bu durum, sosyal sorunların ortaya çıkmasına ve toplumsal gerilimlere neden olabilir.

İşsizlik ve yerli işçilerin rekabeti açısından: Göçmen emeğinin kontrolü, yerli işçilerle rekabeti etkileyebilir. Göçmen işçilerin düşük ücretlerle çalışmaya razı olması, yerli işçilerin işsiz kalma riskini artırabilir. Bu nedenle, göç yönetimi politikalarının yerli işgücü taleplerini de göz önünde bulundurması önemlidir.

Kapitalist sistemde göç yönetimi ve göçmen emeğinin kontrolü, işverenlerin işgücü taleplerini karşılamada ve rekabet avantajı elde etmede önemli bir rol oynar. Ancak, göçmen işçilerin haklarının korunması, sosyal entegrasyonun sağlanması ve yerli işçilerle rekabetin denge altında tutulması için adil ve insana yakışır politikaların uygulanması gerekmektedir.

Göç yönetimi ve göçmen emeğinin kontrolü, kapitalist sistemin bir parçası olarak ekonomik, sosyal ve siyasal boyutları içerir. Devamında, bu konuların bazı önemli yönlerini ele alabiliriz (Aybay, 2007: 13).

İşgücü taleplerinin karşılanması açısından: Göç yönetimi, işgücü taleplerinin belirlenmesi ve karşılanması sürecini içerir. İşverenler, belirli sektörlerdeki işgücü ihtiyaçlarını göçmen emeği aracılığıyla karşılayabilirler. Göç politikaları, işgücü taleplerinin belirlenmesi, niteliklerin uyumlaştırılması ve göçmenlerin iş piyasasına entegrasyonu için çeşitli mekanizmaları içermelidir.

Sektörel etkiler açısından: Göçmen emeğinin kontrolü, belirli sektörlerde işgücü piyasasını etkileyebilir. Özellikle düşük ücretli işlerde, göçmen işçilerin yoğunlaşması görülebilir. Bu durum, yerli işçilerin bu sektörlerle olan ilgisini azaltabilir veya rekabeti artırabilir. Sektörel etkileri göz önünde bulunduran politikalar, işgücü piyasasında dengeyi sağlamaya yönelik tedbirler almalıdır.

Sosyal etkiler açısından: Göçmen emeği, sosyal yapı ve toplumsal ilişkiler üzerinde de etkileri olan bir faktördür. Göçmenlerin sosyal entegrasyonu, kültürel farklılıkların yönetimi ve toplumun çeşitlilikle başa çıkması önemlidir. Göç politikaları, göçmenlerin sosyal haklara erişimini sağlamalı, ayrımcılığı önlemeli ve toplumsal entegrasyonu desteklemelidir (Çelikel & Gelgel, 2007: 19).

Ekonomik kalkınma ve büyüme açısından: Göçmen emeği, ekonomik kalkınma ve büyüme açısından da önemli bir role sahiptir. Göçmenler, işgücüne katılımı artırarak ekonomik faaliyetlere katkıda bulunurlar. Aynı zamanda, göçmenlerin girişimcilik potansiyeli ve yenilikçilikleri de ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Göç politikaları, göçmenlerin ekonomik potansiyelini değerlendirmek ve onları desteklemek için uygun önlemleri içermelidir.

Sermaye birikimi açısından: Göç yönetimi, sermaye birikimi açısından da etkilidir. İşverenler, göçmen emeğini kullanarak maliyetleri düşürebilir, kar marjlarını artırabilir ve sermaye birikimini destekleyebilirler. Bununla birlikte, göçmen işçilerin düşük ücretlerle çalışma koşulları ve sömürü riski de göz ardı edilmemelidir. Göç politikalarının sermaye birikimini teşvik etmekle birlikte, işçi haklarını koruyan mekanizmalara da odaklanması gerekmektedir.

Yukarıda aslında ‘Göç Yönetimi’nin kapsamı ve emek hareketlerinin kontrolüne yönelik sağladığı avantajlar ideal duruma ilişkin olarak açıklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle hem işçi sınıfı ve göçmen işgücü açısından dengeyi sağlamak hem de Sermaye ve emek arasında da bir denge tutturarak, genel ekonomik istikrar için ‘emek arz ve talebinin sürekli dengede tutulmasına katkıda bulunacak ideal bir göç yönetimi ve göçmen emeğinin doğru şekilde kullanılmasının avantajlarından bahsedilmektedir. Taraflardan birinin daha çok avantaj sağlamak uğruna diğerinin haklarını gasp edip, onu mağdur bırakmayacağı adil bir göç yönetiminin faydalarına dikkat çekilmek istenmiştir. Özellikle de sermayenin emek piyasasını baskı altına alıp, ‘Ücret-Kar’ dengesinin kendi lehine oluşturma girişimlerinin sonuçlarını önlemek açısından gerekli rasyonel bir göç yönetimi vurgusu yapılmaktadır.

Zira göç yönetimi ideal durumdan sapar ve belli bir sınıfın, özellikle de Türkiye gibi ülkelerde olduğu gibi sermaye sınıfının yanlısı gibi bir tavra yönelirse, o zaman ekonomik dengeler ve sınıflar arası dengeler tamamen ortadan kalkar, sermayenin lehine olan emek kesimini ise ciddi yoksunluklara ve dezavantajlara sürükleyen bir dengesizlik söz konusu olmaya başlar. Göç yönetiminin denge sağlayıcı rolü de gerçekleşmemiş olur; aksine taraflı bir göç yönetiminde, özellikle de sermaye sınıfının çıkarlarının korunduğu bir göç yönetiminde, sermaye ‘Göç’ olgusunu ve göçe maruz kalan göçmenleri sürekli kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyebilir; bu amaçla göçmen işgücünü ağır ve kötü koşullarda, sosyal güvencelerden uzak, uzun mesai saatlerinde çalıştırarak, göçmen emeğini aşırı sömürme yoluna gidebilir ki bugün dünyada tüm kapitalistlerin ve Türkiye’deki sermaye sınıfının istediği de budur ve pratikte olan da budur. Bu bağlamda bugün göçmen emeğinin kontrolüne yönelik göç yönetim politikaları ve stratejilerinin dünyada emeğin sömürü oranlarını yükseldiğini söylemek mümkündür.

Ayrıca bu yönde sermaye yanlısı bir göç yönetimi, yerel emeğin çalışma koşullarının ve ücretlerin iyileştirmesine yönelik mücadelesini de sekteye uğratarak, işçi sınıfının genel olarak yaşam standardının düşmesine, yoksullaşmasına neden olmaktadır. Neticede gerek göçmen işçilerinin gerek yerel işçilerin her ikisinin de yaşam düzeyinin, çalışma şartlarının kötüleştiği, gelir düzeylerinin düştüğü, bütün olarak işçi sınıfının yoksullaştığı bir ortamda, sadece bu işten sermaye sınıfının karlı çıktığı (sermaye en az maliyetle en fazla karı elde etme hedefine yaklaştığı görülür) sermayenin çıkarlarını koruyan bir ‘göç yönetimi’ hayata geçirilmektedir.

3.4. TÜRKİYE’DE KAYIT DIŞI / KAÇAK GÖÇMEN İSTİHDAMI

Türkiye, kayıt dışı veya kaçak göçmen istihdamı konusunda ciddi bir sorunla karşı karşıyadır. Kayıt dışı göçmen istihdamı, yasal prosedürlere uymadan ülkeye gelen ve kayıt altına alınmayan göçmenlerin çalıştırılması anlamına gelmektedir. Bu durum, hem

göçmenlerin hem de ülkenin ekonomik, sosyal ve hukuki açıdan birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 62).

Türkiye'de kayıt dışı göçmen istihdamının birkaç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yasadışı yollarla ülkeye giren göçmenlerin iş bulma ihtiyacıdır. Göçmenler, genellikle düşük vasıflı, ağır ve düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalır ve bu işler genellikle kayıt dışı olarak gerçekleşir. İkinci neden, işverenlerin düşük maliyetli işgücü arayışıdır. Kayıt dışı çalıştırma, işverenlere düşük ücretlerle işgücü sağlama ve sosyal güvenlik primleri, vergiler gibi yasal yükümlülüklerden kaçınma imkanı sunar (Çelikel & Gelgel, 2007:19).

Kayıt dışı göçmen istihdamının olumsuz etkileri bulunmaktadır. Göçmenler, kayıt dışı çalıştıkları için sosyal güvenlik haklarından yoksun kalır ve düşük ücretlerle çalışmak zorunda oldukları için marjinalleşme riskiyle karşı karşıya kalırlar. Aynı zamanda, kayıt dışı göçmen istihdamı yasalara aykırı olduğu için hukuki sorunlara yol açar ve işçi sömürsüne zemin hazırlar. Bu durum hem göçmenleri hem de yerli işçileri olumsuz etkiler.

Türkiye, kayıt dışı göçmen istihdamıyla mücadele etmek için çeşitli önlemler almaktadır. Bunlar arasında çalışma izni süreçlerinin kolaylaştırılması, işverenlerin denetlenmesi ve cezai yaptırımların uygulanması yer almaktadır. Ayrıca, göçmenlerin sosyal haklara erişimini kolaylaştıran politikalar ve eğitim programları gibi önlemler de alınmaktadır (Ergül, 2012: 219). Bununla birlikte hükümetin sermayeyi karşısına alacak şekilde kararlılıkla bu işin üzerine gittiği ve bu konuda gerçekten sorunu kökünden çözecek düzenlemeler getirdiğini de söylemek mümkün değildir. Kapitalist ülkelerde, devletlerin / hükümetlerin sermayeyi tamamen karşılarına alacakları, onların çıkarlarını zedeleyecekleri şekilde bir tavır içinde olmalarını beklemek rasyonel değildir. Bununla birlikte daha demokratik ve sosyal devlet anlayışını benimseyen ülkelerde, bu konularda ülkenin genel çıkarı ve kamuoyunun da tepkileri düşünüldükçe daha makul düzenlemeler ve kayıt dışı sektöre karşı daha ciddi tedbirler alma yoluna gidilebilmektedir.

Neticede bugün Türkiye'de bu konuda yol almak için, gerek genel olarak kayıt dışı istihdam uygulamalarına yönelik, gerekse kayıt dışı göçmen istihdamıyla mücadele etmede daha fazla adım atılması ve etkin politikaların uygulanması gerekmektedir. Bu yönde daha sıkı denetimlerin ve yaptırımların uygulanması, özellikle cezai yaptırımların caydırıcı olması çok önemlidir. Aynı zamanda, göçmenlere sosyal haklara erişim imkanının sağlanması ve eğitim programlarıyla meslek becerilerinin geliştirilmesi de, bu konuda alınacak önlemlere eklenebilir.

Sonuç olarak, Türkiye'de kayıt dışı veya kaçak göçmen istihdamı ciddi bir sorundur ve hem göçmenlerin hem de ülkenin ekonomik, sosyal ve hukuki boyutlarda birçok problem

yaşamasına neden olmaktadır. Bu sorunun çözümü için etkin politikaların uygulanması, yasaların titizlikle uygulanması ve göçmenlerin sosyal haklara erişiminin sağlanması önemlidir.

3.4.1. Türkiye’de Genel Olarak Göç Yönetimi ve Göçmen Emeğine Yaklaşım

Türkiye, tarih boyunca çeşitli göç dalgalarıyla karşılaşmış ve göç yönetimi konusunda farklı politikalar uygulamış bir ülkedir. Genel olarak Türkiye'nin göç yönetimi ve göçmen emeğine yaklaşımı, çeşitli faktörlerin etkisi altında şekillenmiştir. Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle esas olarak 90'lardan sonra 'transit göç' ülke konumundadır. Komşu ülkelerde yaşanan çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, ekonomik zorluklar ve doğal afetler gibi faktörler, Türkiye'ye göç hareketlerini etkilemektedir. Türkiye, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çeşitli mevzuat ve politikalar geliştirmiş ve uygulamıştır (Aybay, 2007: 22).

İdeal bir göç yönetiminin temel amacı, göçmenlerin haklarını korumak, insani koşullarda yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlamak ve uyum süreçlerini desteklemektir. Bu kapsamda, Türkiye, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ile iş birliği yaparak mültecilere koruma sağlama ve uluslararası hukuka uygun şekilde göçmenlerin haklarını 'garanti etme' yönünde bir antlaşma imzalamıştır. Türkiye, göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak, eğitim imkanlarından faydalanmalarını sağlamak, sosyal yardımlar sunmak gibi adımlar atmaktadır. Ayrıca, göçmenlerin dil öğrenimi, mesleki eğitim ve istihdam konularında desteklenmeleri için programlar ve projeler yürütülmektedir.

Bununla birlikte, Türkiye'deki göç yönetimi sürecinde bazı ciddi zorluklar da yaşanmaktadır. Yüksek göç akışı, kaynakların yetersizliği, hızlı nüfus artışı gibi faktörler, göç yönetimini zorlaştıran etkenlerdir. Ayrıca, kayıt dışı göçmen istihdamı, kaçakçılık ve insan ticareti gibi sorunlar da göç yönetimiyle ilgili zorlukları artıran unsurlardır (Çelikel ve Gelgel, 2007: 20). Türkiye'nin göç yönetimi ve göçmen emeğine yaklaşımına yapılan yasal düzenlemeler ve imzalanan uluslararası anlaşmalar kapsamında bakıldığında ve resmi makamların söylemleri doğrultusunda konu değerlendirildiğinde, insan haklarına saygıyı temel alan, insani ve hukuki çerçevede yürütülen görünürde ideal bir göç yönetimi hayata geçirilmektedir. Ancak, gerçekte, sıra uygulamaya geldiğinde, bu konuda resmi söylemlerle çelişen bir sürü hatalı davranış, olay, yanlış politikalar gözlemlenmektedir. Örneğin sınır geçişlerinin esnekleştirilmesine yönelik 'uygulanan açık sınır politikası' ve içerde uygulanan 'esnek denetim' politikası savunulanların tam tersine işaret etmektedir. Sonuç olarak bu konuda daha fazla kaynak ve kapasite oluşturulması, koordinasyonun güçlendirilmesi ve sürdürülebilir politikaların uygulanması Türkiye'nin göç yönetimi alanında daha başarılı sonuçlar elde etmesini sağlayacaktır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013: 2).

Türkiye'nin göç yönetimi ve göçmen emeğine yaklaşımında dikkate alınması gereken bazı noktalar aşağıdaki gibidir:

Yasal çerçeve açısından: Türkiye, göç yönetimini düzenleyen yasal bir çerçeve oluşturmuştur. Göçmenlerin temel haklarının ve güvenliklerinin sağlanması, çalışma izni ve oturma izni gibi konular, yasal mevzuat ile belirlenmiştir. Bu yasal düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanmasına ve bu yönde göçmenlerin çıkarlarının gözetilmesine önem verilmektedir. Bu arada eksik kalan yasaların da çıkartılması, mevcut denetim mekanizmasındaki yetersizliklerin tespit edilip giderilmesi / güçlendirilmesi, göçmen emeğinin aşırı sömürülmesine karşı etkili önlemler alınıp, yasaları çiğneyenlerin caydırıcı yaptırımlara uğraması da bu konuda devletin başlıca yükümlülüklerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte göçmenlerin toplumsal ve ekonomik haklarının güvence altına alınması, bulundukları ülkenin kaynak ve olanaklarına sağlıklı erişimi meselesi, genel olarak 'göçmen sorunu' söz konusu olduğunda en çok tartışılan problemler arasında yer almaktadır (Üstel, 1999: 12).

İşgücü piyasası açısından: Türkiye'de göçmen emeği, özellikle belirli sektörlerde yoğun olarak kullanılmaktadır. Tarım, inşaat, turizm, ev işçileri gibi sektörlerde göçmenlerin istihdam edildiği görülmektedir. Göçmen emeğinin istihdam edildiği sektörlerde çalışma koşullarının denetlenmesi, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınması önemlidir. Bu konular daha önce sektörel olarak Türkiye'de kaçak göçmen işgücünün dağılımının incelendiği bölümde ayrıntılı olarak ele alındığı için tekrar detaya girilmemektedir.

Uyum politikaları ve toplumsal entegrasyon açısından: Türkiye, göçmenlerin topluma entegrasyonunu sağlamak için uyum politikaları yürütmektedir. Dil öğrenimi, mesleki eğitim, kültürel etkinlikler gibi alanlarda destek programları düzenlenmektedir. Göçmenlerin eğitim, sağlık, barınma gibi temel hizmetlere erişimi kolaylaştırılarak uyum süreci desteklenmektedir (Birleşmiş Milletler, 1990: 3).

Kayıt dışı istihdamın önlenmesi açısından: Kayıt dışı istihdam, göçmen emeği alanında önemli bir sorundur. Kayıt dışı çalışan göçmenler, haklarını koruma ve sosyal güvenceye erişim gibi konularda dezavantajlı durumda olabilirler. Kayıt dışı istihdamın önlenmesi için denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, cezai yaptırımların etkili uygulanması ve bilgilendirme kampanyalarının yapılması önemlidir (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2011: 4).

Uluslararası anlaşmalar ve iş birliği açısından: Türkiye, göç yönetimi konusunda çeşitli uluslararası anlaşmalar imzalamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Uluslararası Göç Örgütü (IOM) gibi uluslararası kuruluşlarla iş birliği yaparak göçmenlerin korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması yönünde adımlar atmayı taahhüt

etmiştir. Türkiye'nin göç yönetimi ve göçmen emeğine yaklaşımı, sürekli olarak değerlendirilerek geliştirilmelidir. Göçmenlerin haklarına saygı gösterilmesi, insan onurunun korunması ve eşitlik ilkesinin gözetilmesi önemlidir. Aynı zamanda göçmenlerin topluma entegrasyonu ve sosyal uyumun sağlanması için destekleyici politikaların uygulanması gerekmektedir (Birleşmiş Milletler, 2011: 2).

Türkiye'de bugün göçmen nüfusunun aşırı şekilde artmasının nedenlerinden birisi aslında hükümetin bu konudaki sermaye yanlısı tutumu ve sermayeyi desteklemek için uyguladığı 'Esnek göç yönetimi' yaklaşımıdır. Sermayenin göçmenleri ucuz ve her koşulda rahatça çalıştırılacak 'Yedek işgücü Ordusu' olarak görmesi ve sayılarının çoğalmasından yana olması nedeniyle, hükümet de bu konuda sermayenin talepleri doğrultusunda bir tutum benimsemiş, sınırlarda denetimin esnekleştirildiği, içerde de kayıt dışı göçmen istihdamına yönelik denetimlerin esnekliğinin sağlandığı, 'Açık sınır politikası' ve 'esnek Göç yönetimi' uygulamalarını hayata geçirmiştir. Bu konuda kaçak işçi çalıştırmayı teşvik edecek şekilde emek piyasalarının esnekleştirilmesi yönünde düzenlemeler yapılmış, kayıt dışı / sigortasız işçi çalıştırmaya yönelik sektörel denetim eksiklikleri göz ardı edilmiştir.

Sonuç olarak Türkiye'nin göç yönetimine ilişkin şu vurgulamayı yapmakta fayda vardır: Türkiye'de 'göç yönetimi' ekonomide ve sınıflar arasında dengeleri sağlayacak bir şekilde gerçekleşmemektedir. Aksine Türkiye'de genel olarak dünya kapitalizminin ve dünya sermaye sınıfının da çıkarlarına uygun şekilde bütün avantajlı düzenlemelerin sermaye lehine oluşturulduğu, gelir dağılımındaki dengenin tamamen sermaye lehine çevrildiği, işçi sınıfının yoksulluğa, kötü koşullarda yaşamaya mahkûm edildiği, sermaye yanlısı bir 'Göç yönetimi' uygulamaları devam etmektedir. Muhalefetin artan eleştirileri ve halkta göçmenlere karşı oluşan tepkilerden sonra, hükümetin bu yöndeki tutumu biraz değişmiş, göçmenler üzerindeki denetimler bir ölçüde sıkılaştırılmış ve ülkeye göçmen girişi kontrol altına alınmaya başlamış olsa bile, devletin sermaye yanlısı tutumunda gerçek bir değişiklik olmamıştır. Bu konuda Türkiye'de devlet tarafından kayıt dışı sektörü denetleyecek samimi ve kararlı bir tutum benimsenmediği sürece, sermayeye rağmen ciddi önlemler alınmadığı sürece, kayıt dışı göçmen emeği sorununun çözülmesi konusunda da kalıcı çözümler üretilmesinin pek olanaklı olmadığı görülmektedir.

3.4.2. Sermaye Açısından Kaçak Göçmen İşçi İstihdamının Önemi

Sermaye açısından kaçak göçmen işçi istihdamının önemi, ekonomik faktörler ve ucuz işgücü ihtiyacı açısından değerlendirilebilir. Aşağıda bu konuya ilişkin önemli noktalar ayrı kategoriler halinde açıklanmaktadır:

Düşük maliyet açısından: Kaçak göçmen işçiler genellikle düşük ücretlerle çalışmaya razı olurlar. Bu durum işverenler için maliyetleri düşürmek anlamına gelmektedir. Sermaye doğal olarak karlılığını artırmak için düşük maliyetli göçmen işgücünü daha yüksek ücretlere çalışan yerli işgücüne tercih etmektedir (Şenol Sert, 2015: 29).

Esnek istihdam açısından: Kaçak göçmen işçiler, çoğunlukla esnek çalışma koşullarına rıza göstermede daha uyumlu davranmaktadırlar. İşverenler, talebe bağlı olarak işgücü ihtiyacını istedikleri miktarlarda rahatça ayarlayabilmektedirler. İşlerin yoğun olduğu dönemlerde kaçak göçmen işgücü istihdamını arttırabilmekte, diğer dönemlerde de kolaylıkla onları işten çıkarabilmektedirler. Çünkü ülkede oturma ve çalışma izni olmayan bu işçiler hiçbir yasal koruma ve güvenceye sahip değildirler ve kaçak olduklarının ihbar edilmesi patronların iki dudağı arasındadır. Dolayısıyla işverenin dayattığı en ağır koşulları ve en düşük ücretleri kabul etmek zorunda kalmaktadırlar.

Yasal yükümlülüklerin azaltılması açısından: Kaçak göçmen işçilerin yasal statüsü olmadığından, işverenlerin onlar için sağlamak zorunda oldukları sosyal haklar, sigorta primleri ve diğer yasal yükümlülükler yok denecek kadar azdır. Bu da işverenler açısından maliyetleri düşürerek rekabet avantajı sağlamaktadır.

Sermaye birikimi ve daha fazla kar sağlamak açısından: Kaçak göçmen işçiler, genellikle kendi ülkelerindeki ekonomik sıkıntılar nedeniyle daha az miktarda birikim yapabilmektedirler. Bu da onları daha düşük ücretlerle ve daha fazla çalışmaya motive etmektedir. Buna karşılık işverenler de göçmen işçileri daha ucuz maliyetle ve çok düşük ücretlerle çalıştırabildikleri için normal koşullarda edebileceklerinin kat kat üstünde 'kar' elde edebilmektedirler. Bu da sermaye birikimi açısından sermaye sahipleri için avantajlı bir durum yaratmaktadır.

Rekabet gücünü arttırmak açısından: Kaçak göçmen işçi istihdamı, işverenler açısından rekabet artırıcı bir etkiye sahiptir. Bu sayede daha düşük maliyetlerle üretim yapabilen işverenler, fiyatları düşük tutabilir ve rekabet avantajı elde edebilirler (Çağlayan, 2006: 68). Ancak kaçak göçmen işçi istihdamı, bazı etik ve sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu işçilerin haklarının ihlal edilmesi, kötü çalışma koşulları, sömürü gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, sermaye açısından avantajlı olsa da, etik ve sosyal sorumluluklar gözetilmeli ve göçmen işçilerin hakları korunmalıdır. Ayrıca, adil ve denetlenebilir bir 'göç politikası' ve işçi haklarının güvence altına alındığı yasal çerçeveler oluşturulmalıdır. Bu noktada, Türkiye'nin kaçak göçmen işçi istihdamına yaklaşımı ve benimsemiş olduğu 'Göç yönetim' anlayışı önem kazanmaktadır. Türkiye, hem geçici hem de kalıcı göçmenlerin ülkeye giriş ve çalışma süreçlerini düzenlemek için çeşitli politikalar ve mevzuatlar uygulamaktadır.

Bununla birlikte, kaçak göçmen istihdamıyla ilgili ciddi sorunlar ve denetim eksikliği bulunmaktadır (Vural, 2007: 12).

Yasal süreçler açısından: Türkiye, yasal göçmenlik süreçlerini düzenlemiş olsa da, bazı göçmenler bu süreci takip etmekte zorlanmakta veya uygun şartları sağlayamamaktadır. Bu durum, da kaçak göçmen işçi istihdamına zemin hazırlamaktadır. Bu arada daha önce de yukarıda değindiğimiz üzere, Türkiye'nin bilinçli olarak uyguladığı 'Esnek Göç Yönetimi', 'Esnek Denetim' ve 'Açık Sınır -Politikası' ile sınır geçişlerinin esnekleştirilmesi de, kaçak göçmen işçilerin ülkeye girişini ve ülke içinde serbestçe dolaşıp çalışma imkanı bulabilmelerini kolaylaştırmaktadır. Bu bir bakıma hükümetin bilinçli olarak sermayeye kolaylık sağlamak amacıyla uygulamayı tercih ettiği bir 'Göç Yönetim' tarzıdır.

Kontrol zorlukları açısından: Türkiye'nin coğrafi konumu ve sınırlarının uzunluğu aslında kaçak göçmenlerin ülkeye girişini ve istihdamını zorlaştıracak niteliktedir. Her halükarda kaçak girişlerin önlenmesinde sınırların sıkı denetim altına alınması, kontrollerin sıklaştırılması ve kaçak göçmenlerin tespit edilmesi için etkin önlemler alınması önemlidir. Fakat yukarıda da değindiğimiz sebeplerden dolayı Türkiye hükümeti, özellikle Suriye'den akın akın göçmelerin ülkeye giriş yaptığı süreçte bilinçli olarak 'Açık Sınır Politikası' izlemiş ve sınırlarda denetim esnekliği sağlayarak bir anlamda ülkeye kaçak göçmen girişi için zemin hazırlamıştır.

Denetim / ceza / yaptırımlar açısından: Kaçak göçmen istihdamıyla mücadele etmek için öncelikle hükümetin bu konuda bir tavır değişikliğine gidip daha kararlı bir şekilde önleyici tedbirleri hata geçirmesi çok önemlidir. Aynı kararlılıkla denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve ihlallerin ciddi şekilde cezalandırılması gerekmektedir. Kaçak göçmen istihdamı ile ilgili daha sıkı denetimlerin yapılması ve kaçak göçmen istihdam eden firmalara ciddi yaptırımlar uygulanması da baş vurulacak önemli önlemler arasında yer almaktadır.

İşçi hakları ve sosyal koruma açısından: Kaçak göçmen işçilerin çalışma koşulları ve hakları konusunda önlemler alınmalıdır. Adil ücretlendirme, çalışma saatleri ve sosyal güvenlik gibi konularda düzenlemeler yapılması, kaçak göçmen işçilerin haklarını korumak için önemlidir (Ravenstein, 1885: 198-199).

Uyum politikaları açısından: Türkiye'nin göç yönetimi politikalarında, göçmenlerin topluma uyum süreçlerine de odaklanması gerekmektedir. Dil kursları, mesleki eğitim programları ve sosyal entegrasyon destekleri gibi önlemler, göçmen işçilerin işgücü piyasasında başarılı olmalarını ve topluma entegre olmalarında önemlidir.

3.4.3. Devletin Kayıt Dışı Göçmen İstihdamına Karşı Tutumu

Türkiye'de devletin kayıt dışı göçmen istihdamına karşı tutumu biraz belirsiz bir görünüm taşımaktadır. Söylenenlerle uygulamada gerçekleşenler ve yapılan düzenlemeler birbirini tutmamaktadır. Zira bu konuda sermayenin devletten beklentileri ile toplumun ve çalışan kesimin beklentileri birbiri ile çelişmektedir. Türkiye'de işçi sınıfı, sendikalar ve muhalefet ülkeye kaçak göçmen girişinin ve kaçak göçmen istihdamının durdurulması gerektiğini savunurken, hükümet açık olarak savunmasa da uygulamada sermayenin çıkarları doğrultusunda ülkede kaçak göçmenlerin varlığına göz yuman bir tutum benimsemektedir. Bununla birlikte söylemde tepki çekmemek için yetkili ağızlardan kaçak göçmen istihdamı ile mücadele edilmesi gerektiğine dair açıklamalar yapılmakta, önlemler alındığı ifade edilmektedir. Ama bu konunun üzerine kararlı olarak gidildiğine dair ciddi bir uygulama bulunmamaktadır. Bu arada kaçak göçmen emeğiyle ilgili politika ve programlar, sosyal korumayı ve iş güvencesini sağlamayı hedeflemelidir. Sosyal güvence mekanizmaları, sağlık hizmetleri ve eğitim gibi sosyal haklara erişim ön plana alınmalıdır (Erder, 2000: 235).

Yasalara uygun bir şekilde kayıt dışı istihdamla mücadele edildiğini, bu konuda 'kaçak göçmen' istihdam eden sektörlerin denetimine yönelik önemli adımlar atıldığını ve bunun için eksik düzenlemeler ve tamamlayıcı politikalar / stratejiler üzerine de çalışıldığını savunan hükümetin bu konuda 'Resmi' açıklamalarında ve özellikle de Göç İdaresi kanalıyla yayınlanan metinlerde yer alan temel konular ve tedbirler aşağıda kategorik olarak ele alınmaktadır:

Yasal düzenlemeler açısından: Türkiye, göçmen işçilerin yasal olarak çalışabilmesi için belirli koşullar ve prosedürler belirlemiştir. Yasalara uymayan işverenlere yaptırımlar uygulanmakta ve denetim mekanizmaları güçlendirilmektedir.

Denetim ve yaptırımlar / cezalar açısından: Resmi söylemde devletin işyerlerinde düzenli denetimler yaparak kayıt dışı göçmen istihdamını tespit etmeye çalıştığı, bu konuda denetimde eksik kalan kısımların ve ceza sisteminde zayıf kalan yaptırımların güçlendirilmesine çalışıldığı ifade edilmektedir. Gerek İşverenlerin yasal prosedürleri takip edip kaçak işçi istihdamına yönelmemeleri gerekse kaçak göçmenlerin ülkede kontrolsüzce dolaşıp kontrol edilemeyen eylemlerde bulunmalarını engellemek için sağlam bir denetim mekanizması oluşturmanın öneminin de farkında olduğu vurgulanmaktadır. Kayıt dışı istihdamın tespiti, yasaları ihlal eden işverenlere caydırıcı cezaların / yaptırımların uygulanması gibi temel konularda yaşanan yetersizlikler, eksik noktalar, araştırmalarında bu noktalara dikkat çeken Kaya gibi uzmanlara (Kaya, 2014: 19) hak verilmesine kabul edilmekte ve bunun için de özellikle denetim mekanizmalarının etkinliğinin artırılmasına yönelik tedbirlerin alınacağı belirtilmektedir.

Bilinçlendirme ve eğitim açısından: Devlet, işverenleri ve toplumu kayıt dışı göçmen istihdamının zararları konusunda bilinçlendirmek için eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri yürütülmelidir. Yasaların önemi, göçmen işçilerin hakları ve kayıtlı istihdamın avantajları konularında farkındalık oluşturulmaktadır. Yine bu konuda halkın ve işverenlerin kayıt dışı göçmen istihdamının olumsuz etkileri konusunda bilinçlenmesi önemsenerek, bazı bilinçlendirme programları / kampanyaları düzenlemektedir.

Yasal göç yollarının açılması açısından: Türkiye, yasal göç yollarını açarak göçmen işçilerin yasal olarak çalışabilmesine ve kayıt dışı istihdamın önüne geçmeye çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle kaçak göçmen girişi ve kaçak göçmen işgücünün istihdamını önlemeye yönelik olarak bazı yasal göç yollarının geliştirilmesine, mevcut olan yasal göç yollarının daha da elverişli hale getirilmesine, çalışmaktadır. Bunun göçmenlerin yasal olarak çalışmasını teşvik ederek bir ölçüde kayıt dışı istihdamı da azaltıcı etkiye bulunacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte hala çalışma izni başvuru süreçlerinin daha hızlı ve erişilebilir hale getirilmesi ve göçmenlere yasal çalışma imkanları sunulması konusunda eksikliklerin olduğuna dikkat çekilmekte ve bu konuda gerekli adımlar atılacağı vurgulanmaktadır (Çağlayan, 2006: 73).

Uluslararası iş birliği ve anlaşmalar açısından: Türkiye, göç yönetimi konusunda uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmakta ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak hareket etmektedir. Göçmen işçilerin haklarının korunması ve kayıt dışı istihdamın azaltılması için uluslararası standartlara uygun adımlar atılmaktadır. Ancak, kayıt dışı göçmen istihdamıyla mücadele etmek her zaman kolay olmayabilmektedir. Ekonomik zorluklar, sosyal faktörler ve iş piyasasındaki dinamikler gibi birçok etken, kayıt dışı istihdamın devam etmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle, devletin kayıt dışı göçmen istihdamına karşı tutumu sürekli olarak gözden geçirilmeli ve etkili politikalar geliştirilmelidir.

Türkiye, diğer ülkelerle iş birliği yaparak göçmenlerin yasal olarak çalışma imkanlarının geliştirilmesi konusunda ortak çözümler üretme yoluna gitmelidir. Uluslararası anlaşmalar ve standartlar doğrultusunda hareket ederek, göçmenlerin haklarının korunması ve kayıt dışı istihdamın engellenmesi için ortak çabalar yürütülmelidir (Toksöz, 2006: 17). Türkiye'nin kayıt dışı göçmen istihdamıyla mücadele etmek için bu gibi adımlar atması, hem göçmenlerin haklarını koruyacak hem de ekonomik ve sosyal açıdan daha sürdürülebilir bir işgücü piyasasının oluşmasına katkı sağlayacaktır.

3.4.4. Türkiye’de Kaçak Göçmen İşçilere Yönelik Genel ve Sektörel Sorunlar

Aşağıda Türkiye’de kaçak göçmen işçilere yönelik genel ve sektörel sorunlar ayrı kategoriler halinde aktarılmaktadır:

İş güvencesi eksikliği: Kaçak göçmen işçiler, yasal korumalardan yoksun oldukları için iş güvencesi konusunda dezavantajlı durumdadırlar. İşverenler tarafından istismara açık bir şekilde çalıştırılabilirler ve haklarını koruyacak yasal düzenlemelerden yararlanamazlar.

Düşük ücretler: Kaçak göçmen işçiler, genellikle düşük ücretlerle çalıştırılmaktadırlar. Yasal düzenlemelerden yararlanamadıkları için işverenler tarafından sömürülebilirler ve haksız rekabet koşullarına maruz kalabilirler.

Çalışma koşulları: Kaçak göçmen işçiler genellikle ağır / kötü koşullar altında çalışmak zorunda bırakılırlar. Güvencesiz işlerde, uzun çalışma saatlerinde ve tehlikeli şartlarda çalıştırılmaları yaygındır. Bu konuda iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uyuma genellikle dikkat edilmemektedir.

Sağlık ve sosyal güvenlik hakları: Kaçak göçmen işçiler, genellikle sosyal güvenlik haklarından yoksundur ve sağlık hizmetlerine erişimleri sınırlıdır. Bu durum, sağlık sorunlarının ihmal edilmesine ve sosyal güvencesizlik sorunlarına yol açmaktadır.

İstihdam fırsatları sınırlılığı: Kaçak göçmen işçiler genellikle belirli sektörlerde, özellikle tarım, inşaat, tekstil, ev işleri ve düşük nitelikli işlerde çalışmaktadırlar. İstihdam fırsatları sınırlı olduğu için çeşitli sektörlerde rekabet artar ve işgücü piyasasında dengesizlikler oluşur.

Sosyal dışlanma: Kaçak göçmen işçilerin yasal statüsünün olmaması, toplumsal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmalarına yol açmaktadır. Bu yüzden eğitim, barınma, sağlık gibi temel hizmetlere erişimde kısıtlılık yaşayabilmektedirler. Bu da göçmenlerin toplumsal entegrasyonunu zorlaştırmaktadır (Massey, 2016: 122).

İnsan ticareti ve İstismar: Kaçak göçmen işçiler, insan ticareti ve istismar riskiyle karşı karşıyadırlar. İşverenler tarafından sömürülme, cinsel ve fiziksel istismara uğrama gibi durumlara çok sık maruz kalmaktadırlar.

Bu sorunlar, kaçak göçmen işçilerin yaşadığı zorlukları ve güvencesizlikleri göstermektedir. Bu sorunların çözülmesi için yasal düzenlemelerin iyileştirilmesi, denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, işverenlerin bilinçlendirilmesi ve sosyal güvenlik sistemlerinin genişletilmesi gibi önlemler alınmalıdır. Aynı zamanda uluslararası iş birliği ve insan haklarına saygı prensiplerinin uygulanması da kaçak göçmen işçilerin haklarının korunması açısından önem taşımaktadır.

Aşağıda ayrıca Türkiye'de kaçak göçmen işçilere yönelik yaşanan sektörel sorunlarla ilgili örneklere yer verilmektedir:

Tarım sektöründe: Türkiye'de tarım sektörü, kaçak göçmen işçilerin yoğun olarak çalıştığı bir sektördür. Bu işçiler genellikle düşük ücretlerle uzun çalışma saatlerine tabi tutulmaktadır. Ayrıca tarım sektöründe kimyasal kullanımı, güvenlik önlemlerinin yetersizliği ve zor çalışma koşulları gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

İnşaat sektöründe: İnşaat sektörü de kaçak göçmen işçilerin sıklıkla istihdam edildiği bir alandır. Göçmen işçiler, yetersiz iş güvenliği önlemleri, düşük ücretler, uzun çalışma saatleri ve barınma problemleri gibi sorunlarla sıkça karşılaşabilmektedirler. İnşaat sektöründeki kaçak göçmen işçilerin çoğunluğu güvenlik önlemleri alınmamış tehlikeli ortamlarda çalışmaktadırlar ve haklarını koruyacak yasal düzenlemelerden yoksun bulunmaktadır.

Ev hizmetlerinde: Kaçak göçmen işçiler, ev hizmetlerinde (temizlikçilik, bakıcılık, hizmetçilik vb.) yaygın olarak istihdam edilmektedir. Bu alanda da düşük ücretler, uzun çalışma saatleri, sosyal haklardan yoksunluk ve sömürü riski gibi sorunlar bulunmaktadır. Ayrıca, kaçak göçmen işçilerin evlerde izole bir şekilde çalışması, haklarının korunmasını zorlaştırmaktadır (Wallerstein, 2005: 47).

Tekstil sektöründe: Türkiye'de tekstil sektörü de kaçak göçmen işçilerin en yoğun çalıştığı sektörlerden biridir. Düşük ücretler, uzun çalışma saatleri, kötü çalışma koşulları, sendikal hakların kısıtlanması vb. gibi sorunlarla sık sık karşılaşmaktadır. Ayrıca, kaçak göçmen işçilerin tekstil atölyelerinde kalabalık ve tehlikeli koşullarda çalıştırıldığı zaman zaman medyada haberlerde yer almaktadır.

Bu sektörel sorunlar, kaçak göçmen işçilerin maruz kaldığı istismar, sömürü ve kötü çalışma koşullarının göstergeleridir. Bu sorunların çözümü için sektörlerdeki denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, iş sağlığı ve güvenliği standartlarının iyileştirilmesi, sendikal hakların desteklenmesi ve düşük ücretlerle çalışmanın önüne geçecek politikaların uygulanması gerekmektedir.

3.4.5. Türkiye’de Sendikaların Göçmen Emeği Karşısındaki Tutumları

Türkiye'de sendikaların göçmen emeği karşısındaki tutumu çeşitlilik göstermektedir. Sendikalar, göçmen işçilerin haklarının korunması ve adil çalışma koşullarının sağlanması konusunda aktif bir rol oynamaktadır. Bu sendikalar, göçmen işçilerin sendikal haklara sahip olması, sendikal örgütlenmede yer alabilmesi ve kayıtlı / sigortalı çalışma koşullarına tabi tutulması için etkin güce sahip olabilmektedirler.

Sendikalar, göçmen işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi, ücretlerin yükseltilmesi, güvenli ve insanca yaşama koşullarının sağlanması için mücadele etmektedir. Aynı zamanda

göçmen işçilerin yasal korumalarının güçlendirilmesi ve ayrımcılığa karşı mücadele edilmesi de sendikaların gündeminde yer almaktadır.

Ancak, Türkiye'deki sendikalar arasında 'Göçmen İşgücü' konusunda bir sendikada olmaması gereken çelişkili yaklaşımlara farklı tutumlara da rastlamak mümkün olabilmektedir. Bazı sendikalar göçmen işçilerin ülke içindeki istihdamını eleştirmekte ve yerli işçilerin iş kaybına uğramasından endişe duymaktadırlar. Bu tür yaklaşımlar Türkiye'de göçmen işçilerin sendikal örgütlenme ve korunma hakkının önünde bir engel oluşturmaktadır.

Türkiye'de sendikaların göçmen emeği karşısındaki tutumunun güçlenmesi ve etkili olabilmesi için göçmen işçilerin sendikal haklara erişimi, sendika üyeliği ve temsil edilme hakkı gibi konularda desteklenmeleri önemlidir. Ayrıca, sendikalar arasında iş birliği ve dayanışma sağlanması, göçmen işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi için ortak çözümlerin geliştirilmesi de bu konuda olumlu sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır.

Özet olarak, Türkiye'de sendikaların 'Göçmen İşgücü' karşısındaki tutumu farklılıklar göstermektedir. Bazı sendikalar göçmen işçilerin haklarını koruma ve iyileştirme konusunda aktif rol oynarken, bazılarının tutumlarında da çelişkili yaklaşımlar gözlemlenebilmektedir. Bu konuda göçmen işçilerin sendikal haklara erişimi ve korunması için daha fazla çaba sarf edilmesi ve sendikalar arasında iş birliği sağlanmasının önemi büyüktür.

Türkiye'de sendikaların göçmen emeği karşısındaki tutumuyla ilgili olarak bazı sektörlerde farklı zorluklar ve sorunlar ortaya çıkmaktadır. Aşağıda bu sektörel sorunlardan bazılarına örnekler verilmektedir: (Cizreli, 2015: 32-34).

İnşaat sektöründe: Türkiye'de inşaat sektörü, göçmen işçilerin yoğun olarak çalıştığı bir sektördür. Ancak, bu sektörde kayıt dışı çalışma, düşük ücretler, uzun çalışma saatleri ve güvencesiz çalışma koşulları gibi sorunlar sıkça yaşanmaktadır. Sendikaların bu sektörde göçmen işçileri temsil etme ve haklarını savunma konusunda daha etkin olmaları gerekmektedir.

Tarım sektöründe: Tarım sektörü, özellikle mevsimlik tarım işçileri olarak bilinen göçmen işçilerin yoğun olarak çalıştığı bir sektördür. Burada da kayıt dışı çalışma, düşük ücretler, kötü çalışma koşulları ve sömürü gibi sorunlar ön plana çıkmaktadır. Sendikaların bu sektördeki göçmen işçileri koruma altına almak ve çalışma koşullarını iyileştirmek için çaba göstermeleri önemlidir.

Hizmet sektöründe: Türkiye'deki hizmet sektöründe göçmen işçiler, özellikle ev işleri kapsamında temizlik, çocuk / hasta ve yaşlı bakımında, otel, restoran ve kafe gibi işletmelerde de genel hizmetlerde çalışmaktadırlar. Hizmet sektöründe de diğerlerinde olduğu gibi düşük

ücretler, uzun çalışma saatleri, yetersiz sosyal güvence gibi sorunlar mevcuttur. Sendikaların bu sektörlerde çalışan göçmen işçilere ulaşarak ve onları sendikaya üye yaparak haklarını savunmaları, çalışma koşullarını iyileştirmeleri konusunda etkin mücadele için onlara destek vermeleri gerekmektedir (Kaya, 2014: 20).

Sanayi sektöründe: Sanayi sektörü de göçmen işçilerin çalıştığı bir başka alandır. Fabrikalarda, üretim tesislerinde ve endüstriyel işyerlerinde göçmen işçiler yoğun olarak istihdam edilmektedir. Bu sektörde de sendikaların göçmen işçileri temsil etme ve çalışma koşullarını düzeltme konusunda aktif rol oynamaları önemlidir (Abadan-Unat, 2006: 31).

Tüm bu sektörlerde, göçmen işçilerin yaşadığı sorunların çözümünde sendikaların önemli bir rol oynaması gerekmektedir. Göçmen işçilerin haklarını savunmak, onları korumak ve adil çalışma koşullarını sağlamak için sendikaların kendi aralarında da iş birliği yapması ve hep birlikte daha güçlü ses çıkarmaları gerekmektedir. Aynı zamanda, sendikaların göçmen işçilerin dil ve kültürel farklılıklarını anlamaları ve onların özel ihtiyaçlarına uygun çözümler üretmeleri de önemlidir.

3.4.6. Dünya Kapitalizmi Açısından Göçmen Emeğinin Denetimi ve Türkiye'nin Üstlendiği Rol

Türkiye, dünya kapitalizmi açısından göçmen emeğinin denetimi ve yönetimi açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Aşağıda bu konuya ilişkin önemli noktalar ayrı kategoriler halinde sunulmaktadır:

Geçiş noktası olarak konum alması açısından: Türkiye, Avrupa'ya giden göçmenler için bir geçiş noktası olarak önemli bir konumdadır. Savaşlar, politik istikrarsızlık, ekonomik sıkıntılar gibi nedenlerle ülkelerini terk eden göçmenler, Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışmaktadırlar. Türkiye, bu göç akışının kontrolünde ve yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Mülteci ve sığınmacıların barındırılması açısından: Türkiye, çeşitli bölgelerdeki çatışmalardan ve savaşlardan etkilenen mültecilere ve sığınmacılara ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle Suriye İç Savaşı'ndan kaçan milyonlarca insan Türkiye'ye sığınmıştır. Türkiye, mültecilere geçici barınma imkanı sağlamakta ve bu konuda uluslararası toplumla işbirliği yapmaktadır (Massey, 2016: 146; Toksöz, 2006: 19).

Göçmen işçi talebi ve istihdamı açısından: Türkiye İşgücü talebini karşılamak için göçmen işçi istihdamına sıkça başvurmaktadır. Özellikle tarım, inşaat, hizmet ve sanayi sektörlerinde göçmen işçiler yoğun olarak çalıştırılmaktadır. Göçmenler Türkiye açısından ucuz işçi talebinin karşılanması ve işgücü piyasasının ihtiyaçlarının karşılanması açısından

önemli bir rol oynamaktadır. Göçmen işçilerin ucuz işgücü olarak istihdam edilmesi sadece Türkiyeli işverenler bakımından değil, Türkiye’de yatırımları olup iş yapan yabancı sermaye sahipleri için de çok önemlidir. Ucuz göçmen işgücü istihdamı konusunda dünyanın her yerinde patronların / işverenlerin çıkarları ve tavrı hep aynıdır aslında ve Türkiye de bu tavrı uygun / esnek ‘Göç yönetimi’ ile de destekleyerek yaygın bir şekilde sürdürmektedir.

Göçmen emeğinin kontrolü / denetimi açısından: Türkiye, göçmen emeğinin denetimi ve kontrolü konusunda daha önce de bahsettiğimiz gibi esnek bir politika ve ‘Göç yönetimi’ yaklaşımı izlemektedir. Sınır geçişlerindeki denetim esnekliği ve ülke içinde göçmenlerin dolaşımı ve istihdamı konusundaki esnek uygulamalar, Türkiye’de kayıt dışı kaçak göçmen işçi istihdamını da teşviş edici etki yaratmaktadır. Bu da hem Türkiyeli işverenlerin hem de yabancı yatırımların işine gelmektedir.

Türkiye’de hükümet kâğıt üzerinde göçmen işçilerin çalışma koşullarının düzenlenmesi, kayıt dışı istihdamın azaltılması, hakların korunması ve sömürünün önlenmesi gibi konularda birtakım düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Ancak uygulamada sorunların çözümüne yönelik kararlı adımlar atılmadığı ve gerekli önlemler ciddi olarak alınmadığı için, sorunun kesin çözümüne ilişkin bir gelişme sağlanamamaktadır. Bu konuda öncelikle kararlı olunması, daha çok çaba harcanması ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir (Gezgin, 1991: 38).

Türkiye’nin gelişmiş dünya kapitalizmi açısından göçmen emeğinin denetimi ve yönetimi konusunda önemli bir rolünün olduğunu bölüm başında da belirtmiştik. Hem geçiş noktası olması, hem mülteci ve sığınmacılara ev sahipliği yapması, hem de göçmen işçi talebini karşılaması nedeniyle Türkiye’nin bu konuda üstlendiği rolün ağırlığı giderek de artmaktadır. Ancak, göçmen emeğiyle ilgili sorunların çözümü ve denetimin daha etkin hale getirilmesi için uluslararası iş birliğinin yanı sıra daha kapsayıcı politikaların geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

İşçi hakları ve sosyal koruma açısından: Türkiye, göçmen emeği konusunda işçi hakları ve sosyal korumaya ilişkin politikalar geliştirmektedir. Ancak, bu alanda daha fazla iyileştirme yapılması ve daha da önemlisi gerçekleştirilen düzenlemelerin uygulamaya geçirilebilmesi için gerekli önlemlerin alınması asıl olması gerekmektedir. Göçmen işçilerin adil çalışma koşullarına sahip olmaları, iş güvenliği önlemlerinin alınması, sağlık hizmetlerine erişim ve sosyal güvenlik haklarının sağlanması konusunda ülkede daha çok gözetilmelerine, korunmalarına, desteklenmelerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Uyum ve entegrasyon politikaları açısından: Türkiye, göçmen emeğinin toplumsal yaşama entegrasyonunu ve uyumunu destekleme konusunda bazı önemli düzenlemeler

gerçekleştirilmiş, bir kısmını da uygulamaya geçirilmiştir. Dil öğrenimi, mesleki eğitim, kültürel etkileşim ve toplumsal kabul gibi konuları kapsayan uyum politikaları, göçmenlerin Türkiye toplumuna daha iyi adapte olmasını sağlamaya yönelik uygulamalardan oluşmaktadır (Lordoğlu, Kiroğlu & Tanyılmaz, 2004: 10). Bununla birlikte hayata geçirilmesi gereken daha birçok eksiklerin olduğu da bilinmektedir. Bunun için de işverenlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel toplumun katılımıyla, göçmenlerin entegrasyon sürecinin daha etkili gerçekleşmesi yönünde toplumsal bir destek sağlanmalıdır (Tuna & Özbek, 2014/a: 38). Bu süreçte ülkeye ilk kez gelen her göçmenin, Türkiye’de yaşama / çalışma koşullarını, göçmenlere yönelik yasal düzenlemeleri, hak ve sorumlulukları, kurallara uymadıklarında karşılaşılabilecekleri yaptırım ve cezaları öğrenebilecekleri birtakım genel eğitim ve kurs programlarına tabi tutulmasının da önemi büyüktür.

Uluslararası iş birliği açısından: Türkiye, göç yönetimi ve göçmen emeğinin denetimi konusunda uluslararası iş birliğine önem vermektedir. Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği yaparak, göçmenlerin haklarının korunması, insan kaçakçılığı ve insan ticaretiyle mücadele gibi konularda ortak çalışmalar yürütmektedir (Toksöz, 2006: 18). Ayrıca ekonomik ve sosyal adaletin küresel düzeyde sağlanmasında kayıt dışı kaçak göçmen istihdamının önlenmesinin ve göçmenlerin daha iyi yaşam koşullarına erişimini desteklenmesinin önemi bilinerek bu konuda da uluslararası düzeyde gerekli çalışmalar yapılmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 62).

Sonuç olarak Türkiye'nin ‘göç yönetimi’ ve ‘göçmen emeği’ konusundaki yaklaşımı söylemde ekonomik ihtiyaçları karşılamak ve aynı zamanda göçmenlerin haklarını korumak üzerine odaklansa da, pratikte genelde sermayenin çıkarları doğrultusunda, göçmen emeğinin ucuza istihdam edilmesinin önünü açan, kayıt dışı kaçak göçmen istihdamını teşvik eden, göçmenlerin ağır koşullarda, düşük ücretlerle ve uzun mesailerde çalıştırılmasına göz yuman, bunun uygulanan esnek denetim politikalarıyla da ifşa edildiği bir yaklaşım söz konusudur. Diğer bir ifadeyle işverenlerin çıkarları doğrultusunda, kararlı ve etkin denetimlerin yapılamadığı, oldukça esnek bir göç yönetimi anlayışı hakimdir. Bu anlamda sorunların kalıcı çözümü için mevcut göç yönetimi yaklaşımında ciddi bir tavır değişikliğine gidilmesine, sürecin daha kararlılıkla ve sıkı denetim altında yönetilmesine ihtiyaç vardır.

SONUÇ

Türkiye'de emek-sermaye çatışması, kaçak göçmen emeği bağlamında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaçak göçmen işçiler, genellikle düşük ücretli, güvencesiz ve ağır koşullarda, gerekli güvenlik önlemleri alınmadan çalışmaya zorlanmaktadır. Bu durum, işverenlerin düşük maliyetli işgücünden yararlanma amacıyla kaçak göçmenleri istihdam etmelerinden kaynaklanmaktadır. Kaçak göçmen emeği, sermayenin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücünü sağlarken, aynı zamanda işçi haklarının ihlal edilmesine, sömürüye ve insan hakları ihlallerine yol açmaktadır. Göçmen işçilerin düşük ücretlerle çalıştırılmaları, yerli işçilerin de rekabet koşullarının bozulmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda devletin kaçak göçmen istihdamına karşı tutumu, hem yerli işgücünün hem de göçmen işçilerin haklarının korunması ve adil çalışma koşullarının sağlanması temeline dayanmalıdır. Ayrıca sendikaların göçmen işçilerin haklarını savunma ve temsil etme konusundaki rolü de, özellikle işçi haklarının korunması ve adil çalışma koşullarının sağlanması açısından göz ardı edilmemelidir. Bu konuda sendikaların işçilere yönelik yapacakları bilgilendirme / bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarının büyük önemi vardır.

Türkiye'de kaçak göçmen işgücü istihdamının denetlenmesi ve önlenmesi ciddi bir sosyo-ekonomik problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum yasal olmayan göç, barınma, güvenlik, sosyal koruma, insan hakları ve istihdam gibi birçok alanda sorunlar yaratmaktadır. Bu yüzden Türkiye'de etkin bir göç yönetiminin ve buna ilişkin politikalarının hayata geçirilmesinin büyük önemi bulunmaktadır. İdeal bir göç yönetiminde her şeyden önce göçmen nüfusun sınırlardan kontrollü şekilde geçmesini denetleyen sıkı bir denetim mekanizmasının oluşturulmuş olması gerekmektedir. Ülke içinde de kaçak göçmen çalıştıran kurumlara yönelik sıkı kontroller ve bu konuda kurallara uymayanlar için ciddi yaptırımlar hayata geçirilmelidir. Bu arada göçmenlere yönelik temel insan haklarının güvence altına alınması, sosyal haklara erişimin sağlanması konusunda kararlı ve ciddi adımların atılmasının, konuya ilişkin yasal düzenlemelerdeki eksikliklerin giderilmesinin ve gerekli kurumsal oluşumların hayata geçirilmesinin büyük önemi vardır. Bir de gerekirse sosyal korumayı ve iş güvencesini hedefleyen birtakım planlamalar yapılmalı ve bu planları uygulamayı kolaylaştıracak oluşumlar / kurumlar / mekanizmalar desteklenmelidir.

Türkiye'de emek-sermaye çatışmasında kaçak göçmen emeği sorununu ele aldığımız tezimizde, bu konuda kaçak göçmen işgücü istihdamının önlenmesinden ziyade bunun etkin bir göç yönetimi ve gerekli denetim mekanizmalarıyla kontrol altında tutulması gerekliliği ilk sırada yer almaktadır. Durum böyleyken, bu kararlığın gösterilebilmesi için Türkiye'nin öncelikle sermayeyi destekleyici düzenlemeler yapmaktan ve bu yönde politikalar üretmekten yana olan tavrını değiştirmesi gerekmektedir. Hem göçmenlerin hem yerli işçilerin birlikte

haklarını gözeten, insan hakları ve sosyal güvenlik konularında evrensel düzenlemelere saygı gösteren, işçi sınıfı ve sermaye arasında belli bir dengeyi koruyup ekonomik istikrarı ve gelir dağılımında adil bir paylaşımı hedefleyen sürdürülebilir bir göç yönetiminin benimsenmesinde büyük yarar vardır. Bu arada göçmen işçilerin haklarının korunması, adil çalışma koşullarının sağlanması ve insan onuruna yakışır bir iş yaşamının temin edilmesinde işverenlerin, sendikaların ve göçmen derneklerinin / örgütlerinin (tüm taraflarının) birlikte hareket edip çözüm üretmesi de önemlidir. Bu konuda uluslararası iş birliği ve anlaşmalar / evrensel kabul gören düzenlemeler dikkate alınmalıdır. Türkiye'de kaçak göçmen emeğiyle ilgili daha ileri adımlar atılması ve sorunlara daha etkin çözümler üretilmesi için, aşağıda kategorik olarak yasal, kurumsal ve uygulamadaki eksikliklerin giderilmesine yönelik birtakım pratik önerilere yer verilmektedir.

Kaçak göçmen emeği sorunu ile mücadelede mevcut yasal düzenlemelerdeki eksiklikler giderilmeli, yanlış uygulamalar düzeltilmeli, güvenli ve onurlu geri dönüş mekanizmaları geliştirilmeli ve bu konuda mücadele eden kurumların yetki ve sorumlulukları genişletilmeli / güçlendirilmelidir. Bu konuda özellikle gerekli hukuki düzenlemelerin gerçekleştirilmesine yönelik mevcut yasaların gözden geçirilmesinin, kaçak göçmen işçilerin haklarının korunması ve adil bir şekilde işgücü piyasasına entegre olabilmeleri açısından önemi büyüktür. Bu arada işe alımlarda olacak yasal düzenlemelerin sıkı denetim ve cezai yaptırımlarla desteklenmesinin de kaçak göçmen istihdamında caydırıcı bir etkisi olacaktır.

Kaçak göçmen işçi istihdamını engellemek için işgücü piyasasının sıkı bir şekilde denetlenmesi aslında uygulamada alınacak önlemlerin başında gelmektedir. Bu bağlamda işverenlerin öncelikle göçmen işçilerin statülerini kontrol etmeleri ve yasal düzenlemelere uygun hareket etmeleri sağlanmalıdır. İşverenlerin sorumluluğu ve etik standartlar da gözetilmelidir. İşverenler, kaçak göçmen işçilerin haklarını korumak, adil çalışma koşulları sağlamak ve sömürüden kaçınmak için gerekli önlemleri almalıdırlar. Gerek kaçak göçmen istihdamında bulunan firmaların gerekse ülkeye kaçak göçmen girişini sağlayan mekanizma ve bu işte aracılık yapan insan kaçakçılarının çok sıkı bir denetim altına alınması, yakalandıklarında da ciddi yaptırımlarla / cezalarla karşılaşacaklarını bilmeleri önemlidir. Ancak bu şekilde kaçak göçmen işgücünü sorunu bertaraf edilecek ve kayıt dışı göçmen istihdamının önüne geçilebilecektir. Aynı zamanda denetim mekanizmalarının bir boyutunun da göçmen emeğinin istismarıyla ilgili etkin bir mücadele yürütmesi gerekmektedir.

Gerek işverenlerin gerek göçmen işçilerin gerekse toplumun göçmen haklarına yönelik yasal düzenlemeler ve cezai yaptırımlar konusunda etkin bir şekilde bilgilendirilmesi gereklidir. Teknolojinin sağladığı tüm imkanlar kullanılarak, gerek devlet kanallarında, televizyonlarda, haber portallarında gerek sosyal medya ve her türlü iletişim aracında, gerekse de caddelerde,

meydanlarda, metro, vapur ve otobüsler başta olmak üzere tüm kamu taşıma araçlarında, herkesin görebileceği yerlerde 'kamu spotları', uyarıcı görseller, eğitici kısa mesajlar ve videolar yoluyla yaygın bir bilgilendirme yoluna gidilmelidir. Yetkililer, kaçak göçmen istihdamının yasal ve ekonomik sonuçlarının anlatıldığı bilgilendirme programları, konferanslar, oturumlar düzenlenmelidirler. Okullarda, eğitim sisteminde bu konuya yönelik bilinçlendirme amaçlı ders konuları işlenmelidir. Göçmenlerin sosyal ve ekonomik entegrasyonunu teşvik eden politikalar ve programlar geliştirilmelidir.

Göç olgusu aslında sadece göç alan veya göç veren ülkeye ait bir sorun değildir. Dünyanın her tarafında insan hareketliliği anlamına gelen göçler, ülkeleri genel olarak da dünyanın dengelerini, yaşam koşullarını, en önemlisi sosyo- ekonomik koşulları ciddi şekilde etkilemektedir. Bu anlamda göç olgusuyla birlikte ortaya çıkan sorunlarla mücadelede de ülkelerin kendi başlarına, ya da belli ülkelerle hareket ederek bu kapsamlı problemle baş etmesi mümkün değildir. Küresel düzeyde iş birliği ve dayanışma, kaçak göçmen emeğiyle mücadelede önemli bir faktördür. Uluslararası kuruluşlar, hükümetler ve sivil toplum örgütleri arasında bilgi paylaşımı, politika oluşturma ve kaynakların yönlendirilmesi konularında iş birliği geliştirilmesi gereklidir.

Türkiye gibi göçmen sorununu çok yoğun yaşayan ülkeler tarafından, bu sorunun tek bir ülke veya bir kısım ülkeye ait sorun olarak algılanmasının yanlış olduğu ve bundan dolayı tüm dünya ülkelerinin bu konuda üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmelerinin çok önemli olduğu vurgusu gerek ulusal gerek uluslararası her ortamda sık sık dile getirilmelidir. Özellikle de olanakları daha gelişmiş ve daha etkin sorunlara müdahale edebilen ileri kapitalist ülkelerin ve onların temsil ettiği küresel örgütlerin bu konuda sorumluluk almalarının gerekliliği ve önemi, yine ulusal / uluslararası her ortamda etkili bir şekilde savunulmalı ve gerekli desteğin sağlanması gerçekleştirilmelidir. Bu arada bütün uluslararası güçler ve taraf ülkeler 'göçmen sorunu' konusunda sıkı ilişkiler kurulup sorunun çözümüne yönelik ortak hareket etme noktasına gelebilirlerse, çözümler çok daha kolay ve hızlı bir şekilde hayata geçirilebilecektir. Ama bunun için her şeyden önce bütün tarafların samimiyetle bunu istemeleri ve kararlılıkla sorunun üstüne gidebilmeleri gerekmektedir. Bu arada Türkiye bu iş birliği içinde göçmen kaçakçılığı ve insan kaçakçılığı ağlarının ortadan kaldırılmasına yönelik hem kendisi önemli adımlar atmalıdır hem de diğer ülkeleri önlem almaya teşvik etmelidir. Bütün ülkeler bu konuda sınırların güvenliği ve göç yönetimi konularında uluslararası standartlara uygun hareket etme konusunda özen göstermelidirler.

Kaçak göçmen emeği sorunu ile mücadele ederken bir yandan da mevcut durumda kaçak çalışan göçmen işçilerin insan haklarına saygı göstermek ve insanca çalışma koşullarını sağlamak da önemlidir. Bunun için, göçmen işçilerin iş güvenliği, adil ücret, makul çalışma

saatleri, sosyal güvenceleri, sosyal hakları, sağlık ve eğitime, sağlıklı bir çevreye / barınmaya erişimleri gibi temel haklarının korunmasına ve gerekli etkin denetim ve yaptırımların hayata geçirilmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca ocuk işçiliği, kadınların cinsel istismarı ve tacizi, insan kaçakçılığı ve emek istismarı konularında alınan etkin önlemlerin ve özellikle göçmen kaçakçılığıyla samimi bir mücadelenin, dolaylı olarak kaçak göçmen işgücü istihdamının ortadan kaldırılmasında ve göçmenlerin yukarıda sözü geçen temel haklarının korunmasında /adil çalışma koşullarına / insanca yaşam düzeyine ulaşmalarında büyük etkisi olacağı kesindir.

KAYNAKÇA

- ABADAN-UNAT, N.: 2000 Küreselleşme, Göç ve Toplumsal Değişme. Fulya Atacan, Fuat Ercan, Hatice Kurtuluş, Mehmet Türkay (Der.). **Mübeccel Kıray için Yazılar içinde** (s.41-56). İstanbul: Bağlam.
- ABADAN-UNAT, N.: 2002 Bitmeyen Göç: **Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ABADAN-UNAT, N.: 2006 Bitmeyen Göç: **Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- ACUN, S. & KAHVECI, M.: 2022 Emek Piyasasının En Altındakiler Göçmenler: İstanbul'da Türkiyeli ve Suriyeli Çalışanlar Arasındaki Ücret Ayrımcılığı. **Dicle Üniversitesi** İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12 (23), 185-198. DOI: 10.53092/duibfd.1031098
- ADIGÜZEL, Y.: 2019 Göç Sosyolojisi (3 B.). **Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık**.
- AGIER, M.: 2002 Between War and City: **Towards an Urban Anthropology of Refugee Camps**. Ethnography, 3(3), 317-341.
- AKALIN, A.: 2015 Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.). Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde (s.89-106). **İstanbul: İletişim**.
- ALKAN, U.: 2015 Avrupa'da Refah Devleti ve Göç İlişkisi: Refah **Şovenizmi Örneği**. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 70, No: 3, 751-768.
- AMIN, S.: 1999 Küreselleşme Çağında Kapitalizm. (Vasıf Erenus, Çev.). **İstanbul: Sarmal**.
- ATASÜ-TOPÇUOĞLU, R.: 2015 Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.). Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde (s.501-518). **İstanbul: İletişim**.
- BAĞIMSIZ İLETİŞİM AĞI.: 2019 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Verilerine Göre Türkiye'deki **Suriyeliler**. <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/210836-goc-idaresi-genel-mudurlugu-verilerine-gore-turkiye-deki-suriyeliler>
- BAKIRTAŞ, T.: 2012 Küresel Gelişme Modelinde **Uluslararası Göç Olgusu ve Yansımaları**. Alternatif Politika, Cilt: 4, Sayı: 2, 232-261.

- BARIN, H.: 2015 Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. **Göç Araştırmaları Dergisi**, 2, 10-56.
- BARISIK, SALIH.: 2020 Bölüm 1 Göç Kavramı, **Tanımı ve Türleri**.
- BAUMAN, Z.: 2005 Bireyselleşmiş Toplum. (Yavuz Alogan, Çev.). **İstanbul: Ayrıntı**.
- BETTS, A.: 2009 Forced Migration and Global Politics. Oxford/UK: **Wiley Blackwell**.
- BUZ, S.: 2006 Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği. **Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- BUZ, S.: 2009 Göç ve Kentleşme **Sürecinde Kadınların Görünürlüğü**. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 17(17), 40-50.
- CANATAN, K.: 2020 Toplumsal Değişim Perspektifinden Göç Sosyolojisi. Ankara: **Eskiyeini Yayınları**.
- CASTLES, S. ve MILLER, M. J.: 1998 The Age of Migration, McMillan, **London**.
- CASTLES, S. ve MILLER, M. J.: 2008 Göçler Çağı (1 B.). (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**.
- CIZRELI, B.: 2015 Dünya Sistemleri Kuramı Bağlamında Batının **Göç Haritası**. Sosyoloji Divanı, Yıl: 3, Sayı: 2, 31-39.
- CLARK, G.: 2013 Fukaralığa Veda: **Dünyanın Kısa İktisadi Tarihi**, (Egemen Demircioğlu, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- ÇAĞLAYAN, S.: 2006 Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Sayı: 17, 67-91.
- ÇAĞLI, E.: 2019 Marx'ın Kapital'ini Okumak / 10, Sınıf Mücadelesinde Marksist Tutum, **1 Ekim** 2019, <https://marksist.net/elif-cagli/marxin-kapitalini-okumak-10>
- ERDER, S.: 2000 Uluslararası Göçte Yeni Eğilimler: Türkiye 'Göç Alan' Ülke Mi?. Fulya Atacan, Fuat Ercan, Hatice Kurtuluş, Mehmet Türkay (Der.). Mübeccel Kıray için Yazılar içinde (s.235-259). **İstanbul: Bağlam**.
- ERDER, Sema ve SELMIN KAŞKA.: 2003 Düzensiz Göç ve Kadın Ticareti: **Türkiye Örneği**, Geneva: IOM.

- ERGÜL, E.: 2012 Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri. **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 475, 213-228.
- FAIST, T.: 2003 Uluslararası **Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**. (Çev: A. Z. Gündoğan, C. Nacar). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- GEZGIN, M. F.: 1991 İşgücü Göçü Teorileri, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı: 23, 31-50.
- GÖKALP YILMAZ, G.: 2013 Tactics in Daily Life Practices and Different Forms of Resistance: The Case of Turks in Germany. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume: 2, 66-73.
- GIDDENS, A.: 2008 Irk, Etniklik, Göç. Ş. Pala Güzel (Çev.). **İstanbul: Kırmızı Yayınları**.
- GÜLLÜPİNAR, F.: 2012 Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 53-85.
- GORZ, A.: 2001Yaşadığımız Sefalet. **(Nilgün Tatal, Çev.)**. İstanbul: Ayrıntı.
- GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.: 2020 **Geçici Koruma**. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- IHLAMUR-ÖNER, S. G.: 2015 Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru?. S. Gülfer Ihlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde* (s.577- 600). **İstanbul: İletişim**.
- JACKSON, J. A.: 1986 Migration, Logman, **New York**.
- KARPAT, H. K.: 2003 Osmanlı Nüfusu (1830–1914) **Demografik ve Sosyal Özellikleri B. Tırnakçı** (Çev.). Ankara.
- KAYA, A. 2014.: Uluslararası Göç Teorileri Bağlamında Yeni Göç Türlerini Anlamaya Çalışmak: Türkiye’de ‘Yabancı’ ve ‘Öteki’ Olmak. M. Tuna (Ed.). *Türkiye ve Yeni Uluslararası Göçler içinde* (s.13-37). **Ankara: Sentez**.
- KAYA, A.: 2015 Refah Devletinden Neoliberal Devlete Geçiş ve İslamofobizm. **Sosyoloji Divanı**, Yıl: 3, Sayı: 2, 149-175.
- KAZGAN, G.: 2015Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen. **İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi**.

- KOFMAN, E.: 1999 Female '**Birds of Passage**': A Decade Later - Gender and Immigration in the European Union. *International Migration Review*, 33(2), 269-299.
- KOSER, K.: 2007 *International Migration: A Very Short Introduction*. **Oxford University Press**.
- KÖŞER AKÇAPAR, Ş.: 2015 Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.). **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar**, Tartışmalar içinde (s.563-575). İstanbul: İletişim.
- KÜMBETOĞLU, B.: 2003 Küresel Gidişat, Değişen Göçmenler ve Göçmenlik. Ayhan Kaya, Günay Göksu Özdoğan (Der.). *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları*, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik içinde (s.271-298). İstanbul: Bağlam.
- LEE, E. S.: 1966 A Theory of Migration. *Demography*, **Cilt: 3, Sayı: 1**, 47-57.
- LORDOĞLU, K.; KIRÇIÇEK, M. M. & TANYILMAZ, K.: 2004 Türkiye'de Enformel İstihdam ve Yabancı Kaçak İşgücü. **Uğınar Proje Raporu**. İstanbul.
- MARX, K.: 1997 *Kapital: Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili*. Cilt I, **5. Baskı**. Çev. A. Bilgi, Ankara: Sol Yayınları.
- MASSEY, D. S.: 2016 Göç Kuramlarında Kayıp Halka. **Göç Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 143-165.
- MARSHALL, G.: 1999 *Sosyoloji Sözlüğü*. O. Akinhay ve D. Kömürcü (Çev.). **Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları**.
- O'BRAIN, R., WILLIAMS, M.: 2003 "Forging a World Economy 1400-1800", **Palgrave Macmillan**.
- ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ (ORSAM): 2015. "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri", **Rapor No: 195**.
- ÖNER, S. G. I.: 2022 İstanbul'un Değişen Dokusu ve Göç Profili, **İstanbul Kent Araştırmaları ve Düşünce Dergisi**. 2023/008, 6-11.
- ÖZKUL, D.: 2015 Ulus-Ötesi Göç: Uluslararası Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.). **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar**, Tartışmalar içinde (s.483-500). İstanbul: İletişim.
- ÖZYAKIŞIR, D.: 2013 **Göç-Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama** (1. bs). Ankara: Nobel Yayın.

- PETERSEN, W.: 1958 "A General Typology of Migration", **Amerikan Sociological Review**, Vol: 23.
- PURKIS, S.: 2006 Modern Köleler: Göçmenler. **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 13, 44- 59.
- RAVENSTEIN, E. G.: 1885 The Laws of Migration. **Journal of The Statistical Society of London**, Vol: 48, No: 2, 167-235.
- SERT, D.: 2016a Küresel Hareketlilik ve Göç. E. Balta (Ed.). **Küresel Siyasete Giriş** (s. 505-522). İstanbul: İletişim Yayınları.
- STALKER, P.: 1994 "The Work of Strangers: A Survey of International Labour Migration", **Geneva, ILO**.
- STOUFFER, A. S.: 1940 "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance", **American Sociological Review**, Volume 5, Number 6.
- ŞAHİN, Ç.: 2018 Türkiye'de Kadın Göçmen İşçilerin Durumunun 'Emek-Sermaye Çatışmasında' **Yeniden Değerlendirilmesi Çalışma ve Toplum**: Cilt 4 Sayı:59
- ŞAHİN, Ç.: 2000 **Kapitalizm ve Yoksulluk, Çiviyazıları**, 119-165.
- ŞENOL SERT, D.: 2015 Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.). **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde** (s.29-47). İstanbul: İletişim.
- ŞİRİN ÖNER, N. A.: 2015 Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.). **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde** (s.13-27). İstanbul: İletişim.
- T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.: 2013 Yabancılar ve **Uluslararası Koruma Kanunu**. T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 3, Ankara.
- TOKSÖZ, G.: 2006 Uluslararası Emek Göçü. İstanbul: **İstanbul Bilgi Üniversitesi**.
- TUNA, M., ÖZBEK, Ç.: 2012 Yerleşen Yabancılar-Güney Ege Bölgesi'nde Göç, **Yurttaşlık ve Kimliğin Dönüşümü**. Ankara: Detay.
- TUNA, M., ÖZBEK, Ç.: 2014/a Uluslararası Göçlerin Yeni Kategorileri, Ulus-Devlet ve Aidiyet: Türkiye'deki Yabancı Yerleşimcilerin **Toplumsal Entegrasyonları**. M. Tuna (Ed.). Türkiye ve Yeni Uluslararası Göçler içinde (s.38-76). Ankara: Sentez.

- TUNA, M., ÖZBEK, Ç.: 2014/b Uluslararası Göçler Sonrası Kimlik Tartışmaları ve Alternatif İki Model: Çok-Kültürlülük ve Avrupa Birliği Yurttaşlığı. Ayşe Durakbaşı, N. Aslı Şirin Öner, Funda Karapehlivan Şenel (Der.). **Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek**: Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar içinde (s.213-229). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- TUNÇ, A. Ş.: 2015 Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye Örneği. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.). **Küreselleşme Çağında Göç**: Kavramlar, Tartışmalar içinde (s.461-481). İstanbul: İletişim.
- ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ.: 2009 Göç Terimleri Sözlüğü. **Bülent Çiçekli (Ed.)**. Uluslararası Göç Hukuku, No: 18.
- VURAL, D. G.: 2007 Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- WALLERSTEIN, I.: 2003 Bildiğimiz Dünyanın Sonu: **Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim**. (Tuncay Birkan, çev.). İstanbul: Metis.
- WALLERSTEIN, I.: 2005 Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş. (Ender Abadoğlu, Nuri Aksoy, çev.). **İstanbul: Aram**.
- WILKINSON, M.: 2016 Amber Rudd vows to stop migrants 'taking jobs British people could do' and force companies to reveal number of foreigners they employ. The Telegraph. <http://www.telegraph.co.uk> adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 27.11.2016).
- YALÇIN, C.: 2004 "Göç Sosyolojisi", Ankara: **Anı Yayıncılık**.
- YARDIM, M.: 2015 Göçmen Algısından Mülteci Fobyasına: Avrupa Tecrübesi. **Sosyoloji** Divanı, Yıl: 3, Sayı: 2, 129-147.